

EVALUERINGSRAPPORT

**EVALUERING AF
SUNDHEDS- OG SEKSUALUNDERVISNING OG FAMILIEKUNDSKAB (SSF)**

Evaluering af Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (SSF)

Udarbejdet af Als Research
for Styrelsen for Undervisning og Kvalitet

Forfattet af:
Bjarke Følner, Mia Kathrine Jensen og Tue Nejst Larsen

Forsidebillede:
Fotograf Pernille Ane Egebæk, Sex & Samfund.

ISBN: 978-87-93373-29-7

Als Research ApS
Ny Vestergade 1, 2.
1471 København K.
www.alsresearch.dk

1. Forord	2
2. Indledning	3
2.1 Evalueringens baggrund.....	3
2.2 Evalueringens formål	4
2.3 Evalueringens datagrundlag.....	5
2.4 Rapportens opbygning	6
3. Hovedkonklusioner	8
3.1 Konklusioner i forhold til målopfyldelse	9
3.2 Konklusioner i forhold til rammer, organisering og prioritering af SSF	11
3.3 Konklusioner i forhold til undervisningspraksis og lærerkompetencer	12
3.4 Konklusioner i forhold til forældreperspektiver og elevdeltagelse.....	12
4. Rammer for SSF og ledelsesmæssig organisering	14
4.1 Nationale og kommunale rammer for SSF.....	14
4.2 Ledelsesmæssig organisering af SSF på hhv. folke- og frie grundskoler	18
4.3 Delkonklusion i forhold til rammer og ledelsesmæssig prioritering	24
5. Undervisernes forudsætninger	26
5.1 Delkonklusion i forhold til undervisernes forudsætninger	32
6. SSF-undervisningen i praksis.....	34
6.1 Undervisningspraksis og fokusområder.....	34
6.2 Tværfagligt samarbejde og inddragelse af eksterne parter.....	38
6.3 Delkonklusion i forhold til SSF-undervisningen i praksis.....	41
7. Vurdering af elevernes udbytte i relation til Fælles Mål for SSF.....	43
7.1 Lovgivningsmæssige rammer og mål for elevernes udbytte af SSF.....	43
7.2 Målopfyldelse og udbytte ift. kompetenceområdet <i>Sundhed og trivsel</i>	44
7.3 Målopfyldelse og udbytte ift. kompetenceområdet <i>Køn, krop og seksualitet</i>	55
7.4 Delkonklusion i forhold til elevudbytte og målopfyldelse	62
8. Forældreperspektiver samt elevdeltagelse i SSF.....	65
8.1 Forældres inddragelse og samarbejde med skolen om SSF-undervisningen.....	65
8.2 Forældres holdninger til SSF og elevernes deltagelse i undervisningen.....	68
8.3 Delkonklusion i forhold til forældreholdninger og elevdeltagelse.....	70
9. Oplevede barrierer og udfordringer samt forbedringspotentialer.....	72
9.1 Oplevede barrierer og udfordringer for SSF-undervisningen	72
10. Litteraturliste	78

1. FORORD

På vegne af Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK) har Als Research i efteråret 2018 gennemført en evaluering af det obligatoriske emne *Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* (SSF) i folkeskolen og på frie grundskoler fra børnehaveklassen til 9. klasse.

Evalueringen er gennemført i samarbejde med analyseinstituttet *Epinion*, der har stået for indsamling af evalueringens kvantitative data samt *Sex & Samfund*, som har bidraget med faglig ekspertise i relation til kvalificering af evalueringens spørgeskemaer og interviewguides samt med øvrig viden af relevans for analysearbejdet.

Evalueringen er baseret på en kombination af kvantitative og kvalitative data samt et indledende researcharbejde. Evalueringens kvantitative data består af i alt 7 spørgeskemaundersøgelser blandt hhv. de ansvarlige for skoleområdet i kommunerne, skoleledere, undervisere, elever fra hhv. 4., 7. og 9. klasse samt forældre. Evalueringens kvalitative data består af 27 dybdegående kvalitative enkelt- og gruppeinterviewundersøgelser med elever, lærere og skoleledere mv. på 5 udvalgte caseskoler.

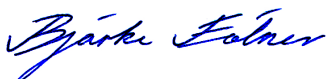
Als Research vil gerne sige mange tak til de i alt 1.974 elever, 176 lærere, pædagoger og sundhedsplejersker, 344 skoleledere, 1.008 forældre og 68 kommunale skolechefer, som har bidraget til evalueringen ved at udfylde spørgeskemaer og/eller deltage i interview.

Ligeledes en stor tak til Anne Wind fra Sex & Samfund og til Christian Vestergaard Sloth og Thomas Nørtoft Poulsen fra Epinion samt til de faglige eksperter og organisationer, som på uforpligtende basis har bidraget med kvalificerede input til evalueringen. Det gælder bl.a. ph.d. stipendiat Line Roien (DPU), videntcenterchef Børge Koch (UC Syd), uddannelsespolitisk konsulent Jeanette Hansen (Danmarks Lærereforening), sekretariatschef Søren Tonnesen Lodahl (Danmarks Private Skoler), kommunikationschef Maren Skotte (Dansk Friskoleforening) og daglig leder Hans Jørgen Hansen (Foreningen af Kristne Friskoler).

Evalueringen er gennemført af chefkonsulent Bjarke Følner, konsulent Mia Kathrine Jensen, konsulent Tina Maria Newby og stud.scient.pol. Tue Nejst Larsen.

Ansvar for analyser, resultater og konklusioner påhviler alene Als Research.

København, januar 2019

Bjarke Følner

Chefkonsulent
Als Research

2. INDLEDNING

2.1 Evalueringens baggrund

I forbindelse med behandlingen af et beslutningsforslag stillet af SF den 5. maj 2017 omhandlende obligatorisk undervisning i menneskerettigheder, herunder ligestilling og kvinders rettigheder samt et vejledende timetal for SSF, besluttede regeringen, at der skulle gennemføres en evaluering af det obligatoriske emne *Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (SSF)*. Denne evaluering er således udmøntningen af regeringens beslutning.

Evalueringen indgår desuden som led i en indsats for øget ligestilling, herunder trivsel og lige muligheder for LGBTI-personer, som beskrevet i *Redegørelse/Perspektiv- og handleplan for Ligestilling 2018* samt *LGBTI-handlingsplanen* af 6. juni 2018.¹

2.1.1 Kort om sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (SSF)

SSF er et *obligatorisk emne* i folkeskolen fra børnehaveklassen til 9. klasse. Som et obligatorisk emne er SSF ikke tildelt et selvstændigt timetal, men skal indgå i undervisningen i de obligatoriske fag. Det fremgår af Undervisningsministeriets læseplan for SSF, at det påhviler skolelederen at træffe beslutning om, hvilke fag undervisningen i de obligatoriske emner, herunder SSF, skal foregå i. På de frie grundskoler skal undervisningen i SSF stå mål med den undervisning, der almindeligvis kræves i folkeskolen.²

Undervisningens formål er defineret ved Fælles Mål for folkeskolen, som fremgår af *Bekendtgørelse om formål, kompetencemål, færdigheds- og vidensområder og opmærksomhedspunkter for folkeskolens fag og emner*.³

Det fremgår af fagformålet for SSF, at:

”§22. Eleverne skal i emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab udvikle kompetencer til at fremme sundhed og trivsel. Eleverne skal opnå forståelse for den betydning, som livsstil og levevilkår har for sundhed og trivsel, samt af samspillet mellem sundhed, seksualitet og familieliv.

Stk. 2. *Eleverne skal beskæftige sig med egne og andres erfaringer og undren i emnet for at medvirke til udvikling af engagement, selvtillid og livsglæde samt støtte den enkelte i udvikling af egen identitet i samspil med andre. Emnet skal endvidere medvirke til, at eleverne opnår erkendelse af egne grænser og rettigheder samt forståelse for andres.*

¹ Minister for ligestilling (2018) og Udenrigsministeriet (2018).

² Undervisningsministeriet (2018a).

³ Jf. Bekendtgørelse nr. 185 af 5. marts 2018. Se også Fælles Mål for emnet SSF: Undervisningsministeriet (2018c).

Stk. 3. I sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab skal eleverne udvikle forudsætninger for, at de i fællesskab med andre og hver for sig kan tage kritisk stilling og handle for at fremme egen og andres sundhed.”⁴

Fælles Mål for SSF er inddelt i tre trinforløb: Børnehaveklasse – 3. klasse (indskoling), 4.– 6. klasse (melletrin) og 7.– 9. klasse (udskoling). De obligatoriske kompetencemål er beskrevet særskilt for de tre trin og opdelt på de to overordnede kompetenceområder i SSF: *Sundhed og trivsel* samt *Køn, krop og seksualitet*.

I **indskolingsforløbet** er de obligatoriske kompetencemål, at eleven efter 3. klasse ”kan forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i eget liv” og ”kan samtale om mangfoldighed i forhold til krop og køn med udgangspunkt i eget liv.”; på **melletrinforløbet** er kompetencemålene, at eleven efter 6. klasse ”kan fremme sundhed og trivsel på skolen” og ”kan analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet.”; og i **udskolingsforløbet** er kompetencemålene, at eleven efter 9. klasse ”kan fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder” og ”kan vurdere normer og rettigheder for krop, køn og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv.”

De ovennævnte kompetencemål er nærmere udspecificeret med færdigheds- og vidensmål på hvert af de tre trinforløb. Med henblik på at skabe friere rammer om undervisningen i folkeskolen blev der i 2017 gennemført en lov, der gjorde færdigheds- og vidensmålene *vejledende*, således at de obligatoriske elementer udgøres af fagformål, kompetencemål samt færdigheds- og vidensområder.⁵ Dog er færdigheds- og vidensmålene fortsat til rådighed med henblik på at kvalificere den lokale planlægning af undervisningen.

Frie grundskoler er ikke forpligtet til at følge Fælles Mål, men skal udarbejde slutmål og undervisningsplaner for deres undervisning. Der er flere forskellige måder at fastsætte mål og planer på: En fri grundskole kan udarbejde egne mål og planer for hele skolens undervisning, eller den kan have egne mål og egne planer for nogle fag eller dele af fag, mens den følger folkeskolens Fælles Mål i den øvrige undervisning. En fri grundskole kan også vælge at følge folkeskolens Fælles Mål for *hele* skolens undervisning. Uanset om frie grundskoler vælger at følge Fælles Mål eller ej, er de forpligtede til at levere en undervisning, herunder også i emnet SSF, som skal ”stå mål” med den undervisning, der almindeligvis kræves i folkeskolen.

2.2 Evalueringens formål

Evalueringen har som sit overordnede formål at undersøge undervisning, praksisser og rammer for det obligatoriske emne sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab (SSF) i folkeskolen og på de frie grundskoler fra børnehaveklassen til 9. klasse med særligt fokus på, at eleverne tilegner sig den viden, samt de færdigheder og kompetencer, som fremgår af Fælles Mål for SSF.

⁴ Undervisningsministeriet (2018c).

⁵ Jf. Lov nr. 1445 af 12. december 2017.

Endvidere har evalueringen til formål at tilvejebringe viden om, hvorvidt skolerne lever op til kravene i lovgivningen vedrørende undervisning i SSF for hhv. folkeskoler og frie grundskoler.

Endeligt har evalueringen til formål at skabe et grundlag for at udvikle undervisningen i SSF lokalt og sætte tiltag i værk på kommunalt eller nationalt plan til styrkelse af undervisningen i emnet.

Mere specifikt har evalueringen til formål at afdække, hvilke kommunale og lokale rammer, der er for SSF. I relation til det sidstnævnte skal evalueringen belyse, hvordan undervisningen organiseres, struktureres og varetages på de enkelte skoler. Det drejer sig herunder bl.a. om hvem, der varetager undervisningen, i hvilke fag og forløb undervisningen varetages, samarbejdet med eksterne aktører samt koordination og samarbejde mellem undervisere, skoleledelse og kommunalforvaltning.

Herudover har evalueringen til formål at afdække undervisernes oplevelser med og praksisser vedrørende SSF-undervisningen, deres erfaringer og kompetencer inden for emnet samt det tværfaglige samarbejde om undervisningen.

Samtidig er elevernes oplevelser med undervisningen, deres viden og færdigheder på området samt deres deltagelse i undervisningen undersøgt.

Endeligt belyses forældrenes holdninger til, indblik og inddragelse i SSF-området samt deres børns deltagelse i undervisningen.

2.3 Evalueringens datagrundlag

Evalueringen bygger på et *mixed methods* design og består af indledende desk research samt en kvantitativ og en kvalitativ delundersøgelse.

Desk researchen er gennemført for at belyse eksisterende viden om undervisning, praksisser og rammer for SSF. I forlængelse heraf har desk researchen sigtet mod at belyse, hvilke tiltag, aktører og materialer, der allerede findes i forhold til at understøtte undervisningen i emnet. Desk researchen er baseret på en eksplorativ tilgang til indsamlingen af viden og litteratur samt inputs fra relevante aktører. Med udgangspunkt i desk researchen er der udarbejdet en oversigt over udvalgte relevante aktører, materialer og tiltag (se Bilag 5).

Den kvantitative delundersøgelse består af i alt 7 landsdækkende spørgeskemaundersøgelser blandt hhv. skoleansvarlige i kommunale forvaltninger, skoleledere, undervisere herunder også sundhedsplejersker, elever fra 4., 7. og 9. klasse samt forældre. I alt 3.505 respondenter har deltaget i de 7 surveys. Nedenstående Tabel 2.1 viser et overblik over antal respondenter samt deres fordeling på folkeskoler og frie grundskoler.

	Folkeskoler	Frie grundskoler	Andet*	Total
Kommunale skolechefer	-	-	-	64
Skoleledere	207	133	-	340
Undervisere	123 (16 skoler)	41 (5 skoler)	-	164
Elever	1597 (17 skoler)	336 (5 skoler)	-	1933
Forældre	738	213	53	1004

Tabel 2.1. Overblik over respondenter.

* "Andet" omfatter forældre, der både har børn på folkeskoler og frie grundskoler; forældre, hvis børn hjemmeundervises; samt de forældre, som har svaret "Ved ikke".

Surveyen til skolelærere, pædagoger og sundhedsplejersker er primært blevet udfyldt af skolelærere. Evalueringens datagrundlag har således ikke gjort det muligt specifikt at belyse sundhedsplejerskers og pædagogers roller og/eller oplevelser med undervisning i SSF.⁶

Den kvalitative delundersøgelse består af 27 dybdegående enkelt- og gruppeinterview gennemført på fem forskellige caseskoler. For de udvalgte caseskoler er der blevet udført følgende interview:

- Et gruppeinterview med lærere, der har erfaring med undervisning i SSF på skolen.
- To gruppeinterview á 3-6 elever.
- Et enkeltinterview med en relevant repræsentant fra skoleledelsen, der har viden om skolens undervisning i SSF.
- Et telefonisk interview med et forældremedlem af skolebestyrelsen.
- Et telefonisk interview med skolechefen eller anden relevant medarbejder med viden om SSF-undervisningen fra caseskolernes kommunalforvaltning.

For enkelte af caseskolerne har det ikke været muligt at opnå interviewaftaler med den pågældende kommunes skolechef eller anden relevant ansvarlig. Der er derfor gennemført interview med to repræsentanter fra to andre kommuner. I alt er der gennemført interview med 65 informanter.

En mere detaljeret præsentation af datagrundlag, fremgangsmåde og metodiske overvejelser vedrørende repræsentativitet fremgår af Bilag 4.

2.4 Rapportens opbygning

Rapportens kapitel 3 rummer undersøgelsens overordnede konklusioner.

Kapitel 4 omhandler de nationale og kommunale rammer for SSF samt den ledelsesmæssige organisering lokalt på skolerne.

Kapitel 5 belyser, hvem der underviser i SSF på skolerne og deres forudsætninger herfor.

Kapitel 6 omhandler, hvordan undervisningen i SSF foregår i praksis lokalt på skolerne.

Kapitel 7 belyser elevernes oplevelser med og udbytte af undervisningen i SSF i relation til de obligatoriske kompetencemål.

Kapitel 8 belyser forældres holdninger og forældreinddragelse/samarbejde med skolen i relation til SSF samt elevernes grad af deltagelse i undervisningen.

Kapitel 9 omhandler de oplevede barrierer og udfordringer for varetagelsen af SSF, samt de involverede aktørers egne bud på mulige forbedringspotentialer.

⁶ Langt hovedparten af respondenterne i undervisningsurveyen udgøres således af lærere (89 %). Blot 5 pædagoger (svarende til 3 %) og 11 sundhedsplejersker (svarende til 7 %) har deltaget.

Bilag er vedlagt rapporten som et selvstændigt dokument.

Bilag 1 indeholder samtlige svarfordelinger i alle 7 surveys fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler samt total (samlet svarfordeling på tværs af skoletype). I selve rapporten har evaluator fremhævet de konkrete tal og fordelinger, som er fundet relevante at fremhæve i forbindelse med de forskellige analyser og konklusioner.

Endvidere har evaluator foretaget analyser af elevernes svarfordelinger fordelt på hhv. *minoritetsetniske elever* (ikke-vestlige indvandrere og efterkommere) samt *majoritetsetniske elever* (der ikke er indvandrere og efterkommere). Bilag 2 indeholder tabeller, der viser svarfordelingerne fordelt på etnicitet, som er kommenteret i rapporten.

Bilag 3 indeholder bortfaldsanalyse.

Bilag 4 indeholder en redegørelse for evalueringens datagrundlag og metode.

Bilag 5 indeholder en oversigt over eksisterende tiltag, aktører og materialer i relation til SSF.

3. HOVEDKONKLUSIONER

Denne evaluering af det obligatoriske emne *Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* (SSF) i grundskolen er gennemført på vegne af Undervisningsministeriet.

Evalueringen er baseret på et datagrundlag bestående af:

- 7 landsdækkende spørgeskemaundersøgelser (blandt elever i 4., 7. og 9. klasse; lærere, pædagoger og sundhedsplejersker; skoleledere; forældre samt kommunale skolechefer).
- 27 dybdegående interview med skoleledere, lærere, sundhedsplejersker og elever gennemført i forbindelse med besøg på 5 forskellige caseskoler.
- Desk research af relevante baggrundsmaterialer og eksisterende viden på området.

Nedenfor præsenteres først evalueringens væsentligste hovedkonklusioner, og herefter særskilte konklusioner med fokus på hhv. *målopfyldelse; rammer og organisering; undervisningspraksis og lærerkompetencer; samt forældreholdninger og elevdeltagelse*. For yderligere uddybning og nuancering henvises der til de enkelte kapitlers delkonklusioner.

Helt overordnet er evalueringens væsentligste hovedkonklusioner følgende:

- Langt de fleste elever deltager i SSF-undervisningen på deres skole, og langt de fleste forældre tillægger det stor betydning, at deres børn modtager undervisning i såvel *Sundhed og trivsel* som *Køn, krop og seksualitet*.
- De frie grundskoler lever i højere grad op til kravene for SSF-undervisningen og prioriterer emnet højere end folkeskolerne. De frie grundskolers SSF-undervisning står således i højere grad "mål med" de lovgivningsmæssige krav der stilles til elevernes udbytte af undervisningen i de obligatoriske kompetencemål for SSF.⁷
- Skolerne har generelt et større fokus på kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* end på *Køn, krop og seksualitet*.
- Af de lærere, der underviser i SSF, har kun et mindretal gennemført det frivillige kursus i SSF på læreruddannelsen, og en betydelig andel af lærerne føler sig ikke fagligt klædt på til at varetage undervisningen.
- De lærere, der underviser i SSF, har beskedent kendskab til Fælles Mål samt Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for emnet. Dette vurderes at være en medvirkende årsag til det forhold, at undervisningen på tværs af skoler og kommuner

⁷ De frie grundskoler er ikke forpligtet til at følge Fælles Mål, men skal ifølge Grundlovens § 76 levere en undervisning, der kan "stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen". I praksis oplyser 70 % af skolelederne på de frie grundskoler, at de følger Fælles Mål.

vægtes forskelligt og savner systematik.

- På mange skoler mangler der ledelsesmæssigt fokus på og prioritering af emnet samt klar ansvarsfordeling, herunder udpegning af tovholdere for SSF.
- Både skoleledere og skolelærere fremhæver særligt det forhold, at der ikke er afsat et selvstændigt timetal til SSF, som en barriere i relation til undervisningen i emnet. Omvendt fremhæver de interviewede ledere og lærere, at det er en styrke, at der er stor fleksibilitet og frihed i forhold til, hvordan man lokalt kan vælge at tilrettelægge og gennemføre SSF undervisningen – herunder fx i tværfaglige forløb, integreret i de obligatoriske fag, som temauger osv.
- Både surveyen blandt skoleansvarlige i kommunerne og de gennemførte interview med kommunale repræsentanter indikerer, at der generelt er få kommuner, som har fokus på SSF i forvaltningen. Det gælder fx i forhold til prioritering af ressourcer, tilbud til skolerne og/eller kvalitetssikringstiltag.
- Der mangler overordnet dokumentation på området, der kan give et samlet overblik over skolernes praksis i forhold til det obligatoriske emne SSF. Evalueringen har alene kunnet afdække forholdene på de skoler, som har valgt at deltage i evalueringen. Imidlertid er det på grund af den manglende dokumentation på området uvist, om der blandt landets øvrige skoler eventuelt findes skoler, som slet ikke eller kun i meget ringe grad lever op til de obligatoriske kompetencemål for SSF.

3.1 Konklusioner i forhold til målopfyldelse

- De fleste elever – på tværs af skoletype og på alle tre trinforløb i SSF – har modtaget undervisning i hovedparten af de emner, der indgår i kompetenceområdet *Sundhed og trivsel*. Respondenternes besvarelser indikerer, at emner som *digital adfærd*, *mobning* og *respekt for personlige grænser* er relativt velbelyste i undervisningen.
- Der er dog samtidig mange skoler – herunder særligt folkeskoler – hvor graden af elevernes viden og/eller kompetencer indikerer, at skolen ikke leverer en tilstrækkelig undervisning på området i forhold til at leve op til de obligatoriske kompetencemål. Særligt oplever mange elever at mangle *viden om rettigheder* samt *viden om, hvordan de selv kan bidrage til at fremme sundhed og trivsel*.
- Det vurderes derfor overordnet, at mange skoler kun delvist lever op til de bindende kompetencemål for *Sundhed og trivsel*, hvor det fremgår, at eleverne skal kunne "*forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i eget liv*" (efter 3. klassetrin), skal kunne "*fremme sundhed og trivsel på skolen*" (efter 6. klassetrin) og skal kunne "*fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder*" (efter 9. klassetrin). Som eksempler herpå kan nævnes:

- At kun 42 % af 4. klasseeleverne fra folkeskolen svarer, at de i skolen har lært om børns rettigheder – mens det gælder for 64 % af 4. klasseeleverne på de frie grundskoler.
 - At blot 23 % af 9. klasseeleverne på folkeskoler svarer, at de i skolen *”har hørt om FNs Børnekonvention”*, mens det gælder for 57 % på de frie grundskoler.
 - At samlet set en fjerdedel af 9. klasseeleverne (på tværs af skoletype) svarer, at de kun *”i mindre grad”* eller *”slet ikke”* synes, at skolen har givet dem viden til at styrke deres egen sundhed og trivsel. Tilsvarende svarer i alt 28 % af 9. klasseeleverne (ligeledes på tværs af skoletype), at de kun *”i mindre grad”* eller *”slet ikke”* synes, at skolen har givet dem viden til at styrke *andres* sundhed og trivsel. Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, så indikerer evalueringen dermed, at en betydelig andel af landets skoler vil få svært ved at leve op til det afsluttende obligatoriske kompetencemål for alle elever inden for *Sundhed og trivsel*.
- På mange skoler – herunder særligt folkeskoler – leveres der en undervisning, der kun delvist formår at indfri de bindende kompetencemål for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*, som omfatter at eleverne skal kunne *”samtale om mangfoldighed i forhold til krop og køn med udgangspunkt i eget liv”* (efter 3. klassetrin), *”analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet”* (efter 6. klassetrin), samt *”vurdere normer og rettigheder for krop, køn og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv”* (efter 9. klassetrin).
 - Elevernes viden og/eller kompetencer på dette område indikerer, at undervisningen særligt på folkeskoler er utilstrækkelig, når det gælder emner som fx reproduktion; sex, seksualitet og seksuel sundhed; samt normer og mangfoldighed i relation til køn, krop og seksualitet. Som eksempler herpå kan nævnes følgende:
 - Blot 36 % af folkeskoleeleverne i 7. klasse svarer, at de i skolen har *”lært om forskellige former for seksualitet”*, og kun 45 % svarer, at de har *”lært om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet”*. Til sammenligning gælder dette hhv. 67 % og 57 % af eleverne på de frie grundskoler.
 - Blandt 9. klasseeleverne er der kun 39 % af folkeskoleeleverne og 47 % af eleverne på de frie grundskoler, der svarer, at de har *”lært at vurdere forskellige syn på køn, krop og seksualitet.”* Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, så indikerer evalueringen dermed, at en betydelig andel af landets skoler har svært ved at levere en undervisning, der lever op til eller *”står mål med”* det afsluttende obligatoriske kompetencemål for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*.

3.2 Konklusioner i forhold til rammer, organisering og prioritering af SSF

- Få kommuner vælger at prioritere SSF gennem udarbejdelse af særlige strategier/handleplaner i relation til emnet (16 %), eller gennem øremærkning af særlige midler til kommunens skoler ift. varetagelsen af SSF (9 %).
- Mange kommuner har ikke gennemført nogen former for foranstaltninger for at sikre, at kommunens skoler lever op til Fælles Mål for SSF-undervisningen (42 %) eller ved ikke, om kommunen har gennemført foranstaltninger af denne type (14 %).
- SSF er ledelsesmæssigt underprioriteret på mange grundskoler. På de fleste skoler er *der ikke truffet en klar beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen*, ligesom *der ikke er udpeget en tovholder eller ansvarlig for SSF*.
- På en række punkter relateret til organisering og prioritering af SSF-undervisningen klarer de frie grundskoler sig signifikant bedre end folkeskoler. Det drejer sig bl.a. om:
 - at træffe beslutning om, hvordan SSF integreres i undervisningen.
 - at udpege en tovholder for emnet.
 - at foretage en klar fordeling af ansvarsområder for emnet.
 - at indskrive SSF i en eller flere af skolens årsplaner.
 - samt til fra ledelsens side at prioritere emnet.

Det skal samtidig bemærkes, at mindre skoler (færre end 400 elever) klarer sig signifikant bedre end større skoler (flere end 400 elever), når det gælder ledelsesmæssig prioritering, udpegnings af tovholdere, klar fordeling af ansvarsområder og beslutning om, hvordan SSF integreres i undervisningen.

De frie grundskoler, som har deltaget i evalueringens undersøgelser, har – med en enkelt undtagelse – færre end 400 elever. Både skolernes størrelse og type synes således at have betydning for respondenternes oplevelser vedrørende ovenstående spørgsmål.

- Både ledere og undervisere fremhæver en række specifikke barrierer og udfordringer forbundet med varetagelsen af SSF. Det gælder især:
 - at der ikke er afsat timer til undervisning i emnet.
 - at der ikke er udpeget en tovholder for SSF på deres skole.

- at der mangler en klar ansvarsfordeling ift. SSF på deres skole.
- manglende uddannelse/efteruddannelse i emnet (gælder særligt for underviserne).
- 42 % af skolelederne og halvt så mange undervisere (21 %) oplever ingen barrierer eller udfordringer i forbindelse med varetagelsen af SSF.

3.3 Konklusioner i forhold til undervisningspraksis og lærerkompetencer

- På de fleste skoler er der et større fokus på kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* sammenlignet med *Køn, krop og seksualitet*. Særligt ledere på folkeskoler svarer i højere grad, at de har særligt fokus på idrætsinitiativer, sund kost, alkohol, rygning og rusmidler, end på temaer relateret til *Køn, krop og seksualitet*.
- Emner relateret til *Køn, krop og seksualitet* inddrages oftere mere *ad hoc* i undervisningen eller belyses særskilt i en temauge. Samtidig angiver et stort flertal af lærerne (82 %), at de integrerer perspektiver på krop, køn og seksualitet i deres generelle pædagogiske arbejde med børnenes trivsel.
- Kun et mindretal af de lærere, der underviser i SSF, har gennemført det frivillige kursus i SSF på læreruddannelsen (13 %).
- En betydelig andel af de lærere, der underviser i SSF, og særligt lærerne på folkeskoler, føler sig ikke fagligt klædt på til at varetage undervisningen.
- Lærernes kendskab til og praktiske anvendelse af Undervisningsministeriets læseplan for SSF er beskednen. Blot en fjerdedel (26 %) af de lærere, der underviser i SSF har læst læseplanen, 23 % har læst vejledningen og over halvdelen (53 %) har hverken læst læseplanen eller vejledningen.

3.4 Konklusioner i forhold til forældreperspektiver og elevdeltagelse

- Langt de fleste forældre synes, at det er vigtigt, at skolen underviser børnene i begge SSFs kompetenceområder. Kun et lille mindretal (2-3 %) finder det enten "mindre vigtigt" eller "slet ikke vigtigt".

- Langt de fleste elever deltager i SSF-undervisningen. Et mindretal på 5-6 % af eleverne (i hhv. 9. og 7. klasse) svarer dog, at der er dele af undervisningen i SSF, som de ikke deltager i.
- Samtidig angiver 7 % af forældrene, at de *ikke ønsker, at deres børn deltager i seksualundervisningen*. 5 % har direkte bedt om at *få fritaget deres barn/børn fra seksualundervisningen*, og 3 ud af 4 respondenter angiver, at barnet blev fritaget.
- Et betydeligt mindretal af forældrene (32 %) angiver, at deres barn/børn ikke har deltaget i seksualundervisning, fordi *skolen ikke underviser i det*.

4. RAMMER FOR SSF OG LEDELSESMÆSSIG ORGANISERING

Dette kapitel omhandler rammerne for SSF samt den ledelsesmæssige organisering af emnet lokalt på skolerne. Indledningsvist opridses de lovgivningsmæssige rammer for SSF. Herefter belyses hvilken rolle, kommunerne spiller i relation til implementering og kvalitetssikring af SSF-undervisningen på skolerne, herunder om der fra kommunernes side er et forvaltningsmæssigt fokus på SSF, samt om SSF eksempelvis understøttes ved særlige kommunale strategier, handlingsplaner, kompetenceudviklingsmuligheder mv.

Dernæst belyser kapitlet den lokale, ledelsesmæssige organisering af undervisningen i emnet på skolerne, herunder om der eksempelvis er fastsat et timetal til undervisning i SSF, samt skoleledelsens rolle og prioriteringer i relation til SSF.

4.1 Nationale og kommunale rammer for SSF

4.1.1 Lovgivningsmæssige rammer for SSF

Den lovpligtige ramme for *sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* er givet af folkeskoleloven, hvori det fremgår, at SSF er et *obligatorisk emne* fra børnehaveklasse til 9. klasse⁸. Som et obligatorisk emne er SSF ikke tillagt et selvstændigt timetal, men indgår i undervisningen i de obligatoriske fag. Det fremgår af Undervisningsministeriets læseplan for emnet, at det påhviler skolelederen at træffe beslutning om, hvilke fag undervisningen i SSF skal foregå i⁹. Vejledningen lægger desuden vægt på, at der i SSF-undervisningen anlægges en tværfaglig tilgang, således at emnet belyses fra forskellige faglige vinkler med afsæt i grundskolens obligatoriske fag.

Undervisningen i SSF er opdelt i tre trinforløb: Børnehaveklasse til 3. klasse (indskoling), 4.- 6. klasse (melletrin) og 7.- 9. klasse (udskoling). Folkeskolens Fælles Mål for SSF omfatter to kompetenceområder: *Sundhed og trivsel* samt *Køn, krop og seksualitet*. For hvert kompetenceområde findes der på hvert trinforløb et obligatorisk kompetencemål samt en række færdigheds- og vidensområder – for eksempel *livsstil, rettigheder, personlige grænser* mv. Under færdigheds- og vidensområderne ligger emnets færdigheds- og vidensmål.

Med lov nr. 1445 af 12. december 2017 blev Fælles Måls færdigheds- og vidensmål gjort *vejledende* med henblik på at give skoler og lærere et større råderum til at tilrettelægge undervisningen. Undervisningen skal dog tilrettelægges med udgangspunkt i de obligatoriske færdigheds- og vidensområder og med henblik på at opfylde de ligeledes obligatoriske kompetencemål.

Frie grundskoler er ikke forpligtet til at følge Fælles Mål, men skal udarbejde slutmål og undervisningsplaner for deres undervisning. Der er flere forskellige måder at fastsætte mål og planer på. En skole kan have egne mål og egne planer for nogle fag eller dele af fag, og følge folkeskolens Fælles Mål i den øvrige undervisning. En skole kan vælge at følge folkeskolens Fælles Mål for hele skolens undervisning. Uanset om frie grundskoler vælger at

⁸ Foruden *sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* er *færdselslære* samt *uddannelse og job* ligeledes obligatoriske emner.

⁹ Undervisningsministerieriet (2018a)

følge Fælles Mål eller ej, er de dog forpligtede til at levere en undervisning i emnet SSF, som skal "stå mål" med den undervisning, der almindeligvis kræves i folkeskolen.

Det er evaluators vurdering, at såvel kompetenceområder som kompetencemål for SSF angiver nogle forholdsvis brede rammer for emnets formål, og der er således givet en betydelig grad af autonomi til skoleledere og lærere i forhold til at tilrettelægge undervisningen i SSF, i relation til såvel form, som indhold og omfang af undervisningen.

4.1.2 Kommunens rolle i forbindelse med implementering og kvalitetssikring af SSF på skolerne

Overordnet peger evalueringens resultater på, at kommunerne ikke spiller en fremtrædende rolle, når det gælder implementering og kvalitetssikring af SSF-undervisning på skolerne. Ses der bort fra enkelte kommuner, der har deltaget i udvikling (Holstebro, 2009-12) og afprøvning (Silkeborg, Odder, Odsherred og København, 2013-15) af den såkaldte *Holstebro-model* for kvalitetsudvikling og -sikring af seksualundervisning i skolerne, er det evaluators overordnede vurdering, at der i de fleste af landets kommuner *ikke* er et betydeligt forvaltningsmæssigt fokus på SSF, ligesom de fleste kommuner *ikke* har særlige kommunale strategier eller handlingsplaner for emnet.¹⁰ Implementering og kvalitetssikring af SSF er således i betydelig grad decentraliseret og lagt ud til skolerne.

Som led i evalueringen er der som tidligere anført gennemført en survey blandt landets skolechefer og andre relevante ansvarlige for skoleområdet i kommunerne.¹¹ Resultaterne af surveyen viser blandt andet, at et betydeligt flertal af de adspurgte ansvarlige for skoleområdet (78 %) angiver, at der *ikke* er udpeget en ansvarlig/tovholder/nøgleperson for implementering og kvalitetssikring af SSF deres kommune. I kun 10 af de 64 adspurgte kommuner (16 %), oplyser den skoleansvarlige, at der er udpeget en SSF-ansvarlig i deres kommune, mens 6 % af de skoleansvarlige svarer, at de ikke ved, om en sådan person er udpeget i deres kommune.

Evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data viser, at ansvaret for SSF ikke er formelt forankret i størstedelen af landets kommuner. I surveyen blandt kommunale skoleansvarlige har respondenterne haft mulighed for afslutningsvis at angive øvrige kommentarer med relevans for evalueringen. På forskellig vis udtrykker flertallet af kommentarerne, at SSF organiseres decentralt på skolerne. Mens nogle af kommentarerne vidner om, at de kommunale skoleforvaltninger har tillid til, at skolerne formår at løfte SSF opgaven på egen hånd, peger andre på, at der efterlyses større muligheder for opsyn fra central side, der kan bidrage til at kvalitetssikre undervisningen. Endvidere tyder nogle af kommentarerne på, at der i nogle forvaltninger opleves ressourcemangel i forhold til at gøre en større indsats i relation til

¹⁰ Holstebro Kommune arbejdede fra 2009-12 som modelkommune i et projekt om at udvikle og sikre kvaliteten af skolernes seksualundervisning. Projektet blev støttet af Sundhedsstyrelsens satspuljemidler. Modellen bygger på 4 overordnede elementer: Etablering af tæt tværfagligt samarbejde mellem lærere og sundhedspleje, udpegnings af nøglepersoner på skolerne, der skal være ressource for seksualundervisningen, kompetenceudvikling af lærere og sundhedsplejersker samt udvikling af fælles kommunal læseplan eller vejledning for seksualundervisningen

¹¹ Surveyen er gennemført blandt kommunernes skolechefer eller *anden relevant ansvarlig for skoleområdet* i kommunen. Øvrige stillingsbetegnelser blandt respondenterne er eksempelvis Kontorchef, Chef for Børn og Læring, Souschef, Udviklingskonsulent for skoleområdet mv. For læsevenlighedens skyld betegnes respondenterne her blot som "*skoleansvarlige*" eller "*skolechefer*". Surveyen er besvaret af skoleansvarlige i 64 af landets 98 kommuner (en svarprocent på 65 %).

SSF. Dette uddybes af en af de interviewede kommunale ansvarlige for skoleområdet som bl.a. siger:

*”Det er jo helt klart, at det som vi **skal** varetage, det skal vi jo. Og så er der noget vi **kan**. Men når det ikke er lovbefalet, og hvis man ikke har meget manpower i en forvaltning, så vil det jo glide i baggrunden.”*

I kun 10 af de 64 adspurgte kommuner (16 %) er der udarbejdet særlige strategier og/eller handleplaner i forhold til SSF. I hele 73 % af de adspurgte kommuner angiver den skoleansvarlige således, at kommunen *ikke* har særlige strategier/handleplaner, mens 11 % svarer, at de ikke ved, om der i kommunen er udarbejdet sådanne planer. Tallene bør ses i lyset af, at netop udarbejdelse af en kommunal handleplan for implementering og kvalitetssikring af skolens *sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* er én central anbefaling i af Sundhedsstyrelsens forebyggelsespakke for seksuel sundhed, som kommunen bør have fokus på (se også afsnit 4.2.3).¹²

De kvantitative data viser endvidere, at langt de fleste kommuner benytter Undervisningsministeriets læseplan for SSF. Således svarer 51 af de adspurgte skoleansvarlige (svarende til 80 % af de adspurgte kommuner), at den nationale læseplan benyttes, mens blot 5 respondenter angiver, at der benyttes en kommunalt udarbejdet læseplan. 8 respondenter (svarende til 13 %) ved ikke, hvilken læseplan for SSF benyttes.

Den tidligere omtalte *Holstebro-model* indeholder udvikling af en fælles kommunal læseplan for seksualundervisning som et centralt element. I 2015 gennemførte UC Syd en evaluering af afprøvningen af modellen i 4 kommuner.¹³ Evalueringen viser, at der var udviklet en kommunal læseplan i én af de 4 kommuner (Silkeborg), der deltog i afprøvningen af modellen, samt at kendskabet til en allerede eksisterende læreplan blandt involverede nøgleaktører (lærere, pædagoger, sundhedsplejersker) i København var steget. I Odder og Odsherred kommune fandt evalueringen et mere broget billede: Der kunne være udviklet en læseplan, men kendskabet til den blandt nøgleaktører var i givet fald begrænset. Evalueringens data viste i øvrigt ingen sammenhæng mellem udvikling af en kommunal læseplan og skoleledelsens prioritering af seksualundervisning.

4.1.3 Kommunale prioriteringer, tiltag og tilbud til skolerne i relation til SSF

Mens *sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* som nævnt er et obligatorisk emne i grundskolen, viser evalueringens kvantitative data, at de færreste kommuner afsætter særlige midler til undervisningen. Således svarer kun 6 skoleansvarlige (svarende til 9 % af de adspurgte), at der i kommunen er afsat særlige midler til kommunens skoler i forhold til varetagelsen af SSF-undervisningen. 56 respondenter (svarende til 88 %) svarer ”Nej”, mens de resterende 2 respondenter ikke ved, om der afsættes midler specifikt til SSF.

¹² Sundhedsstyrelsen (2018). Størstedelen af anbefalingerne i forebyggelsespakken om seksuel sundhed baserer sig på systematisk litteratursøgning af primært nordisk og – i nogle tilfælde – international litteratur. Endvidere er anbefalingerne baseret på rapporter fra bl.a. Vidensråd for Forebyggelse, Sex & Samfund, Sexologisk Forskningscenter ved Aalborg Universitet, Statens Institut for Folkesundhed og VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. Forebyggelsespakken indeholder desuden anbefalinger, som er baseret på viden om god praksis og erfaringer fra kommunerne.

¹³ Schulz og Pedersen (2015).

En anden måde hvor på kommunerne kan styrke SSF-undervisningen, er ved at give skolerne mulighed for at benytte eksterne undervisere med særlige kompetencer i områder af SSF samt at sikre, at dette tilbud ligger inden for skolerne økonomiske råderum. Særligt relevant i denne forbindelse er kommunens sundhedsplejersker, der har specialiseret viden om og praktiske erfaringer med at samtale med børn og unge om *sundhed og trivsel* samt tematikker relateret til *køn, krop og seksualitet*.

Sundhedslovens §121 fastslår, at kommunalbestyrelsen skal tilbyde alle børn og unge *sundhedsvejledning, bistand samt funktionsundersøgelse ved en sundhedsplejerske indtil undervisningspligtens ophør*¹⁴. Når det er sagt, er det – udover de to obligatoriske forebyggende helbredsundersøgelser ved en læge eller sundhedsplejerske – op til den enkelte kommune at fastsætte Sundhedsordningens omfang. Der kan således være store forskelle på, hvilke muligheder skolerne har lokalt for at anvende kommunale sundhedsplejersker med henblik på varetagelse af SSF-undervisningen.

59 % af de adspurgte skoleansvarlige i kommunerne angiver, at der er en kommunal aftale om, at sundhedsplejersker underviser i nogle dele af SSF på udvalgte klassetrin. 27 % svarer "Nej" på spørgsmålet, mens 14 % af de skoleansvarlige ikke ved, om der er en sådan aftale.

Kommunernes skoleansvarlige er også blevet spurgt, om der er i deres kommune er et tilbud til skolerne om, at (andre) eksterne undervisere kan undervise i områder af SSF på udvalgte klassetrin, samt om dette tilbud er gratis for skolerne. På dette spørgsmål svarer 17 kommuner (svarende til 27 % af de adspurgte), at de har et tilbud til skolerne om anvendelse af eksterne undervisere, mens 37 kommuner ikke har. 10 respondenter (svarende til 16 %) ved ikke, om deres kommune har et sådant tilbud til skolerne. Eventuelle tilbud er hovedsageligt rettet mod mellemtrin og udskoling og er oftest gratis.

Kommunernes ansvarlige for skoleområdet er ligeledes blevet spurgt, hvilke andre tilbud kommunen har i forhold til SSF-undervisningen. Respondenterne har haft mulighed for at angive flere svarmuligheder (*multiple choice*). Besvarelserne på dette spørgsmål viser, at under en tredjedel af kommunerne har andre tilbud til skolerne, som fx *tilbud om sparring/vejledning til skolerne* (30 %), *kompetenceudvikling for lærere/sundhedsplejersker/pædagoger/skoleledere* (20 %) og *erfaringsudveksling/netværksmøder på tværs af skolerne* (23 %). Samlet set har 39 af de 64 adspurgte kommuner (61 %) *ingen andre tilbud til skolerne eller ved ikke*, om de har det.

Resultaterne af evalueringens survey blandt skoleledere viser, at et flertal af lederne ikke oplever at have modtaget tilbud fra kommunen relateret til undervisning i SSF, og et betydeligt mindretal er i tvivl om, hvorvidt de har modtaget sådanne tilbud. Således svarer i alt 83 % af lederne, at de enten ikke har (61 %) – eller ikke ved, om de har (22 %) – fået tilbud fra kommunen om deltagelse i erfaringsudveksling/netværk om SSF-undervisningen på tværs af kommunens skoler. Tilsvarende svarer i alt 75 % af lederne, at de ikke har (54 %) – eller ikke ved, om de har (21 %) – modtaget tilbud om øvrig hjælp og vejledning til varetagelsen af SSF fra kommunalt hold.

Data viser samtidig, at det mindretal af skoler, som *har* modtaget tilbud fra kommunen om enten *deltagelse i tværkommunale netværk* (16 %) eller *øvrige tilbud om hjælp og vejledning*

¹⁴ LBK nr. 191 af 28/02/2018 (Sundhedsloven)

til SSF-undervisningen (25 %), i høj grad har valgt at benytte sig af dem. Henholdsvis 83 % og 93 % af disse skoler, har således takket ja til de kommunale tilbud. Dette forhold indikerer, at skolerne i høj grad efterspørger tilbud fra kommunerne, selvom de færreste har fået det.

Endelig viser undersøgelsens resultater, at en betydelig andel af landets kommuner ikke følger op på, om skolerne imødekommer kravene i Fælles Mål. Tabel 4.1 nedenfor viser resultaterne fra surveyen blandt de skoleansvarlige i kommunerne på spørgsmålet om, hvordan kommunen sikrer, at skolerne lever op til Fælles Mål i SSF-undervisningen:

Tabel 4.1: Hvordan sikrer kommunen, at skolerne lever op til de Fælles Mål i SSF-undervisningen?	
	Andel i %
Der er fastsat dokumentationskrav, som skolerne skal leve op til	6 %
Evalueringer	11 %
Netværksmøder og erfaringsudveksling	14%
Årlige kvalitetsrapporter	6 %
Kompetenceudvikling til undervisere i SSF	6 %
Andet	14 %
Ingen af ovenstående	42 %
Ved ikke	14 %
Total*	113 %

*Der er tale om et multiple choice-spørgsmål, hvorfor svarfordelingerne summer til mere end 100%.

Det er her bemærkelsesværdigt, at 42 % af de adspurgte skolechefer angiver svarkategorien "Ingen af ovenstående", mens 14 % svarer "Ved ikke". I svarkategorien "Andet" har de skoleansvarlige haft mulighed for at skrive fritekst. Her er der 5 respondenter, der peger på, at det er skoleledelsens og/eller skolebestyrelsens ansvar at sikre, at skolernes SSF-undervisning lever op til kravene i Fælles Mål.

Mens det er korrekt, at det er skolelederens ansvar at sikre, at eleverne modtager en undervisning, der lever op til Fælles Mål¹⁵, viser evalueringens data, at der i nogle kommuner iværksættes tiltag med henblik på kvalitetssikring af undervisningen. Som tidligere noteret, kan dette afhænge af, om der i den enkelte kommune opleves at være tilstrækkelige ressourcer til at følge op med skolerne.

4.2 Ledelsesmæssig organisering af SSF på hhv. folke- og frie grundskoler

I de følgende afsnit belyses den ledelsesmæssige organisering af SSF-undervisningen på skolerne, herunder om der ses signifikante forskelle på organiseringen på hhv. folkeskoler og frie grundskoler. Det skal her bemærkes, at de frie grundskoler, som har deltaget i evalueringens undersøgelser – med en enkelt undtagelse – har færre end 400 elever. En række af evalueringens spørgsmål til skoleledere og undervisere er derfor blev krydset med skolens størrelse (større eller mindre end 400 elever) med henblik på at belyse, om der ses forskelle i svarfordelingerne i relation til skolernes størrelse. I de tilfælde, hvor der ses

¹⁵ Jvf. Folkeskoleloven § 2 stk. 2.

signifikante forskelle i svarfordelingen i relation til skolernes størrelse, er dette anført. Som det vil fremgå viser kryds med skolestørrelse, at mindre skoler på nogle områder synes at være bedre til at foretage en ledelsesmæssig prioritering og organisering af SSF end større skoler. Både skolernes type og størrelse synes således at have betydning.

4.2.1 Tildeling af timetal til SSF-undervisning

Som tidligere nævnt er SSF et "timeløst" emne, der forventes at indgå i skolens obligatoriske fag, og det er på denne baggrund frivilligt for skolerne, om de ønsker at fastsætte et fast timetal til undervisningen i SSF. Surveyen blandt skoleledere viser, at kun et mindretal af de adspurgte skoler har fastsat et konkret timetal til undervisningen. Således angiver blot 12 % af de adspurgte skoleledere, at der på deres skole er fastsat timetal til SSF. Samtidig er der signifikant forskel på svarfordelingerne fordelt på skoletype: Mens SSF-undervisning har et fastsat timetal på 17 % af de frie grundskoler, så gælder det blot for 8 % af folkeskolerne.

På lignende vis har ledelsen på under halvdelen af skolerne (45 %) besluttet, at SSF-undervisning skal skrives ind i skolens årsplan. Og igen ses der statistisk signifikant forskel mellem skoletyper, idet 41 % af folkeskoler og 55 % af de frie grundskoler har indskrevet SSF i skolens årsplan. Herudover er det værd at bemærke, at 6 % af de adspurgte skoleledere - på tværs af skoletype - angiver, at de ikke ved, om ledelsen har besluttet, at SSF skal skrives ind i skolens årsplan.

Evalueringens data indikerer, at skoleledelsens beslutning om, hvorvidt SSF skal skrives ind i skolens årsplan eller ej, på nogle skoler ikke når frem til de lærere, der varetager SSF-undervisningen. Over en tredjedel (36 %) af de adspurgte lærere svarer således, at de ikke ved, om SSF er skrevet ind i en eller flere af skolens årsplaner. Ser vi på svarfordelingerne i forhold til skoletype, viser data, at der er over dobbelt så mange lærere på folkeskoler (42 %), der på dette spørgsmål svarer "Ved ikke", sammenlignet med lærere på frie grundskoler (19 %). Forskellen er statistisk signifikant.

Mens der ikke foreligger lovkrav om at tildele SSF et selvstændigt timetal eller at indskrive emnet ind i skolernes årsplaner, er disse to måder, hvorpå skoleledelser kan bidrage til at prioritere SSF og systematisere undervisningen i emnet. Det fremgår således også af evalueringens kvalitative interview, at såvel skoleledere som undervisere efterlyser mere faste rammer for emnet. Oplevelsen er flere steder, at de timeløse emner bliver nedprioriteret i en travl hverdag til fordel for andre opgaver, samt at de frie rammer kan have den utilsigtede konsekvens, at kvaliteten af undervisningen i SSF bliver individbåret og dermed vilkårlig. En leder udtrykker det fx således:

"Det er helt klart en udfordring at få tid til det i hverdagen, at få det planlagt, fordi der er alle mulige andre typer af krav, som man også skal leve op til. Og det er selvfølgelig en udfordring for et timeløst fag. Det er det for alle de timeløse fag [også færdselslære]. De skoler, hvor trafikundervisningen fungerer bedst, det er de skoler, hvor der er en [lærer], der siger: 'Den nupper jeg, det gider jeg godt at gøre noget ved.' Så fungerer trafikundervisningen storartet, og så kan skolen vinde cykelkonkurrencepræmier på striben. Men i det øjeblik sådan en person stopper, så kan det godt være, at der går mange år, før man igen vinder en præmie i sikker cykelkørsel."

Det skal dog samtidig bemærkes, at nogle lærere oplever emnets timeløse status som en fordel. Nogle af de interviewede lærere bemærker eksempelvis, at fleksibiliteten betyder, at de kan integrere emnet i undervisningen, hvor det giver mening, frem for at emnet opleves som løsrevet fra undervisningen i de øvrige fag. I denne forbindelse udtrykker lærerne, at de oplever en øget interesse fra eleverne, når eleverne selv har bragt et emne på banen, og undervisningen dermed får en mere spontan karakter, der tager udgangspunkt i elevernes hverdag og oplevelser.

4.2.2 SSF som et tværfagligt emne

Det fremgår af Fælles Mål for emnet, at der i SSF skal tilstræbes en tværfaglig tilgang. Den underliggende intention er, at SSF-undervisningen tilrettelægges i et samspil mellem skolens forskellige faglærere, pædagoger, eksterne aktører mv. Eftersom SSF oftest ikke er tildelt et selvstændigt timetal er hensigten den, at faglærere, pædagoger mv. integrerer undervisningen i de skemalagte fag og i tværfaglige forløb mv.

Med henblik på at belyse, om SSF-undervisningen rent faktisk foregår ud fra sådanne tværfaglige præmisser, er skolelederne blevet spurgt, om SSF-undervisningen på deres skole organiseres tværfagligt. Her svarer 71 % af de adspurgte skoleledere, at undervisningen i SSF organiseres tværfagligt på deres skole, mens 22 % svarer, at den ikke gør det, og 6 % svarer "Ved ikke".

Evalueringens kvantitative data peger således på, at flertallet af skolelederne har den opfattelse, at undervisning i SSF organiseres på tværs af skolens obligatoriske fag. Tallene giver imidlertid ikke noget bud på, *hvordan* den tværfaglige organisering konkret udmønter sig. På de caseskoler, som indgår i evalueringens kvalitative undersøgelsesdel, bliver SSF-undervisningen gennemført i forskellige fag, men med få undtagelser oplevede de interviewede lærere ikke, at der fandt en tværfaglig koordinering af SSF-undervisningen sted.

Med henblik på mere overordnet at belyse, hvordan SSF-undervisningen organiseres på skolerne, er både skoleledere samt lærere i surveys blevet spurgt: "*Hvordan organiseres undervisningen i SSF?*" Spørgsmålet er stillet som et *multiple choice*-spørgsmål med mulighed for at angive flere svar.

Resultaterne viser, at 76 % af skolelederne angiver, at undervisningen i SSF er integreret i de skemalagte fag, 58 % angiver, at den organiseres som temaugge (f.eks. Uge Sex), 43 % oplyser, at den organiseres som temadag, og 42 % oplyser, at SSF organiseres som tværfaglige forløb.

Til sammenligning, og som det fremgår af nedenstående Tabel 4.2, viser data fra underviser-surveyen, at lærerne er mindre tilbøjelige end lederne til at mene, at SSF organiseres på de angivne måder. Fx peger 47 % af lærerne på, at SSF integreres i de skemalagte fag, 50 % angiver, at den gennemføres som temaugge, og 22 % oplyser, at SSF organiseres som temadag.

I relation til tværfagligheden er det endvidere bemærkelsesværdigt, at andelen af adspurgte lærere, der angiver, at SSF organiseres som tværfaglige forløb, er på blot 14 % dvs. hele 28 procentpoint mindre end andelen af ledere, der svarer det samme:

Tabel 4.2: Hvordan organiseres SSF-undervisningen?	Skoleledere	Lærere
Som temauger (f.eks. Uge Sex)	58 %	50 %
Som temadag	43 %	22 %
Integreret i de skemalagte fag	76 %	47 %
Tværfaglige forløb	42 %	14 %
Andet	5 %	7 %
Ved ikke	1 %	11 %
Total*	225 %	151 %

*Multiple choice-spørgsmål.

Når resultaterne fra undersøgelsen blandt skoleledere sammenlignes med resultaterne blandt lærerne, er det centralt at nævne, at det ikke er de samme skoler, som deltager i begge undersøgelser¹⁶. Det er derfor ikke muligt at undersøge, om der er en eventuel diskrepans i skoleledernes og lærernes opfattelse af emnet på de enkelte skoler. Sammenligningen mellem skoleledere og undervisere er derfor foretaget på et mere generelt niveau.

I relation til spørgsmålet om, hvordan SSF-undervisningen organiseres, ses der også signifikante forskelle i svarfordelingerne, når disse ses i relation til skoletype. Ifølge lærerne selv, er folkeskolerne betydeligt mere tilbøjelige til at organisere SSF-undervisningen som temauger (23 procentpoints forskel mellem folke- og frie grundskoler), mens de frie grundskoler er mere tilbøjelige til at integrere undervisningen i de skemalagte fag (26 procentpoints forskel). Der er også betydeligt flere lærere på folkeskoler (14 %) end på frie grundskoler (3%), der svarer, at de ikke ved, hvordan undervisningen organiseres.

I forlængelse af ovenstående spørgsmål har både skoleledere og de lærere, der underviser i SSF, desuden besvaret spørgsmålet: "I hvilke fag integreres SSF?"

Her viser surveyresultaterne, at skolelederne er mest tilbøjelige til at pege på dansk (81 %), idræt og biologi (begge 71 %), madkundskab (48 %), natur/teknologi (45 %), UUV (41 %) og samfundsfag (40 %).¹⁷ På lignende vis er lærerne mest tilbøjelige til at pege på dansk (69 %), biologi (55 %), idræt (23 %) og natur/teknologi (27 %), som de fag, emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab oftest integreres i.

Som det fremgår af Tabel 4.3 på efterfølgende side, er der også på dette spørgsmål en markant mindre andel af lærere, der peger på de forskellige svarmuligheder sammenlignet med skoleledere. Forskellene er særligt markante for idræt, madkundskab og samfundsfag, hvor der ses forskelle på hhv. 48, 29 og 44 procentpoint.

¹⁶ Se mere herom i Bilag 4: Metode

¹⁷ Ligeledes et multiple choice-spørgsmål.

Tabel 4.3: I hvilke fag integreres SSF?	Skoleledere	Lærere
Dansk	81 %	69 %
Idræt	71 %	23 %
Biologi	71 %	55 %
Madkundskab	48 %	4 %
Natur/teknologi	45 %	27 %
Understøttende undervisning	41 %	18 %
Samfundsfag	40 %	11 %

Note: Tabellen viser de mest hyppigt fremkommende fag blandt skolelederes og læreres besvarelser.

Der kan være flere forskellige årsager til forskellen mellem skoleledernes og lærernes svar på de ovenfor nævnte spørgsmål: En mulig delforklaring kan være, at de adspurgte lærere har begrænset indsigt i hvilke andre end egne fag SSF integreres i. En anden forklaring kan være, at skoleledernes svar i højere grad afspejler en ledelsesmæssig intention end den faktiske virkelighed. Herunder at deres intention ikke i tilstrækkelig grad er blevet kommunikeret videre til lærerne. Endelig kan det tænkes, at der findes en tendens til overrapportering blandt lederne, som hænger sammen med deres ledelsesmæssige forpligtelse til at sikre, at SSF-undervisningen integreres i de øvrige fag.

4.2.3 Skoleledelsens rolle og fordeling af ansvar for SSF

Overordnet indikerer evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data, at skoleledelserne *ikke* spiller en fremtrædende rolle i relation til at koordinere og fremme SSF-undervisning på skolerne.

Eksempelvis peger resultaterne af undervisersurveyen på en udbredt oplevelse af, at der mangler klare ledelsesmæssige udmeldinger om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen. Dette gør sig særligt gældende på folkeskoler. Data viser således, at kun lidt over hver fjerde lærer (27 %) oplever, at der på deres skole er taget en generel beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen, mens et flertal af lærerne på de frie grundskoler (69 %) oplever tilsvarende. Samtidig er det bemærkelsesværdigt, at et betydeligt mindretal af lærerne ikke ved, om en sådan beslutning er truffet: Det gælder knap hver tredje lærer (30 %) på folkeskoler og knap hver tiende lærer (8 %) på frie grundskoler. Forskellen i forhold til skoletype er statistisk signifikant.

På dette spørgsmål ses der samtidig en signifikant sammenhæng mellem lærernes besvarelser og skolestørrelse. Andelen af lærere, der oplever, at der er taget en generel beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen, er således omtrent dobbelt så stor på skoler med færre end 400 elever (55 %), sammenlignet med skoler med over 400 elever (27 %).

Ligeledes peger resultaterne af undervisersurveyen på en udtalt oplevelse af mangel på klar ansvarsfordeling i relation til SSF generelt. Dette gør sig særligt gældende for lærere i folkeskoler, hvor kun 3 % af de adspurgte lærere "i høj grad" eller "i meget høj grad" oplever, at skolen har foretaget en klar fordeling af ansvarsområder i forhold til SSF. Samtidig svarer

mere end halvdelen af folkeskolelærerne (55 %), at de kun ”i mindre grad” eller ”slet ikke” oplever en klar fordeling af ansvar, mens 29 % svarer ”Ved ikke”.

Til sammenligning oplever de adspurgte lærere på de frie grundskoler en markant tydeligere fordeling af ansvarsområder. Her er det 44 % af lærerne, der enten ”i høj grad” eller ”i meget høj grad” oplever, at skolen har foretaget en klar fordeling af ansvarsområder, dvs. hele 41 procentpoint højere end på folkeskoler. Andelen af lærere på frie grundskoler, der svarer ”i mindre grad” eller ”Slet ikke” ligger på 17 %, mens 8 % svarer ”Ved ikke”. Forskellene fordelt på de to skoletyper er statistisk signifikant.

På dette spørgsmål ses der ligeledes signifikant forskel på svarfordelingerne i relation til skolestørrelse. Således ses det, at knap en tredjedel (31 %) af lærerne på skoler med færre end 400 elever ”i høj grad” eller ”i meget høj grad” oplever, at skolen har foretaget en klar fordeling af ansvarsområder, mens det gælder for 3 % af lærerne på skoler med flere end 400 elever.

I afsnit 4.1.2 nævnes en af Sundhedsstyrelsens tre centrale anbefalinger fra forebyggelsespakken for Seksuel Sundhed. Når anbefalingerne er centrale, skal det forstås på den måde, at Sundhedsstyrelsen opfordrer til, at kommunen bør prioritere disse anbefalinger frem for andre, såfremt kommunen af ressourcemæssige hensyn ikke kan efterleve alle anbefalinger. Den omtalte anbefaling fremgår her i sin fulde ordlyd:

*”Kommunen udarbejder handleplan for implementering og kvalitetssikring af skolens sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab med fokus på skoleledelsens ansvar for at udvikle et fagligt miljø, der støtter op om arbejdet med Fælles Mål for faget. Der bør udpeges nøglepersoner på skolerne med særligt ansvar for at styrke den faglige dialog omkring pædagogiske og didaktiske perspektiver på sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Disse medarbejdere bør tilbydes kompetenceudvikling”.*¹⁸

Som tidligere vist, er det et mindretal af kommunerne, der har udarbejdet en sådan handleplan. Samtidig angiver blot hver tredje skoleleder (32 %), at der på skolen er udpeget en eller flere nøglepersoner eller tovholdere med ansvar for SSF. Også her ses der en signifikant forskel i relation til skoletype: Mens 46 % af lederne på frie grundskoler oplyser, at der er udpeget en eller flere tovholdere, er det tilsvarende tal for ledere på folkeskoler 24 %.

Samtidig viser data en væsentlig diskrepans mellem skoleledernes og undervisernes svar på spørgsmålet om, hvorvidt der er udpeget en eller flere personer med tovholderfunktion ift. SSF. Således angiver blot 9 % af de adspurgte undervisere, at en sådan person eller personer er udpeget på deres skole. Halvdelen af de adspurgte undervisere (50 %) svarer, at de ikke ved, om der er udpeget en eller flere tovholdere på skolen, mens 41 % svarer, at der ikke er det. I denne forbindelse er det endvidere bemærkelsesværdigt, at de skoleledere, som angiver, at der er en tovholder på deres skole, hovedsageligt peger på, at det er lærere, der varetager denne funktion. Igen giver evalueringens data ingen entydig forklaring på den betydelige forskel mellem ledernes og undervisernes svar på dette spørgsmål. Uagtet årsagen viser data, at der er betydelig mangel på klar ansvarsstruktur på et flertal af skolerne.

Samtidig ses der en signifikant sammenhæng mellem undervisernes besvarelser på dette spørgsmål og skolestørrelse. Således er der en betydelig større andel af undervisere på skoler

¹⁸ Sundhedsstyrelsen (2018)

med under 400 elever (22 %), der oplyser, at der er udpeget en eller flere tovholdere / ressourcepersoner på deres skole sammenlignet med undervisere på større skoler (2 %).

Endelig svarer knap en tredjedel af lederne, at de inden for de seneste 6 måneder har haft en dialog med de ansvarlige for SSF om indholdet af undervisningen. 44 % svarer "Nej", mens 22 % svarer, at skolen ikke har en ansvarlig for SSF. Eftersom 66 % af lederne på et tidligere spørgsmål har svaret, at de ikke har udpeget ansvarlige for SSF, er det bemærkelsesværdigt, at det blot er 22 % af lederne, som gentager, at de ikke har en eller flere ansvarlige. Krydses de to spørgsmål ses det endvidere, at 38 % af de skoleledere, som til en start har angivet, at de ikke har udpeget en eller flere ansvarlige for SSF, alligevel samtidig svarer, at de har talt med de ansvarlige for SSF inden for de seneste 6 måneder. Årsagen hertil kendes ikke.

4.2.4 Skoleledelsens prioriteringer i relation til SSF

På langt de fleste skoler er der ikke afsat særlige midler/ressourcer til SSF-undervisningen. Således angiver blot 19 % af skolelederne, at der er afsat særlige midler eller ressourcer til undervisningen. Der er en signifikant forskel på svarfordelingerne på hhv. folkeskoler og frie grundskoler, da 14 % af lederne på folkeskolerne angiver, at der afsættes midler/ressourcer til emnet, mens den tilsvarende andel for lederne på de frie grundskoler er 27 %.

Overordnet tyder evalueringens resultater på, at SSF-undervisningen ikke har mærkbar ledelsesprioritering på skolerne. Kun samlet set hver fjerde underviser (26 %) oplever, at SSF prioriteres "i meget høj grad" eller "i høj grad" på deres skole. Også her er der signifikant forskel i forhold til skoletype, da undervisere på frie grundskoler i langt højere grad oplever en høj grad af ledelsesprioritering (59 %), mens det blot gælder for 15 % blandt undervisere på folkeskoler.

Samtidig ses der en signifikant sammenhæng mellem undervisernes vurdering af graden af ledelsesmæssig prioritering af SSF og skolestørrelse. Således ses, at 43 % af underviserne på skoler med færre end 400 elever oplever, at ledelsen prioriterer SSF "i høj grad" eller "i meget høj grad", mens den tilsvarende andel for undervisere på mindre skoler er blot 16 %.

Endvidere viser tallene, at SSF har bevidst lav ledelsesmæssig prioritet på hver fjerde folkeskole og på hver tiende frie grundskole. Således svarer 25 % af folkeskolelederne, at de som ledelse enten "slet ikke" eller kun "i mindre grad" prioriterer SSF, mens det tilsvarende gælder for 10 % blandt lederne på frie grundskoler. Forskellen er signifikant.

Samtidig er det interessant at notere, at andelen af friskoleledere, der oplever at ledelsen prioriterer SSF "i høj grad" eller "i meget høj grad" (40 %) er lavere end andelen af undervisere på friskoler, der oplever det samme (59 %). På folkeskolerne ses det omvendte billede. Her er andelen af folkeskoleledere, der oplever, at ledelsen prioriterer SSF "i høj grad" eller "i meget høj grad" (28 %) væsentligt højere end blandt underviserne (15 %).

4.3 Delkonklusion i forhold til rammer og ledelsesmæssig prioritering

Evalueringen viser, at kun få kommuner aktivt prioriterer SSF gennem særlige strategier/ handleplaner eller øremærkning af særlige midler til kommunens skoler ift. varetagelsen af

SSF. Endvidere er der en betydelig andel af kommunerne, der ikke aktivt iværksætter tiltag for at kvalitetssikre skolernes undervisning i SSF.

Samtidig er SSF ledelsesmæssigt underprioriteret på en stor andel af skolerne. På de fleste skoler er der ikke taget en beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen, ligesom der på flertallet af skolerne ikke er udpeget en tovholder eller anden person med ansvar for SSF. I forlængelse heraf oplever mange undervisere, at der mangler en klar ansvarsfordeling i forhold til emnet. En betydelig andel af skolelederne synes dermed ikke at leve op til den ledelsesmæssige forpligtelse, som fremgår af læseplanen for SSF: *”Det påhviler skolelederen at træffe beslutning om, hvilke fag undervisningen i de obligatoriske emner skal foregå i”*.¹⁹

Evalueringen indikerer, at de frie grundskoler er betydeligt bedre end folkeskolerne til at organisere og prioritere SSF-undervisningen. Dette kommer til udtryk som statistisk signifikante forskelle på svarfordelingerne set i relation til skoletype på en række centrale spørgsmål, herunder bl.a. om der er truffet en beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen, om der er foretaget en klar fordeling af ansvarsområder i forhold til emnet, samt om emnet har ledelsesmæssigt prioritering på skolen.

Der ses samtidig signifikante sammenhænge mellem lærernes besvarelser på ovenstående spørgsmål og skolestørrelse. Forskellene på svarfordelingerne set i relation til skolestørrelse indikerer således, at mindre skoler er bedre til at organisere og prioritere SSF-undervisningen end større skoler.

Samlet set indikerer de ovenstående forhold, at der er et udtalt behov for at styrke den ledelsesmæssige prioritering, organisering og ansvarsfordeling i relation til SSF.

¹⁹ Undervisningsministeriet (2018a).

5. UNDERVISERNES FORUDSÆTNINGER

I dette kapitel belyses undervisernes kompetencer i relation til at undervise i SSF på skolerne. Indledningsvist afdækkes hvem, der primært varetager undervisningen på skolerne. Dernæst belyses, hvilke kompetencer de har for at varetage undervisningen, samt i hvilket omfang de føler sig klædt på til opgaven. Efterfølgende belyses undervisernes kendskab til Fælles Mål samt Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for SSF. Endelig ses der på, hvorfra underviserne henter viden, metoder og materialer med henblik på undervisningen i SSF.

5.1.1 Hvem underviser i SSF?

Evalueringens resultater viser, at det hovedsageligt er lærere, der varetager undervisningen i SSF. Således angiver 83 % af de adspurgte lærere og næsten samtlige af de adspurgte skoleledere (99 %), at det er er skolens lærere, der primært står for undervisningen i SSF. Efter lærere peges der på sundhedsplejersker og pædagoger, som de primære undervisere i SSF. Imidlertid er der, som det fremgår af nedenstående Tabel 5.1, en markant forskel på andelen af hhv. skoleledere og lærere, der peger på de enkelte faggrupper:

Tabel 5.1: Hvem varetager (primært) undervisningen i SSF på skolen?	Skoleledere	Lærere
Lærere	99%	83%
Sundhedsplejerske	72%	44%
Pædagoger	43%	9%
Eksterne undervisere	47%	7%
Andet	0%	3%
Ved ikke	1%	8%
Total*	261%	154%

* Multiple choice-spørgsmål.

Der kan, som tidligere nævnt, være forskellige årsager til diskrepansen mellem skoleledernes og lærernes svar, herunder at lærere kan have mangelfuld viden om andre læreres opgaver og eventuel undervisning i SSF. Det er dog værd at holde sig for øje, at de lærere, der har besvaret surveyen, er udpeget af skolerne som de lærere, der varetager undervisning i SSF. Som sådan må det umiddelbart forventes, at disse lærere har kendskab til hvilken faggruppe, der primært underviser i SSF på skolen.

Ses der på skoleledernes svarfordelinger fordelt på skoletype, indikerer tallene, at frie grundskoler er mere tilbøjelige til at lade sundhedsplejersker varetage undervisningen (85 % på frie grundskoler mod 63 % på folkeskoler), mens folkeskoler er mere tilbøjelige til at lade pædagoger undervise i SSF (57 % mod 20 % på frie grundskoler). Endelig er der flere frie grundskoler (57 %) end folkeskoler (40 %), der anvender eksterne undervisere. Forskellen fordelt på skoletype er statistisk signifikant. Samme tendens ses i undervisernes svar på spørgsmålet fordelt på skoletype, om end forskellen her ikke er statistisk signifikant.

5.1.2 Undervisernes kompetencer og muligheder for opkvalificering

Som det fremgår af nedenstående Tabel 5.2., er skolelederne overordnet mere tilbøjelige til at tilskrive lærerne formelle kvalifikationer for at varetage undervisningen i SSF end lærerne selv. Forskellen mellem ledernes og lærernes svar kan dog også skyldes, at lederne svarer på vegne af det samlede antal lærere, som varetager undervisningen i SSF på skolen, mens lærerne alene svarer på egne vegne. Som nævnt i Bilag 4 er de fleste af de skoleledere og lærere, som har besvaret evalueringens spørgeskemaer, ikke ansat ved de samme skoler. Forskelle mellem lærer- og lederbesvarelser skal derfor ses som udtryk for *generelle* forskelle og ikke som diskrepanser lokalt på de enkelte skoler.

Med disse forbehold in mente angiver 32 % af skolelederne, at de lærere, der varetager undervisningen i SSF på deres skole, har *gennemført et kursus i SSF på læreruddannelsen*. Blandt de lærere, som varetager undervisningen, er det imidlertid blot 13 %, som svarer, at de har gennemført et sådant kursus. Til sammenligning viser en nyere undersøgelse gennemført af Rambøll, at en femtedel af de lærerstuderende (21 %) har gennemført det frivillige kursus i SSF på læreruddannelsen.²⁰

På lignende vis peger 17 % af lederne på, at lærerne har enten *efteruddannelse eller kompetencegivende/-udviklende kurser*, mens blot 4 % af de lærere, der varetager undervisningen, angiver det samme.

Tabel 5.2 Hvilken faglig baggrund har underviserne/du for at varetage undervisningen?	Skoleledere	Lærere
Gennemført kursus på læreruddannelsen	32 %	13 %
Efteruddannelse/Kompetencegivende/-udviklende kurser	17 %	4 %
Almindelig fagfaglig baggrund	85 %	51 %
Andet	1 %	8 %
Ved ikke	4 %	3%
Ingen af delene	-	33 %
Total*	139 %	112 %

Note: Det er kun lærere, der angiver at have undervist i SSF inden for det seneste år, der har besvaret dette spørgsmål.

* Multiple choice-spørgsmål

I svarkategorien "Andet", har i alt 8 respondenter i undervisersurveyen benyttet sig af muligheden for at skrive i fritekstfeltet. Her angiver flere af lærerne "erfaring" som faglig baggrund for at varetage undervisningen.

I forbindelse med spørgsmålet "Hvilken faglig baggrund har du i forhold til SSF" skal det til-lige bemærkes, at en tredjedel af lærerne har angivet svarkategorien "Ingen af delene". De respondenter, der har benyttet denne svarkategori, har ikke haft mulighed for at angive andre svarmuligheder, ej heller svarmuligheden "Andet". Det kan således udledes, at 33 % af

²⁰ Rambøll (2018). Delanalyse 2 *Kvalitet i undervisningen på læreruddannelsen* indgår i en samlet evaluering af læreruddannelsen, der gennemføres for Styrelsen for Forskning og Uddannelse

de lærere, der har bidraget til SSF-undervisningen inden for det seneste år, ikke oplever at have nogen faglig baggrund for at varetage undervisningen i SSF.

Det kan være relevant i denne forbindelse kort at berøre en del af den forskning, der har beskæftiget sig med sammenhængen mellem læreres formelle undervisningskompetencer og elevers udbytte af undervisningen. I en international kontekst er forskningen ikke entydig, men peger overordnet hen imod, at sammenhængene mellem undervisernes formelle kompetencer og elevernes faglige præstationer er beskedne. Det mest omfattende studie er nok John Hatties *Visible Learning*, en syntese af over 800 metastudier relateret til elevers akademiske udbytte. Hattie finder overordnet en særdeles svag (*"negligible"*) sammenhæng mellem lærernes baggrundskarakteristika, herunder deres uddannelse, køn og erfaring, og elevers faglige præstationer.²¹

I en dansk kontekst finder et studie ligeledes kun svage sammenhænge mellem lærernes formelle kompetencer og elevernes faglige resultater.²² Videre viser en dansk undersøgelse, at der ingen sammenhæng er mellem lærernes undervisningskompetencer og elevernes faglige interesse og deltagelse.²³ Sådanne forskningsresultater rejser naturligt spørgsmålet om, hvilken betydning det har, at så relativt få undervisere har gennemført kursus i SSF på læreruddannelsen eller har opkvalificeret sig gennem efteruddannelse og/eller kompetenceudviklende kurser.

Andre studier finder en sammenhæng mellem lærernes erfaring og elevernes faglige resultater, men de positive effekter ses hovedsageligt i forbindelse med lærernes første undervisningsår, hvorefter forskellene udlignes.²⁴ Endnu andre studier peger på, at undervisernes viden om og uddannelse inden for fagområdet har en positiv effekt på elevernes resultater; jo bedre kompetencer lærerne har for at undervise i det fag, de underviser i, des bedre vil eleverne præstere rent fagligt.²⁵

I relation til de ovennævnte studier skal det dog bemærkes, at ingen af de nævnte studier specifikt adresserer *sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* eller tilsvarende emner.²⁶ Derimod tages der udgangspunkt i elevernes målbare testresultater i obligatoriske fag såsom læsning og matematik. I en dansk kontekst har SSF en særlig status som et emne, der søges integreret i og på tværs af skolens obligatoriske fag. Der er således ikke tale om et "almindeligt" fagfag, som lærere enten har eller ikke har linjefagskompetencer i.

Desuden beskæftiger SSF sig med nogle områder, som nogle lærere (og elever) kan opleve som intime og potentielt grænseoverskridende herunder særligt i relation til kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*. At undervise i disse temaer kan være en udfordring for undervisere, der ikke har fået faglig inspiration til og vejledning i, hvordan emnet didaktisk gribes bedst an. Således peger eksempelvis 15 % af de adspurgte undervisere på, at det er

²¹ Hattie (2009)

²² Mikkelsen et al. (2013)

²³ Bjørnholt et al. (2017), Mikkelsen (2013)

²⁴ Rivkin et al. (2005), Clotfelter et al. (2006)

²⁵ Metzler og Woessmann (2010)

²⁶ Dette kan antages – i hvert fald delvist – at hænge sammen med, at SSF (og de forskellige varianter af sundheds- og seksualundervisning, der måtte være internationalt) oftest ikke er underlagt standardiseret curricula og/eller testning af elevernes kompetencer inden for området.

”grænseoverskridende at skulle undervise eleverne i visse temaer indenfor SSF”, samt at dette opleves som en barriere/udfordring for deres varetagelse af SSF-undervisningen.²⁷

Samtidig skal det nævnes, at der er betydeligt kvalitativt materiale, der peger på, at uddannelse og formelle undervisningskompetencer blandt undervisere er vigtige: Interviewpersonerne i KORAs undersøgelse *Kompetenceudvikling og kompetencedækning i folkeskolen* er generelt enige om, at undervisningsfagskompetencer har en betydning. Her er oplevelsen, at undervisningsfagskompetence indebærer både en fagfaglig og didaktisk viden, som giver kvalitet i undervisningen såvel som overskud til at have øje for både læring og trivsel. Antagelsen er, at fordi lærere med undervisningsfagskompetencer har viden, der rækker ud over det aktuelle tema, der arbejdes med, giver det fokus på undervisningen, fordi der er styr på fagligheden og målene med faget.²⁸

Herudover peger Sex & Samfunds undersøgelse af seksualundervisningen i grundskolen fra 2012 på, at efteruddannelse af undervisere i seksualundervisning har en positiv indflydelse på undervisernes oplevelse af at være klædt på til opgaven, samt at efteruddannelse kan være en af vejene til at overvinde nogle af de barrierer, der kan være forbundet med at undervise i nogle af seksualundervisningens emner.²⁹

Endelig viser undersøgelser, at der er en sammenhæng mellem lærernes kompetencer, som *de opleves af eleverne* og elevernes resultater. Dette indikerer, at de kompetencer, som er vigtige i klasselokalet, ikke nødvendigvis stammer fra en formaliseret uddannelse, men fra lærernes fremtræden, engagement og faglige selvtillid.³⁰

I lyset af ovenstående er det evaluators vurdering, at det kan have stor betydning for elevernes udbytte af undervisningen, at lærerne selv oplever at være klædt på til opgaven. Som det fremgår af nedenstående Tabel 5.3 er det kun lige over en fjerdedel (26 %) af de lærere, der underviser i SSF, som føler sig godt fagligt klædt på til at varetage undervisningen i SSF.

Tabel 5.3: I hvilken grad føler du dig fagligt klædt på til at varetage undervisning i Sundheds- og seksualundervisning og Familiekundskab (SSF)? / Hvilken type grundskole arbejder du på?			
	Folkeskole	Fri grundskole	Total
I meget høj grad	1 %	3 %	1 %
I høj grad	21 %	39 %	25 %
I nogen grad	43 %	42 %	42 %
I mindre grad	25 %	14 %	23 %
Slet ikke	10 %	0 %	7 %
Ved ikke	1 %	3 %	1 %
Total	100 %	100 %	100 %

²⁷ Se også Kapitel 9 om oplevede barrierer/udfordringer og forbedringspotentialer.

²⁸ Bjørnholt (2017)

²⁹ Sex & Samfund (2012)

³⁰ Mikkelsen et al. (2013)

Tallene indikerer tillige, at lærere på frie grundskoler oplever overordnet at være bedre fagligt klædt på til at varetage undervisningen i SSF sammenlignet med lærere på folkeskoler. Således svarer blot 22 % af lærerne på folkeskoler, at de "i høj grad" eller "meget høj grad" føler sig fagligt klædt på til opgaven, mens den tilsvarende andel for lærerne på de frie grundskoler er 42 %. Samtidig er andelen af lærere, der "i mindre grad" eller "slet ikke" føler sig klædt på til at varetage undervisningen, betydeligt større på folkeskoler (35 %) end på frie grundskoler (14 %). Tallene skal dog læses med det forbehold, at der er tale om relativt få respondenter særligt for lærere på de frie grundskoler³¹.

Som beskrevet i Kapitel 7 ses der også i relation til elevernes oplevede udbytte i flere tilfælde en betydelig forskel mellem elever fra hhv. folkeskoler og frie grundskoler. Dette kunne indikere, at der er en sammenhæng mellem undervisernes oplevelser af at være fagligt klædt på til at undervise i SSF og elevernes oplevede udbytte af undervisningen.

Evalueringens data peger tillige på en sammenhæng mellem lærernes faglige baggrund og oplevelsen af at være fagligt klædt på til at varetage undervisningen i SSF. Således ses, at andelen, der har svaret, at de "i mindre grad" eller "slet ikke" føler sig fagligt klædt på til at varetage opgaven, er betydeligt større, nemlig 38 %, blandt de lærere, der angiver ikke at have nogen faglig baggrund i relation til SSF, end blandt de øvrige lærere. Her er andelen, der kun "i mindre grad" eller "slet ikke" føler sig fagligt klædt på til at varetage SSF-undervisningen blot 3 %. Forskellen er statistisk signifikant.

I relation til lærernes muligheder for at opkvalificere sig, indikerer evalueringens data, at undervisere på de frie grundskoler har bedre muligheder end lærere på folkeskoler. Således angiver 59 % af lederne på de frie grundskoler, at underviserne i SSF tilbydes "efteruddannelse fx i form af kurser", mens blot 27 % af lederne på folkeskoler oplyser det samme. Ligeledes angiver 59 % af lederne på frie grundskoler, at underviserne har mulighed for "sparring med kollegaer", mens det tilsvarende tal på folkeskoler er 39 %. Modsat angiver hver tredje folkeskoleleder, at underviserne i SSF tilbydes "ingen" muligheder for opkvalificering, mens det gælder for 11 % på de frie grundskoler. Også her er forskellen signifikant.

Endelig skal det bemærkes, at lige over en tredjedel af de adspurgte lærere (samlet 34 %) oplever "manglende uddannelse/efteruddannelse" som en barriere/udfordring i forhold til varetagelsen af SSF (se også Kapitel 9).

Samlet set indikerer evalueringens kvantitative data, at der kan være et betydeligt behov for at styrke mulighederne for opkvalificering/efteruddannelse blandt de lærere, der underviser i SSF med henblik på at sikre, at de føler sig godt fagligt klædt på til at varetage undervisningen. Samtidig peger data på, at behovet gør sig særligt gældende på folkeskoler, hvor mulighederne for efteruddannelse/opkvalificering er mindre.

³¹ Når svarkategorierne "I meget høj grad" og "I høj grad" samt "I mindre grad" og "Slet ikke" slås sammen, ses der en signifikant forskel i relation til skoletype. Dette gør sig ikke gældende for den tabel, der viser fordelingen fordelt på samtlige svarkategorier. Da der er betydelig variation i lærernes besvarelser fordelt på skoletype, skyldes den manglende signifikans formentlig det relativt lave antal respondenter.

5.1.3 Undervisernes kendskab til Fælles Mål

Som beskrevet i afsnit 4.1 fastsættes de bindende formål, kompetencemål og færdigheds- og vidensområder for SSF i bekendtgørelsen 'Fælles Mål'. Undervisernes kendskab til Fælles Mål for SSF er således en vigtig forudsætning for, at undervisningen i emnet lever op til de krav, der stilles fra ministeriel side. Imidlertid viser evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data, at mange af de lærere, der underviser i SSF, har mangelfuldt kendskab til Fælles Mål.

Ingen af de adspurgte lærere oplever, at deres kendskab til Fælles Mål for emnet er "meget høj", og kun 8 % vurderer, at de har en "høj grad af kendskab" til Fælles Mål for SSF. Samtidig vurderer næsten halvdelen af de adspurgte lærere (45 %), at de har "mindre grad af kendskab" (32 %) eller "intet kendskab" (13 %) til Fælles Mål for emnet.

Eftersom de frie grundskoler ikke er forpligtet til at benytte Fælles Mål for undervisningen i SSF, kunne man med rimelighed forvente en overrepræsentation af lærere på frie grundskoler med lav grad af kendskab til Fælles Mål. Imidlertid viser evalueringen, at dette ikke er tilfældet: Lærere på frie grundskoler er mere tilbøjelige til at opleve, at de har "nogen grad af kendskab" til Fælles Mål (64 % sammenlignet med 36 % på folkeskoler), mens lærere på folkeskoler er mere tilbøjelige til at vurdere, at de har "mindre grad af kendskab" (37 % sammenlignet med 19 % på frie grundskoler). Forskellene på besvarelsene set i relation til skoletype er statistisk signifikante.

Som for de obligatoriske fag og øvrige obligatoriske emner er Undervisningsministeriets læseplan for SSF gældende, med mindre den er erstattet af en lokal læseplan godkendt af kommunalbestyrelsen (jvf. Folkeskolelovens § 10). Som det vises i afsnit 6.1.3, anvendes den nationale læseplan på et stor flertal af folkeskolerne. Imidlertid er der samtidig et stort flertal af de lærere, der underviser i SSF, der ikke ved, hvilken læseplan der benyttes på deres skole. Dette gør sig særligt gældende på folkeskoler, hvor 73 % af lærerne ikke ved, hvilken læseplan for SSF, skolen benytter.

På de frie grundskoler er der en markant forskel på andelen af hhv. skoleledere (70 %) og lærere (47 %), der angiver, at skolen anvender Fælles Mål og den nationale læseplan for SSF. Her er lærerne mere tilbøjelige til at angive, at skolen benytter mål og læseplaner for emnet, der er udarbejdet særligt til deres type skole (25 %), eller at der anvendes en kombination af egne mål og læseplan og Fælles Mål (14 %). 14 % af lærerne på frie grundskoler ved ikke, hvilke mål og læseplan for SSF, der benyttes på deres skole.

Data viser samtidig, at samlet blot en fjerdedel af de adspurgte lærere (26 %) har læst Undervisningsministeriets læseplan for SSF. Ligeledes har kun en fjerdedel (23 %) læst Undervisningsministeriets vejledning for SSF. Samlet har over halvdelen af lærerne (53 %) hverken læst læseplanen eller vejledningen for SSF.

Undersøgelsens kvalitative materiale bekræfter det overordnet det billede, som her tegnes: Både de interviewede ledere og lærere havde overordnet særdeles beskedent kendskab til indholdet i Fælles Mål for SSF. Enkelte informanter angav "måske" at have læst Fælles Mål "på et tidspunkt", men kunne på interviewtidspunktet ikke huske nærmere om indholdet.

Ligeledes havde interviewpersonerne hverken læst Undervisningsministeriets læseplan eller vejledning for SSF, og flere udtrykte tvivl om, hvilken læseplan interviewereren henviste til. Det

er i denne forbindelse værd at bemærke, at interviewpersonerne er rekrutteret gennem kontaktpersoner på skolerne, som vurderede, at de interviewede lærere havde erfaring med undervisning i SSF. Overordnet er det således evaluators vurdering, at flertallet af de lærere og pædagoger, der underviser i SSF, ikke har sat sig ind i Undervisningsministeriets retningslinjer for emnet.

5.1.4 Undervisernes adgang til viden, inspiration og materialer til brug i SSF

Evalueringens datagrundlag belyser kun i begrænset omfang, i hvilken grad underviserne oplever at have adgang til relevant viden, inspiration og materialer til brug for undervisningen i SSF.

I de kvalitative interview udtrykker flere lærere, at de overordnet føler sig godt klædt på til at varetage undervisningen i SSF. Dette til trods for, at interviewpersonerne som oftest ikke har gennemført kursus i SSF på læreruddannelsen, at de ikke har taget efter-uddannelse og/eller kompetenceudviklende kurser i SSF, samt at de for det meste kun har perifært kendskab til Fælles Mål og læseplan for emnet. At lærerne alligevel føler sig godt klædt på til at varetage undervisningen i SSF skyldes for de flestes vedkommende, at de oplever, at der er et godt udbud af viden, inspiration og materialer tilgængelig for deres undervisning i emnet.

Lærerne peger på, at der på nettet ligger en bred vifte af materialer og inspiration til undervisning i SSF. Særligt udtrykkes der stor tilfredshed med de materialer, som Sex & Samfund stiller til rådighed for de skoler/undervisere, der tilmelder sig Uge Sex. Som det belyses i afsnit 6.2.2, er Uge Sex-kampagnen særdeles populær i grundskolen. Lærerne oplever, at materialerne er særdeles praksisrettede og anvendelige, og de udtrykker tilfredshed med, at materialerne tager udgangspunkt i Fælles Mål. På denne måde føler lærerne, at de ved at anvende materialerne er "dækket ind" i relation til at indfri de bindende kompetencemål og -områder i Fælles Mål. Selvom det er positivt, at lærerne på denne måde fremhæver Uge Sex-kampagnen og de materialer, som stilles til rådighed af Sex & Samfund, er det samtidig et opmærksomhedspunkt, at de mener, at have dækket de obligatoriske kompetencemål alene på denne baggrund – og ofte uden at have nærmere kendskab til indholdet af disse mål.

Overordnet giver de interviewede lærere ikke udtryk for, at de har "huller" eller vidensbehov i relation til emnet. Dog er der enkelte informanter, der peger på, at det særligt i deres første undervisningsår kunne være vanskelige at finde frem til virkningsfulde metoder i forhold til undervisningen i SSF. Disse udsagn indikerer således, at der kan være et behov for opkvalificering af særligt nye undervisere i relation til emnets didaktik.

5.1 Delkonklusion i forhold til undervisernes forudsætninger

Evalueringens resultater indikerer, at der kan være et substantielt behov for uddannelse/ efteruddannelse af de lærere, der underviser i SSF. Eksempelvis viser evalueringen at:

- 13 % af de adspurgte lærere, som har undervist i SSF i løbet af det seneste år, har gennemført det frivillige kursus i SSF på læreruddannelsen.
- En tredjedel af de lærere, der underviser i SSF i grundskolen, angiver at de "ingen faglig baggrund" har for at varetage undervisningen.
- Kun en fjerdedel af lærerne føler sig godt fagligt klædt på til at varetage undervisningen. Samtidig er der en signifikant sammenhæng mellem lærernes faglige baggrund og oplevelsen af at være klædt på til opgaven.
- En tredjedel af underviserne oplever, at manglende uddannelse/efteruddannelse er en barriere i forhold til varetagelsen af SSF-undervisningen. Samtidig er der relativt begrænsede muligheder – særligt på folkeskolerne – for opkvalificering i form af kurser og efteruddannelse målrettet undervisning i SSF.

Evalueringens data viser, at der på nogle spørgsmål er statistisk signifikante forskelle på svarfordelingerne, når disse ses i relation til skoletype:

- Andelen af lærere, der enten "i mindre grad" eller "slet ikke" føler sig klædt på til at varetage SSF-undervisningen, er betydeligt større på folkeskoler (35 %) end på frie grundskoler (14 %).
- Andelen af ledere, der angiver, at skolens undervisere i SSF tilbydes efteruddannelse fx i form af kurser, er betydeligt større på frie grundskoler (59 %) end på folkeskoler (27 %). Samtidig angiver hver tredje folkeskoleleder, at underviserne tilbydes "ingen" opkvalificeringsmuligheder, mens det samme gælder for én ud af 10 friskoleledere.

Endelig peger evalueringen på, at lærernes kendskab til Fælles Mål samt Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for emnet er beskedne. Over halvdelen af de adspurgte lærere (53 %) har hverken læst vejledningen eller læseplanen.

Samlet peger evalueringens resultater på, at der er betydelige forbedringspotentialer i relation til at sikre, at underviserne er klædt på til at varetage en tilfredsstillende undervisning i SSF. I forlængelse heraf er det evaluators vurdering, at mange lærere savner viden om de teoretiske overvejelser og begreber, der ligger til grund for Fælles Mål, samt at lærernes manglende kendskab til Fælles Mål, læseplan og vejledning er en medvirkende årsag til det forhold, at undervisningen på tværs af skoler og kommuner vægtes forskelligt og savner systematik.

6. SSF-UNDERVISNINGEN I PRAKSIS

I dette kapitel belyses, hvordan undervisningen i SSF foregår i praksis lokalt på skolerne. Der ses indledningsvist på lærernes oplevelser af undervisningspraksis og fokusområder, herunder hvilke tematikker og problematikker, der undervises i på skolerne. Dernæst afdækker kapitlet, om – og i givet fald hvordan – lærerne konkret anvender Fælles Mål, samt Undervisningsministeriets læseplan og vejledningen for emnet i undervisningen. Endelig beskrives det tværfaglige samarbejde, som fordres af Undervisningsministeriets vejledning for SSF samt skolernes anvendelse af eksterne aktører, herunder sundhedsplejersker og andre eksterne aktører.

6.1 Undervisningspraksis og fokusområder

6.1.1 Om undervisningspraksis, temaer og problematikker

Som tidligere nævnt er det kun omkring en tredjedel af lærerne, der oplever, at der på deres skole er truffet en generel beslutning om, hvordan SSF skal integreres i undervisningen. Underviserne har således en betydelig grad af autonomi i relation til både hvordan, hvornår, hvor meget og i hvilke fag, der undervises i SSF. Det er evaluators samlede indtryk, at tilrettelæggelsen af undervisning i SSF i høj grad sker på foranledning af underviserne selv, samt at skoleledelsen ikke spiller en betydelig rolle i relation til at fastlægge mere overordnede organisatoriske rammer for SSF.

Som det fremgår af afsnit 4.2.2, integreres undervisningen i SSF først og fremmest i de obligatoriske fag dansk, idræt, biologi og natur/teknologi. Dette betyder, at SSF hovedsageligt integreres i fag, hvis Fælles Mål har betydelige overlap med elementer af SSF. Eksempelvis indeholder Fælles Mål for natur/teknologi det selvstændige Færdigheds- og vidensområde *Mennesket*, under hvilket de vejledende færdigheds- og vidensmål omfatter elementer som *anatomi, levevilkår, sundhed, kost, motion og hygiejne* mv. Fælles Mål for faget biologi indeholder det obligatoriske færdigheds- og vidensområde *Krop og Sundhed*, under hvilket der er vejledende videns mål som eksempelvis, at *"Eleven har viden om menneskets udvikling og reproduktion fra undfangelse til død"*, samt at *"Eleven har viden om sammenhænge mellem sundhed, livsstil og levevilkår"*.

I relation til danskfaget er udvikling af personlig og kulturel identitet et centralt fagformål, og evnen til at kunne *forholde sig til kultur, identitet og sprog gennem systematisk undersøgelse og diskussion af litteratur og andre æstetiske tekster* er et bindende kompetencemål. Danskfagets bredde giver således gode muligheder for at arbejde med perspektiver fra flere forskellige færdigheds- og vidensområder i SSF, som fx *personlige grænser, relationer, normer og idealer* mv. Om dette siger en af lærerne: *"Man skal jo ikke læse mange historier i dansk, før man kommer til at tale om følelser og kærlighed"*. Når faglærerne underviser med udgangspunkt i Fælles Mål for deres fag, "dækkes" således visse mål/områder af SSF.

Med henblik på at afdække hvilke temaer, problematikker mv., der undervises i, er underviserne blevet spurgt, hvilke færdigheds- og vidensområder indenfor SSF, de har undervist i gennem det seneste år.³² Det fremgår af nedenstående Tabel 6.1, at *personlige grænser, følelser, venskaber og relationer* samt *pubertet* er de emner, som flest har undervist i inden for det seneste år. Det fremgår tillige, at under halvdelen af underviserne angiver at have undervist i de øvrige områder inden for det seneste år:

Tabel 6.1: Hvilke færdigheds- og vidensområder indenfor SSF har du undervist i i løbet af det seneste år?	
	Andel i %
Personlige grænser	75 %
Følelser, venskaber og relationer	71 %
Pubertet	56 %
Sundhedsfremme	47 %
Seksualitet	46 %
Livsstil og levevilkår	45 %
Normer og idealer	43 %
Rettigheder	39 %
Seksuel sundhed	33 %
Familieliv	31 %
Reproduktion	27 %
Ulighed i sundhed	7 %
Ved ikke	2 %

Flere af de interviewede lærere udtrykker, at emner relateret til kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* naturligt integreres i skolens obligatoriske fag, samt at der på flere skoler er et generelt og stærkt fokus på elevernes trivsel herunder bl.a. i kraft af, at det er obligatorisk for skoler at udarbejde en antimobbestrategi. I denne forbindelse peges der på, at trivsel overordnet set prioriteres højere, idet elevernes individuelle såvel som klassens fælles trivsel er en forudsætning for, at der overhovedet kan gennemføres effektiv undervisning i klassen. Det bemærkes samtidigt, at elevernes hverdagsliv, oplevelser og erfaringer kan give anledning til drøftelser i klassen om tematikker relateret til følelser, venskaber, relationer, personlige grænser mv., og at disse ofte foregår spontant og derfor ikke opleves som formel og planlagt undervisning. En af de interviewede lærere udtrykker det således: *"Trivsel er med os helt automatisk, det er noget vi bliver mindet om hver evig eneste dag"*.

Her overfor udtrykker flere lærere, at emner relateret til kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* oftere kommer "lidt tilfældigt", samt at det er op til den enkelte lærer at vurdere, hvad han/hun vil undervise i, samt hvornår og hvordan. I denne forbindelse peger flere lærere på, at Sex & Samfunds landsdækkende kampagne *Uge Sex* bidrager til at sætte fokus på emnet og sikre, at det ikke "forsvinder" i en travl hverdag med mange andre opgaver, der

³² Der er tale om et *multiple-choice*-spørgsmål, hvor respondenterne har haft mulighed for at angive flere svar.

skal løftes. Som tidligere nævnt i afsnit 4.2.2 angiver ca. halvdelen af skolelederne og lærerne, at undervisning i SSF organiseres som temaug. Samtidig angiver et stort flertal af underviserne (82 %), at de integrerer perspektiver på krop, køn og seksualitet i deres *generelle* pædagogiske arbejde med børnenes trivsel.

At skolerne har et relativt større fokus på *Sundhed og trivsel* sammenlignet med *Køn, krop og seksualitet* understøttes af skoleledernes besvarelser på spørgsmålet, om der er områder inden for SSF, som skolen har særligt fokus på. Her svarer 29 % af skolelederne "Ja" mens 63 % svarer "Nej". 8 % af de adspurgte skoleledere "ved ikke" om der er særlige områder inden for SSF, som skolen har fokus på. De områder inden for SSF, som flest skoleledere angiver som særlige fokusområder, er særligt relateret til sundhed eksempelvis *idrætsinitiativer* (62 %), *sund kost* (54 %) og *alkohol, rygning og rusmidler* (48 %). Herudover peger over halvdelen af skolelederne (53 %) på, at de har særligt fokus på *internetadfærd*. Når der ses på skoletype, viser undersøgelsens data en signifikant forskel på svarfordelingerne: Som det fremgår af nedenstående Tabel 6.2, peger ledere af folkeskoler oftere på idrætsinitiativer som særlige fokusområder, mens lederne af frie grundskoler er mere tilbøjelige til at pege på samtlige andre områder, omend forskellen ikke er signifikant ved alle områder:

Tabel 6.2: Er der områder indenfor SSF, som I fokuserer særligt på?	Folkeskole	Fri grundskole	
Idrætsinitiativer	66 %	56 %	
Sund kost	52 %	58 %	
Alkohol, rygning og rusmidler	44 %	56 %	
Seksualundervisning	31 %	56 %	*
Forældresamarbejde	31 %	61 %	**
Internetadfærd	48 %	61 %	
Mangfoldighed i køn, krop, seksualitet og familie	11 %	42 %	**
Andet	13 %	14 %	
Ved ikke	0 %	0 %	
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 ** p < 0,01			

Mest bemærkelsesværdig er forskellen på 31 procentpoint mellem andelen af folkeskoleledere (11 %) og ledere på frie grundskoler (42 %), der oplyser, at *Mangfoldighed i køn, krop, seksualitet og familie* er et af de områder, der fokuseres særligt på. Som vist i Tabel 6.2 er forskellen statistisk signifikant – ligesom de forskelle, der ses i relation til *Forældresamarbejde* og *Seksualundervisning*.

I fritekstfeltet i forbindelse med svarkategorien "Andet", angiver flere ledere, at der særligt fokuseres på elevernes trivsel samt grænser. Her udover er eksempler på andre fokusområder: *Skilsmisse, søvn, overvægt, livsduelighed mv.*

På spørgsmålet om, hvilke tiltag skolen har iværksat for at fremme elevernes kompetencer i forhold til målene for SSF, er det ligeledes primært sundheds- og trivselstiltag, der er i fokus. Fx har 94 % af lederne angivet, at skolen har *deltaget i idrætsinitiativer (fx Skolernes motions-*

dag, Alle børn cykler, egne idrætsinitiativer mv.), og 73 % oplyser, at de har fokus på sund kost (fx frugt/grøntordninger, temadage om sund kost mv.). Ligeledes angiver 79 %, at de har sikret, at sundhedsplejersken afholder sundhedssamtaler med elever og forældre.

Evalueringens data indikerer således, at skolerne – herunder særligt folkeskolerne – overordnet set har et relativt større fokus på kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* sammenlignet med *Køn, krop og seksualitet*. Det er her værd at bemærke, at det sundhedspædagogiske udgangspunkt, der knytter sig til SSFs formål om at udvikle elevernes handlekompetence, omtales som *kritisk sundhedspædagogik*. Kritisk sundhedspædagogik fordrer bl.a., at børn og unge anerkendes som reelle deltagere med reel indflydelse på sundhedsfremmende processer sammen med voksne.³³ Imidlertid viser evalueringen, at et stort flertal af de undervisere, der varetager SSF, ikke inddrager eleverne i beslutninger om undervisningen. Således viser evalueringens data eksempelvis, at blot en fjerdedel af underviserne – på tværs af skoletype – har spurgt deres elever om, hvilke ønsker eller behov de har i relation til SSF.

At det kan være formålstjenstligt med et øget fokus på kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* – herunder øget fokus på elevernes undervisningsbehov – afspejles tillige af det forhold, at en betydelig andel af eleverne efterlyser mere undervisning i emner som fx sex og seksualitet, kønssygdomme og prævention mv. Hertil kommer, at der både blandt lærere og elever er et betydeligt mindretal, som oplever, at der på deres skoler foregår drillerier og mobning relateret til køn, krop og seksualitet (se Kapitel 7 for uddybning af disse forhold).

6.1.2 Om anvendelsen af Fælles Mål samt den nationale læseplan og vejledning for SSF

Som dokumenteret i afsnit 5.1.3, har de undervisere, der varetager SSF-undervisningen, overordnet set et relativt begrænset kendskab til Fælles Mål for emnet. Dette kommer til udtryk i evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data. Ligeledes viser evalueringens data, at Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for emnet ikke anvendes bredt af de lærere, der underviser i SSF. Således er det blot en fjerdedel af de adspurgte lærere, der svarer, at den nationale læseplan for SSF benyttes på deres skole, mens hele 74 % ikke ved det. På dette spørgsmål ser vi igen en betydelig forskel på lærernes og ledernes svar, idet hele 81 % af lederne på folkeskolerne svarer, at den nationale læseplan benyttes. I forbindelse med skoleledernes svar på spørgsmålet om læseplanen er det tillige værd at bemærke, at hver tiende leder på folkeskolerne ikke ved, hvilken læseplan, der benyttes.

Evalueringens data viser samtidig, at flertallet af lærerne ikke vurderer, at Fælles Mål er nævneværdigt anvendelige i forbindelse med tilrettelæggelse af undervisningen i SSF. På spørgsmålet om, i hvilken grad de oplever, at Fælles Mål er anvendelige i forbindelse med tilrettelæggelse af undervisning i emnet, angiver ingen af de adspurgte lærere i "meget høj grad", mens blot 12 % svarer, at Fælles Mål i "høj grad" er anvendelige. Til sammenligning svarer 44 % "i nogen grad", 8 % svarer "i mindre grad" og hele 36 % af de adspurgte lærere svarer "Ved ikke". Den høje andel af "Ved ikke"-svar hænger givetvis sammen med det forhold, at de fleste lærere (som nævnt i afsnit 5.1.3) hverken har læst Fælles Mål, vejledningen eller læseplanen for emnet.

³³ Undervisningsministeriet (2018b). Se også Roien et. al. (2018).

Omkring en fjerdedel af lederne på de frie grundskoler (26 %) oplyser, at de benytter andre mål og læseplaner end Fælles Mål og nationale læseplaner for undervisningen i SSF. Målene adskiller sig fra Fælles Mål i forhold til kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* for 17 % af skolerne og i forhold til kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* for 26 % af skolerne. Der skal imidlertid gøres opmærksom på, at spørgsmålene om, hvorvidt skolens mål for de to kompetenceområder adskiller sig fra Fælles Mål, kun er stillet til ledere, der har svaret positivt på, om deres skole benytter andre mål og læseplaner end Fælles Mål og læseplaner. Der er således tale om ganske få respondenter, hvorfor der er en betydelig statistisk usikkerhed forbundet med de angivne procentandele i relation til dette spørgsmål.

De ledere på frie grundskoler, der ikke følger Fælles Mål og nationale læseplaner, er ligeledes blevet spurgt, om der er områder inden for Fælles Mål, som skolen ikke underviser i. Her svarer 25 personer "Nej" (svarende til 71 % af de adspurgte), mens 9 personer (svarende til 26 %) svarer "Ved ikke". En enkelt leder ved en skole med kristen/protestantisk grundsyn svarer "Ja" til dette spørgsmål og angiver i fritekstfeltet, at der ikke undervises i "*Færdigheds- og vidensmål efter 6. klassestrin: Eleven kan beskrive seksuel mangfoldighed*".

Det er evaluators klare vurdering, at undervisernes beskedne kendskab til og begrænsede anvendelse af Fælles Mål i undervisningen kombineret med svag ledelsesprioritering og organisering medfører en manglende systematik i SSF i forhold til både omfang, indhold og organisering – særligt i relation til kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* og særligt på folkeskoler. Betydningen af dette er, som en af de interviewede lærere udtrykker det, at "*Man kan ikke være sikker på, at de lærer det samme i X-klassen, som i Y-klassen*".

6.2 Tværfagligt samarbejde og inddragelse af eksterne parter

6.2.1 Karakteren af det tværfaglige samarbejde

Som tidligere nævnt er der en relativ stor andel af lederne, der angiver, at undervisningen i SSF organiseres *tværfagligt på deres skole* (71 %). Samtidig oplyser 42 % af lederne, at undervisningen organiseres i *tværfaglige forløb*. Blandt de lærere, der varetager SSF undervisningen, er der dog blot 14 %, som oplyser, at undervisningen organiseres i tværfaglige forløb. Forskellene i respondentgruppernes besvarelser rejser naturligt spørgsmål om karakteren af det tværfaglige samarbejde.

Til belysning heraf kan det fremhæves, at lidt over halvdelen af lærerne (57 %) angiver, at de *indgår i et team, som samarbejder om varetagelsen af undervisningen i SSF*, og at et betydeligt flertal (74 %) svarer, at de *på anden vis sparrer med kollegaer om varetagelsen af SSF*. Lidt under halvdelen af underviserne (48 %), oplyser, at de *samarbejder med sundhedsplejersken om varetagelsen af SSF*, mens omkring hver fjerde (26 %) oplyser, at de *samarbejder med skolepædagoger om varetagelsen af SSF*. Endelig peger lidt under en tredjedel af lærerne (30 %) på, at de *samarbejder med eksterne aktører om SSF*. Det skal her bemærkes, at disse tal ikke afspejler, om hhv. sundhedsplejersker, pædagoger eller eksterne aktører varetager undervisning i SSF, men om lærerne *samarbejder* med dem.

Det har ikke været muligt for evaluatoren at danne et nærmere overblik over, hvorledes tværfagligheden i relation til SSF mere konkret udmønter sig på skolerne. Som tidligere anført,

oplever de interviewede lærere overordnet set *ikke*, at der finder tværfaglig koordinering eller samarbejde sted. Ifølge lærerne skyldes dette blandt andet, at undervisningen i SSF i høj grad foregår integreret i den obligatoriske fagfaglige undervisning, samt at der på de fleste skoler ikke er en tovholder / ansvarsperson, der forestår en eventuel tværfaglig koordinering. Oplevelsen af, at det er op til den enkelte lærer at inddrage elementer af SSF i deres egen undervisning, går således på tværs af de fleste interview med lærerne.

Samtidig med at flertallet af lærerne ikke oplever, at SSF koordineres i tværfaglige forløb, indeholder evalueringen dog gode eksempler på, at formel tværfaglig koordinering af SSF faktisk finder sted på nogle skoler. Dette kan eksempelvis være i regi af UUV eller *faglig fordybelse*, hvor der ses enkelte eksempler på, at flere lærere samarbejder om et temaforløb omhandlende eksempelvis *pubertet* eller et andet relevant emne. Ligeledes ses enkelte eksempler på, at skoler gennemfører *Uge Sex* som et tværfagligt forløb, enten i samarbejde med Sex & Samfund eller selvstændigt. Det er samtidig et klart hovedindtryk fra de gennemførte casebesøg, at elever på skoler, som har valgt løsninger af denne karakter, har et relativt højt udbytte af undervisningen og har opnået viden om de obligatoriske kompetencemål for emnet.

6.2.2 Anvendelse af eksterne aktører herunder sundhedsplejersker

Sundhedslovens §121 fastslår, at kommunalbestyrelsen skal tilbyde alle børn og unge vederlagsfri sundhedsvejledning i skolealderen ("*indtil undervisningspligtens ophør*"). Når det er sagt, er det - foruden to forebyggende helbredsundersøgelser ved en læge eller sundhedsplejerske - op til den enkelte kommune at fastsætte Sundhedsordningens omfang. Der kan således være store forskelle på, hvilke muligheder skolerne har lokalt for at anvende kommunale sundhedsplejersker med henblik på varetagelse af SSF, samt hvordan samarbejdet mellem sundhedsplejen og skolerne organiseres.

59 % af de ansvarlige for skoleområdet i kommunerne angiver, at der er en kommunal aftale om, at sundhedsplejersker underviser i nogle områder af SSF på udvalgte klassetrin. 27 % svarer "Nej" på spørgsmålet, mens 14 % svarer "Ved ikke". Som tidligere anført, angiver 72 % af skolelederne, at sundhedsplejersker varetager undervisningen i SSF, mens 44 % af underviserne svarer det samme. Det er således uklart, i hvilket omfang sundhedsplejersker varetager undervisning i SSF. Dog indikerer de kvalitative interview med såvel skoleledere som lærere og elever, at de kommunale sundhedsplejersker spiller en betydelig rolle på de besøgte caseskoler i relation til undervisningen i SSF.

Overordnet set er der stor tilfredshed blandt evalueringens informanter i relation til anvendelsen af sundhedsplejersker med henblik på varetagelse af SSF på udvalgte klassetrin. Dog udtrykker informanterne i evalueringens kvalitative undersøgelsesdel, at der både kan være fordele og ulemper forbundet med anvendelsen af sundhedsplejersker i SSF-undervisningen. Eksempelvis udtrykker flere informanter, at det er en fordel, at de mere intime – og for nogle grænseoverskridende – emner i SSF varetages af sundhedsplejersker, da eleverne ikke møder sundhedsplejerskerne i hverdagens undervisningssammenhænge.

Samtidig udtrykker flere informanter, heriblandt de interviewede sundhedsplejersker selv, at mens sundhedsplejersker har særlig og specialiseret viden om området, har de sædvanligvis ikke kendskab til emnets didaktik og føler sig ofte ikke klædt på til at varetage undervisning i

en klasserumssammenhæng. Flere informanter peger således på, at den optimale løsning er, at undervisningen gennemføres i et *samarbejde* mellem lærere og sundhedsplejersker.

De ansvarlige for skoleområdet i kommunerne er blevet spurgt, om kommunerne har et tilbud til skolerne om, at andre eksterne undervisere kan undervise i områder af SSF på udvalgte klassetrin. Her svarer 27 % af de adspurgte skoleansvarlige ”Ja”, 58 % svarer ”Nej”, mens 16 % svarer ”Ved ikke”. I de kommuner, hvor et sådan tilbud foreligger, angiver 82 % af de skoleansvarlige, at tilbuddet er gratis. Tilbud om anvendelsen af sundhedsplejersker i forbindelse med undervisning og anvendelse af andre eksterne undervisere er hovedsageligt rettet mod klasser på mellemtrinnet og i udskoling.

I de enkelte kommuner findes der desuden en række eksterne aktører, som på forskellig vis kan tilbyde skolerne undervisning, oplæg, workshops mv. i temaer relateret til *Sundhed og trivsel* og/eller *Køn, krop og seksualitet*. I forbindelse med evalueringen er der gennemført en indledende desk research, som har haft som formål dels at kvalificere evalueringens spørgeskemaer og interviewguides, dels at tilvejebringe et overblik over hvilke aktører og materialer, der findes, med relevans for SSF. På dette grundlag er der udarbejdet en oversigt, der er vedlagt som Bilag 5. I evalueringens kvalitative delundersøgelse fremhæver informanterne særligt nogle enkelte eksterne nøgleaktører, der opleves som centrale for varetagelsen af dele af SSF. Det drejer sig først og fremmest om organisationen Sex & Samfund samt skolernes samarbejde med SSP-konsulenter. Om SSP nævner flere informanter, at skolerne har stor glæde af samarbejdet, som ofte har udmøntet sig i forebyggelsesworkshops, hvor fokus har været på rygning, alkohol og rusmidler samt risikoadfærd mere generelt.

Herudover oplever mange informanter, at Sex & Samfunds *Uge Sex*-kampagne har stor værdi, ikke mindst i relation til at sætte emnet på dagsordenen. Samtidig vurderer flere informanter, at de materialer, som Sex & Samfund stiller til rådighed for de skoler, der tilmelder sig *Uge Sex*, er særdeles anvendelige i SSF-undervisningen, uanset om undervisningen gennemføres i uge 6 eller på et andet tidspunkt i løbet af året.

Evaluators har modtaget data fra Sex & Samfund vedrørende antal tilmeldte til *Uge Sex*-kampagnen i 2019, herunder hvor mange elever på de enkelte klassetrin, som forventes at blive eksponeret for kampagnens materialer. Her fremgår det, at tilmeldinger for perioden juni – oktober 2018 omfatter over 150.000 børn på landsplan fra 0.- 9. klasse. I det der i skrivende stund fortsat er åbent for tilmeldinger, må det samlede antal tilmeldte forventes at blive betydeligt større. Til sammenligning kan det nævnes, at der i 2018 var tilmeldt 17.913 undervisere fra grundskolen med 474.395 elever i 0.- 9. klasse³⁴. Der er således tale om en kampagne og materialer, der når bredt ud til en betydelig del af elever i landets grundskoler.

Sex & Samfund har ligeledes et underviserkorps, der er særligt uddannet i at tale med børn og unge om emner relateret til SSF, og som skoler kan rekvirere med henblik på undervisning af eleverne i SSF. Enkelte kommuner har indgået et samarbejde med Sex & Samfund, således at det er gratis for kommunens skoler at rekvirere undervisning af Sex & Samfunds underviserkorps. Københavns Kommune har eksempelvis en sådan aftale, og de fremsendte data

³⁴ Sex & Samfund oplyser, at tilmeldte blev opgjort pr. 14.2.2018, men at tilmelding blev holdt åben til juni 2018, hvorfor der kan være flere tilmeldte end angivet her.

fra Sex & Samfund viser, at 77 grundskoler i Københavns Kommune – heraf 49 folkeskoler, 25 frie grundskoler og 3 specialskeoler - i 2017 har gjort brug af organisationens undervisningstilbud til elever i 6.- 10. klasse.

Evaluatoren har i forbindelse med et casebesøg talt med ledelse, lærere og elever på én af de skoler, som har gjort brug af dette tilbud. Her fremhæves samarbejdet med Sex & Samfund som særdeles velfungerende, ligesom der blandt ledelse og lærere er enighed om, at samarbejdet ikke alene har bidraget til at styrke elevernes viden og færdigheder i relation til SSF, men at også lærerne har fået meget ud af samarbejdet og er *”blevet skarpere på området”*. Om effekten af samarbejdet siger skolelederen på den pågældende skole:

”Det [samarbejdet med Sex & Samfund] er noget lærerne er ekstremt glade for. De er ekstremt glade for den flerfaglige vinkel, der kan blive bragt i spil. Selvom vi har kanondygtige lærere, der gør deres ypperste for at tilegne sig den nyeste viden og få den i spil, er der jo ikke noget skønnere i en formidlingssituation, end at det er fagprofessionelle, der inddrages, som har en helt specifik viden på nogle særlige områder. Og det kan kun højne kvaliteten.”

For de skoler, hvis kommune ikke har indgået et samarbejde med Sex & Samfund, koster Sex & Samfunds ydelser penge. Det fremgår af interview med skoleledere fra sådanne skoler, at økonomien kan være en barriere i forhold til at lade eksterne aktører varetage dele af undervisningen i SSF.

6.3 Delkonklusion i forhold til SSF-undervisningen i praksis

Evalueringen viser, at der på de adspurgte skoler generelt er et større fokus på kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* sammenlignet med *Køn, krop og seksualitet*. Dette hænger bl.a. sammen med, at emner relateret til kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* mere naturligt integreres i skolens obligatoriske fag, at det er lovpligtigt for alle skoler at udarbejde en antimobbestrategi, samt at skolerne prioriterer tiltag relateret til *Sundhed og trivsel* med henblik på at fremme elevernes kompetencer i forhold til målene for SSF.

Evalueringens resultater indikerer samtidig, at undervisningen i kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* i højere grad er overladt til den enkelte lærer at tage initiativ til. Således angiver blot 27 % af de adspurgte lærere at have undervist i *reproduktion* inden for det sidste år, en tredjedel har undervist i *seksuel sundhed*, og under halvdelen har undervist i *seksualitet*. Dog angiver et betydeligt flertal af lærerne, at de integrerer perspektiver på *krop, køn og seksualitet* i deres generelle pædagogiske arbejde med børnenes trivsel.

Evalueringen viser også, at de fleste af de undervisere, der varetager SSF, *ikke* inddrager eleverne i beslutninger om undervisningens form og indhold. Samtidig efterlyser en betydelig andel af eleverne mere viden om sex og seksualitet. Dette indikerer, at mere elevinddragelse vil være formålstjenligt.

Det står klart, at Fælles Mål, samt Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for SSF ikke anvendes af langt de fleste undervisere. Når der samtidig på de fleste skoler ikke er centrale tovholdere/ansvarspersoner, der varetager koordineringen, betyder det, at der overordnet set ikke er systematik for omfang, indhold og organiseringen af undervisningen. Dette gælder både på tværs af skolerne i kommunerne og lokalt på den enkelte skole.

Endelig viser evalueringen, at Sex & Samfunds landsdækkende *Uge Sex*-kampagne har en fremtrædende rolle i relation til SSF, både som en agendasætter, der sætter fokus på og fremmer vigtigheden af SSF-undervisning i skolerne og som en kilde til kvalitetsmaterialer og inspiration for de skoler, der tilmelder sig *Uge Sex*.

7. VURDERING AF ELEVERNES UDBYTTET I RELATION TIL FÆLLES MÅL FOR SSF

Dette kapitel gennemgår de dele af evalueringens datagrundlag, som belyser elevernes udbytte af SSF-undervisningen. Herunder vurderes det, i hvilken grad eleverne på de tre forskellige trinforløb (indskoling, mellemtrin og udskoling) er blevet undervist i de obligatoriske kompetence- samt færdigheds- og vidensområder, der fremgår af *Fælles Mål*, samt har opnået de kompetencer, der fordres af læseplanen.

Mens folkeskolerne er forpligtede til at følge Fælles Mål, så omfatter dette krav ikke de frie grundskoler. Dog er de frie grundskoler forpligtede til at levere en undervisning, som kan "stå mål med" den undervisning, der almindeligvis kræves i folkeskolen. Samtidig indikerer surveyen blandt skoleledere, at omtrent 70 % af landets frie grundskoler i praksis benytter Fælles Mål og den nationale læseplan for SSF.

7.1 Lovgivningsmæssige rammer og mål for elevernes udbytte af SSF

Som beskrevet indledningsvis i rapporten fastsætter den gældende bekendtgørelse om Fælles Mål det overordnede formål med SSF-undervisningen³⁵, og de lovgivningsmæssige rammer for Fælles Mål er med lov nr. 1445 af 12. december 2017 ændret med henblik på en lempelse af bindinger i regelsættet om Fælles Mål.

Dette er gennemført ved, at færdigheds- og vidensmålene i Fælles Mål er gjort *vejledende*, således at de bindende elementer i Fælles Mål nu udgøres af *fagformål, kompetencemål* samt *færdigheds- og vidensområder*.

Inden for hvert af de to overordnede kompetenceområder *Sundhed og trivsel* samt *Køn, krop og seksualitet* er der således opsat et overordnet obligatorisk *kompetencemål* for hvert af de tre trinforløb, som eleverne skal have opnået efter hhv. 3., 6., og 9. klassetrin.

De i alt 6 obligatoriske/bindende kompetencemål er mere specifikt som følger:

Tabel 7.1. De bindende kompetencemål for SSF	Efter 3. klassetrin	Efter 6. klassetrin	Efter 9. klassetrin
Sundhed og trivsel	Eleven kan forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i eget liv.	Eleven kan fremme sundhed og trivsel på skolen.	Eleven kan fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder.
Køn, krop og seksualitet	Eleven kan samtale om mangfoldighed ift. krop og køn med udgangspunkt i eget liv.	Eleven kan analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet.	Eleven kan vurdere normer og rettigheder for krop, køn og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv.

³⁵ Bekendtgørelse om Fælles Mål (§ 22, stk. 1-3), se den fulde ordlyd i Kapitel 1.

Inden for hvert af de overordnede kompetencemål er det endvidere et krav, at der undervises i en række obligatoriske emner, som kaldes "færdigheds- og vidensområder".

Inden for kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* skal der (afhængigt af trinforløb) undervises i følgende obligatoriske *færdigheds- og vidensområder*: "Sundhedsfremme", "Livsstil", "Levevilkår", "Ulighed i sundhed", "Rettigheder", "Personlige grænser", "Relationer", "Følelser", "Venskaber" og "Seksuel sundhed".

Inden for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* skal der (afhængigt af trinforløb) undervises i følgende obligatoriske *færdigheds- og vidensområder*: "Normer og idealer", "Krop", "Pubertet", "Seksuelle rettigheder", "Familieliv", "Seksualitet" og "Reproduktion".

Under hvert af de 6 kompetencemål og de forskellige temaoverskrifter (færdigheds- og vidensområder) findes der endvidere en række mere udspecificerede *Færdigheds- og vidensmål*. Disse mål er som nævnt siden december 2017 gjort *vejledende*.³⁶

Nedenfor gennemgås først elevernes oplevelser med og udbytte af SSF-undervisningen inden for det overordnede kompetenceområde *Sundhed og trivsel*. Herunder ses der nærmere på graden af målopfyldelse i relation til de obligatoriske *kompetencemål og færdigheds- og vidensområder*, samt i relation til læseplanen, inden for hvert af de tre trinforløb.

Efterfølgende gennemgås elevernes oplevelser med, deltagelse i og udbytte af SSF-undervisningen inden for det overordnede kompetenceområde *Køn, krop og seksualitet*. Også her ses der nærmere på graden af målopfyldelse i relation til de obligatoriske *kompetencemål og færdigheds- og vidensområder* samt i relation til læseplanen inden for hvert af de tre trinforløb.

Kapitlet er fortrinsvis baseret på data fra de tre landsdækkende spørgeskemaundersøgelser, der er gennemført blandt elever i hhv. 4. klasse, 7. klasse og 9. klasse samt indtryk fra de gruppeinterview, der er gennemført i forbindelse med evaluators besøg på fem forskellige caseskoler. I det omfang data fra de øvrige spørgeskemaundersøgelser ligeledes bidrager til at belyse, i hvilken grad skolerne lever op til deres forpligtelser overfor eleverne vedrørende undervisning i SSF, er der endvidere inddraget data herfra.

7.2 Målopfyldelse og udbytte ift. kompetenceområdet *Sundhed og trivsel*

7.2.1 Målopfyldelse og udbytte ift. *Sundhed og Trivsel* i indskoling (bh. kl. - 3. klasse)

Det overordnede kompetencemål for undervisning i *Sundhed og trivsel* i indskoling er, at eleverne efter 3. klasse "kan forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i eget liv".

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever i 4. klasse, som belyser de forskellige vejledende færdigheds- og vidensområder under det overordnede kompetencemål. Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært noget om sundhed og trivsel? Har talt med andre om,

³⁶ Undervisningsministeriet (2018c)

hvordan de selv har det? Har lært om, hvad der er sundt og usundt? Har lært om, hvad man kan gøre for at have det rart i klassen? mv.

I Tabel 7.2 nedenfor ses andelen af elever i 4. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.2: Andel elever i 4. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:			
	Folkeskoler	Frie grundskoler	
Har du i skolen...	"Ja"	"Ja"	
Lært noget om sundhed og trivsel?	74 %	91 %	**
Talt med andre om, hvordan du selv har det?	64 %	74 %	*
Lært om, hvad der er sundt og usundt?	87 %	90 %	
Hørt om, hvad man kan gøre for at spise sundt?	67 %	62 %	
Lært om, hvorfor det er sundt at bevæge sig?	81 %	82 %	
Hørt om, hvorfor det er vigtigt at sove godt?	68 %	65 %	
Lært om, hvorfor det er vigtigt at vaske sine hænder?	88 %	93 %	
Fået noget at vide om, hvad der kan være usundt omkring dig?	48 %	63 %	*
Talt om, hvad man kan gøre for at have det rart i klassen?	86 %	93 %	*
Lært om børns rettigheder?	42 %	64 %	**
Lært om forskellige følelser?	69 %	77 %	
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 ** p < 0,01			

Som det fremgår af Tabel 7.2, oplever et betydeligt flertal af eleverne i 4. klasse, at de har lært om sundhed og trivsel i skolen, herunder om hvad der er sundt og usundt, hvorfor det er sundt at bevæge sig, og hvad man kan gøre for at have det rart i klassen. På disse overordnede punkter synes både folkeskoler og friskoler således at have givet flertallet af eleverne de nødvendige forudsætninger for at leve op til kompetencemålet om, at **eleverne skal kunne forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i deres eget liv**. Samtidig svarer omkring 2 ud af 3 elever – 68 % på tværs af skoletype – at de *"kan fortælle andre om, hvad der er sundt og rart"* for dem selv.

En yderligere indikator på dette forhold er, at 64 % af folkeskoleeleverne og 74 % af eleverne på frie grundskoler svarer, at de i skolen har *"talt med andre om, hvordan de selv har det"*. Selvom det overordnede billede dermed er positivt for begge skoletyper, så viser tallene samtidig, at 4. klasseeleverne på de frie grundskoler i signifikant højere grad end 4. klasseeleverne på folkeskolerne svarer "Ja" til, at de har lært noget om sundhed og trivsel, samt at de i skolen har talt med andre om, hvordan de selv har det.

Samtidig er det mindre positivt, at under halvdelen af 4. klasseeleverne i folkeskolen (42 %), svarer ja til, at de har *"lært om børns rettigheder (for eksempel at børn har ret til at få sund mad, til at bestemme over deres egen krop, og til at blive beskyttet mod fare)"*, ligesom mindre end halvdelen af 4. klasseeleverne i folkeskolen (48 %) svarer "Ja" til, at de har *"fået noget at vide om, hvad der kan være usundt omkring dig (for eksempel om forurening eller farlige stoffer)"*. Blandt elever på de frie grundskoler gælder det for hhv. 64 % og 63 % - og også på disse to spørgsmål er forskellen mellem de to skoletyper statistisk signifikant.

Evalueringens resultater indikerer dermed, at folkeskolerne kun delvist lever op til kravene i Undervisningsministeriets læseplan krav om, at eleverne efter 3. klasse under det obligatoriske færdigheds- og vidensområde "Levevilkår" *"skal kunne forklare, hvordan omgivelser påvirker sundheden"* og under færdigheds- og vidensområdet "Rettigheder" *"skal opnå viden om børns grundlæggende rettigheder, herunder Børnekonventionen."*³⁷

I relation til viden om rettigheder fremgår det desuden af læseplanen for SSF at:

"Eleverne skal kunne samtale om børns rettigheder i relation til familie og skole"

samt, at:

*"Undervisningen skal bidrage til elevernes forståelse af børns rettigheder som vigtige for deres egne liv".*³⁸

For folkeskoler, som følger Undervisningsministeriets læseplan, kan det således konstateres, at en betydelig andel tilsyneladende ikke fuldt ud lever op til deres forpligtelse i relation til at undervise indskolingselever i børns grundlæggende rettigheder.

Det skal dog samtidig nævnes, at det altovervejende flertal af indskolingselever – 94 % på tværs af skoletype – korrekt svarer, at det er forbudt for forældre at slå deres børn i Danmark. I praksis har langt de fleste børn således kendskab til deres grundlæggende ret til beskyttelse mod mishandling i form af grov vold begået af forældre eller andre.³⁹

Herudover skal det nævnes, at det er et mindretal af eleverne – samlet 21 % på tværs af skoletype – som direkte svarer "Nej" på spørgsmålet om, hvorvidt de har *"lært om børns rettigheder"*. Blandt 4. klasseelever i folkeskolen er der i stedet hele 37 %, som svarer "Ved ikke". Der kan således potentielt være folkeskoler, som *har* undervist i børns rettigheder, men som blot ikke har formået at formidle emnet tilstrækkeligt klart og tydeligt til eleverne. Samtidig skal det nævnes som et indtryk fra de gennemførte casebesøg, at nogle elever havde hørt om, hvad de måtte eller ikke måtte udsættes for, men blot ikke kendte til begrebet "rettigheder" eller til FNs Børnekonvention.

Ser man på 4. klasseelevernes grad af tilfredshed med den undervisning, de har modtaget, viser det sig, at et flertal på 63 % af folkeskoleeleverne og 79 % af eleverne på de frie grundskoler svarer "Ja" til spørgsmålet: *"Synes du, at skolen er god til at lære dig om sundhed, krop og køn?"*. Selvom det er positivt, at flertallet af elever – på tværs af skoletype – er tilfredse med undervisningen, er det samtidig bemærkelsesværdigt, at tilfredsheden er signifikant højere blandt elever på de frie grundskoler end blandt folkeskoleelever. Evalueringens resul-

³⁷ Undervisningsministeriet (2018a). Det fremgår yderligere af læseplanen, at der under området "Rettigheder" fokuseres på "retten til mad, sundhed, et sted at bo, familie og tryghed" (ibid).

³⁸ Undervisningsministeriet (2018a)

³⁹ Jf. Artikel 19 i FNs Børnekonvention.

tater indikerer således, at der, særligt på et mindretal af folkeskoler, kan være behov for at styrke kvaliteten af undervisningen i *Sundhed og trivsel* på indskolingsforløbet.

7.2.2 Målopfyldelse og udbytte ift. *Sundhed og Trivsel* på mellemtrinnet (4. – 6. klasse)

Det overordnede kompetencemål for undervisning i *Sundhed og trivsel* på mellemtrinnet er, at eleverne efter 6. klasse *"kan fremme sundhed og trivsel på skolen"*.

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever i 7. klasse, som belyser de forskellige obligatoriske færdigheds- og vidensområder under det overordnede kompetencemål. Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært om sundhed og trivsel? Har lært om, hvad der er godt for sundhed og trivsel på skolen? Har lært om, hvad der har betydning for menneskers sundhed og trivsel? Har lært om børn og unges rettigheder? Har lært om, hvad man kan gøre for at undgå mobning? mv.

I Tabel 7.3 nedenfor ses andelen af elever i 7. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.3: Andel elever i 7. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:		Folkeskoler	Frie grundskoler
Har du i skolen...	"Ja"	"Ja"	
Lært om sundhed og trivsel?	82%	85%	
Lært om, hvad der er godt for sundhed og trivsel på skolen?	71%	75%	
Lært om forskellige syn på, hvordan man lever sundt?	64%	64%	
Lært om, hvad der har betydning for menneskers sundhed og trivsel?	53%	70%	**
Lært om børn og unges rettigheder?	57%	84%	**
Lært om respekt for dine egne og andres grænser?	87%	87%	
Talt om, hvad man kan gøre, hvis man oplever, at man selv eller andre udsættes for noget, som de ikke har lyst til?	73%	78%	
Lært om, hvad mobning er?	94%	93%	
Lært om, hvad man kan gøre for at undgå mobning?	67%	66%	
Lært om, hvad venskaber kan betyde for, hvordan man har det?	70%	75%	
Lært om, at du selv kan gøre noget godt for sundhed eller trivsel på skolen?	61%	64%	
Statistisk signifikant forskelle: * p < 0,05 / ** p < 0,01			

Som vist i tabellen svarer et flertal af 7. klasseeleverne – på tværs af skoletype og på samtlige spørgsmål – at de har lært om de emner og forhold, som er beskrevet i både det obligatoriske kompetencemål og under de obligatoriske færdigheds- og vidensområder for mellemtrinnet. Dette indikerer, at der på hovedparten af de skoler, som har deltaget i surveyen, leveres en undervisning i kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* på mellemtrinnet, som står mål med de krav og målsætninger, der fremgår af Fælles Mål og Undervisningsministeriets læseplan for SSF.

Samtidig er det værd at bemærke, at der i relation til de fleste spørgsmål vedrørende mellemtrinnet ikke ses en signifikant forskel mellem andelen af 7. klasseelever, der svarer "Ja" fordelt på skoletype. Dog er andelen af folkeskoleelever, som svarer, at de i skolen har lært om "*hvad der har betydning for menneskers sundhed og trivsel*" (53 %) og om "*børn og unges rettigheder*" (57 %) signifikant lavere end blandt eleverne på de frie grundskoler (hhv. 70 % og 84 %).

Ligesom på indskolingsforløbet er der dermed også i relation til 2. trinforløb (mellemtrinnet) indikationer på, at en del af folkeskolerne kun delvist leverer en undervisning, der lever op til læseplanens krav om kendskab til børns rettigheder. I relation til mellemtrinnet angiver den nationale læseplan således, at undervisningen skal "*bidrage til elevernes viden om børns ret til beskyttelse mod forskellige former for overgreb, som det er beskrevet i Børnekonventionen*" og at eleverne skal kunne "*diskutere handlemuligheder, hvis et barns ret til beskyttelse krænkes*".⁴⁰

Endvidere fremgår det mere specifikt af læseplanen for SSF:

at der i undervisningen "*fokuseres på beskyttelse mod både fysiske, psykiske og digitale overgreb*"

at eleverne "*skal kunne samtale om, hvordan man som barn kan få hjælp, samt hvordan man kan hjælpe andre fx ved mobning. Viden om sikker adfærd på internettet skal inddrages.*"

samt, at "*Undervisningen skal bidrage til elevernes forståelse af børnerettighedernes betydning i forhold til deres egne og andres liv og trivsel.*"⁴¹

For folkeskoler i kommuner, som følger den nationale læseplan, kan det således konstateres, at et mindretal tilsyneladende ikke fuldt ud lever op til deres forpligtelser i relation til at undervise elever på mellemtrinnet i børns rettigheder.

Endelig er det værd at bemærke, at det obligatoriske og overordnede kompetencemål for undervisningen i *Sundhed og trivsel* på mellemtrinnet fokuserer på **elevernes evne til selv "at kunne fremme sundhed og trivsel på skolen"**. Der er således fokus på at udvikle det, som i den nationale læseplan for SFF betegnes som elevernes *kompetencer og handlemuligheder* og i den nationale vejledning beskrives som elevernes "*handlekompetence*".⁴² Det er derfor ikke tilstrækkeligt, at eleverne opnår viden og færdigheder, som relaterer sig til det overordnede kompetencemål. Det skal også sikres, at eleverne opnår forudsætninger for at kunne omsætte denne viden og disse færdigheder til sundhedsfremmende *handling*. I vejledningen står blandt andet:

⁴⁰ Undervisningsministeriet (2018a)

⁴¹ (ibid.)

⁴² Undervisningsministeriet (2018a) og Undervisningsministeriet (2018b)

”Handlekompetence rummer en række væsentlige elementer, som undervisningen både skal tage udgangspunkt i og styrke. Det drejer sig om:

1) kritisk viden og indsigt i årsager og betydninger, 2) engagement, 3) visioner og 4) handleerfaringer.

Kritisk viden og indsigt i årsager og betydninger handler om elevernes handlingsorienterede forståelse af sundhed og trivsel. Engagement henviser til elevernes motivation og lyst til at involvere sig i initiativer, der handler om sundhed med udgangspunkt i deres egne liv. Engagemnetet er én af forudsætningerne for, at elevernes viden og indsigt har potentiale til at blive omsat til handling. Visioner handler om elevernes kompetencer til at se bag om sundheds- og trivselsproblematikkerne og tænke kreativt og innovativt i forhold til løsningsmodeller. Det handler om elevernes drømme og forestillinger om det gode liv og den fremtid, de ønsker sig i et individuelt såvel som samfundsmæssigt perspektiv. Handleerfaringer er en væsentlig forudsætning for at kunne udvikle kompetence til at skabe sundheds- og trivselsrelaterede forandringer. Erfaringerne skal gøres i forhold til konkrete handlinger i det virkelige liv, hvor eleverne stræber efter at omsætte deres visioner i praksis.”

Fokus på eleverne handlekompetencer afspejles tillige af fagformålet for SSF, hvor det fremgår, at eleverne skal *”udvikle forudsætninger for, at de i fællesskab med andre og hver for sig kan tage kritisk stilling og handle for at fremme egen og andres sundhed”*⁴³. På lignende vis fremgår det af Undervisningsministeriets læseplan, at eleverne i SSF skal *”udvikle kompetencer til at kunne fremme sundhed og trivsel for sig selv og andre”* samt at deres *”kompetencer til at igangsætte og afprøve sundheds- og trivselsfremmende handlinger [skal] udvikles.”*⁴⁴

I forlængelse heraf kan det konstateres, at mens langt størstedelen af 7. klasseeleverne på tværs af skoletype har lært om fx *”sundhed og trivsel (fx om kost, motion, rygning, alkohol, venskab eller mobning)”* (samlet set 82 %) eller om *”respekt for egne og andres grænser”* (samlet set 87 %), så er andelen af elever, der oplever, at de har lært om, hvordan de kan omsætte denne viden til sundhedsfremmende handling på skolen noget lavere. Eksempelvis oplever samlet set 61 % at have lært om, at de *”selv kan gøre noget godt for sundhed eller trivsel på skolen”*.

Selvom et flertal af 7. klasseeleverne således oplever, at de har lært om, at de selv kan gøre noget for at fremme sundhed på skolen, er dette flertal altså noget mindre end andelen af elever, som *”blot”* oplever, at de har fået viden om de fleste af de emner og forhold, som fremgår af læseplanens færdigheds- og vidensområder.

Der kan være flere mulige forklaringer på dette forhold. En oplagt delforklaring kan være, at kun omkring hver fjerde lærer – 26 % på tværs af skoletype – svarer, at de har læst læseplanen for SSF. Derfor er der givetvis kun et mindretal af lærerne, som er klar over, at emnet SSF ifølge læseplanen skal *”udvikle [elevernes] kompetencer til at kunne fremme sundhed og trivsel for sig selv og andre”*.

Samtidig er formuleringerne i Fælles Mål og i Undervisningsministeriets læseplan og vejledning for emnet ofte relativt overordnede, teoretiske og/eller abstrakte. En anden mulig delforklaring kan således være, at lærerne kun i begrænset omfang finder Fælles Mål, samt

⁴³ Undervisningsministeriet (2018c)

⁴⁴ Undervisningsministeriet (2018a)

læseplanen og vejledningen tilstrækkeligt anvendelige og tilstrækkeligt praksisrettede i forhold til at angive, *hvordan* de mere konkret kan bidrage til at styrke elevernes handlekompetence. Blandt de lærere, som har angivet, at de har en grad af kendskab til Fælles Mål, svarer omkring halvdelen således, at de Fælles Mål kun "i nogen grad" eller "i mindre grad" er anvendelige i forbindelse med tilrettelæggelse af undervisning i emnet.

Ser man på, hvad de adspurgte 7. klasseelever særligt efterspørger i relation til undervisning i forskellige aspekter af *Sundhed og trivsel*, viser surveyen blandt 7. klasser, at en betydelig andel af eleverne efterspørger mere undervisning om alkohol, rygning og stoffer. Således svarer i alt 41 % af eleverne, at de har lært "for lidt" eller "alt for lidt" om alkohol, rygning og stoffer, mens 39 % oplever, at omfanget af undervisning har været "passende", og 17 % oplever, at de har lært "for meget" eller "alt for meget" om emnet.

Andelen, som efterspørger at lære mere om digital adfærd (fx deling af billeder/videoer på nettet) er betydeligt lavere. Her er det i alt 17 % af eleverne, som svarer, at de har lært "for lidt" eller "alt for lidt" om digital adfærd, mens 62 % oplever, at undervisningens omfang har været "passende", og 14 % oplever, at de har lært "for meget" eller "alt for meget" om emnet.

På de fleste skoler ser det således ud til, at der – set med elevernes øjne – undervises i digital adfærd i et passende omfang. Det er således også et generelt indtryk fra de gennemførte kvalitative interview på caseskoler, at der gennemføres en del undervisning med fokus på digital adfærd herunder emner som fx deling af billeder samt personlige grænser på digitale medier mv.

7.2.3 Målopfyldelse og udbytte ift. *Sundhed og Trivsel* i udskoling (7. – 9. klasse)

Det overordnede kompetencemål for undervisning i "sundhed og trivsel" i udskolingen er, at eleverne efter 9. klasse "*kan fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder.*"

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever i 9. klasse, som belyser de forskellige obligatoriske færdigheds- og vidensområder under det overordnede kompetencemål. Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært om sundhed og trivsel? Har talt om, hvordan man kan styrke sundhed og trivsel med forskellige aktiviteter eller politikker? Har lært om vold og seksuelle overgreb? Har lært om, hvad familie og venskaber kan betyde for sundhed og trivsel? Har hørt om FNs Børnekonvention? mv.

I Tabel 7.4 nedenfor ses andelen af elever i 9. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.4: Andel elever i 9. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:		Folkeskoler	Frie grundskoler
<i>Har du i skolen... / Har I på skolen...</i>	"Ja"	"Ja"	
Lært om sundhed og trivsel?	89%	89%	
Talt om, hvordan man kan styrke sundhed og trivsel med forskellige aktiviteter eller politikker?	40%	52%	
Lært om, hvad der kan påvirke din egen sundhed?	72%	68%	
Talt om, hvad der skaber ulighed i sundhed?	54%	60%	
Lært om vold og seksuelle overgreb?	44%	65%	**
Lært om, hvad familie og venskaber kan betyde for sundhed og trivsel?	59%	65%	
Hørt om FNs Børnekonvention?	23%	57%	**
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 / ** p < 0,01			

Som vist i tabellen har et stort flertal af eleverne i 9. klasse lært om sundhed og trivsel. Samlet set har 89 % således svaret "Ja" på spørgsmålet: "Har du i skolen lært om sundhed og trivsel? Fx kost, motion, rygning, alkohol, venskab, mobning eller seksuel sundhed".

På flere af de øvrige spørgsmål er flertallet, som svarer "Ja", noget lavere. På tværs af skole-type er der således samlet set 71 %, som i skolen har lært om, "hvad der kan påvirke din egen sundhed", samlet set 60 %, der har lært om, "hvad familie og venner kan betyde for sundhed og trivsel" og samlet set 55 %, der har lært om, "hvad der skaber ulighed i sundhed fx social baggrund, boligforhold, uddannelse osv."

Mindre positivt er det, at en del skoler (herunder særligt folkeskoler) – ligesom på indskolings- og mellemtrinforløbet – synes at have udfordringer i forhold til at bibringe alle eleverne en basal viden om deres rettigheder herunder viden om deres ret til beskyttelse mod alle former for misbrug, vold og overgreb, som fremgår af FNs Børnekonvention.

Blot 23 % af 9. klasseeleverne på folkeskoler svarer således, at de har "hørt om FNs Børnekonvention", mens det gælder for 57 % af 9. klasseeleverne på de frie grundskoler. Endvidere har mindre end halvdelen af folkeskoleeleverne (44 %) "lært om vold og seksuelle overgreb", mens det gælder for knap 2 ud af 3 friskoleelever (65 %).

Selvom de 9. klasseelever, der har besvaret spørgeskemaet, endnu ikke har færdiggjort deres obligatoriske grundskoleforløb (0.-9. klasse), så giver disse tal anledning til bekymring. En forholdsvis høj andel af elever – på alle tre trinforløb – oplever således, at de *ikke* har lært om børns rettigheder og/eller *ikke* har hørt om FNs Børnekonvention. Dette til trods for, at det obligatoriske kompetencemål for udskolingsforløbet specifikt nævner, at eleverne forventes at kunne fremme sundhed "med udgangspunkt i demokrati og rettigheder", ligesom

eleverne ifølge læseplanen for SSF allerede i indskolingen og på mellemtrinnet bør have hørt om de rettigheder, der fremgår af FNs Børnekonvention.

I den nationale læseplans afsnit om 3. trinforløb (for 7.- 9. klasse) fremgår det mere specifikt, at:

“Eleverne skal igennem forløbet opnå indsigt i rettigheder relateret til køn, krop, seksualitet og familie, herunder de internationale rettigheder, der kaldes de seksuelle rettigheder, og som tager udgangspunkt i FNs menneskerettigheder”.⁴⁵

Samtidig er det igen værd at understrege, at det obligatoriske kompetencemål for *Sundhed og trivsel* i udkolingen – ligesom på mellemtrinnet (se foregående afsnit) – også har fokus på skolernes forpligtelse til at udvikle elevernes *“handlekompetence”*.

Kompetencemålet for *Sundhed og trivsel* efter 9. klasse lyder således i sin helhed: **“Eleven kan fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder”**. At give eleverne viden om forskellige emner relateret til sundhed og trivsel er derfor ikke i sig selv tilstrækkeligt til at leve op til kompetencemålet. Eleverne forventes også at have kompetencer til at kunne *omsætte* denne viden på en måde, som *“fremmer egen og andres sundhed og trivsel”*.

I surveyen er 9. klasseeleverne derfor blevet spurgt *“I hvilken grad synes du, at skolen har givet dig viden til at styrke din egen sundhed og trivsel?”* og *“I hvilken grad synes du, at skolen har givet dig viden til at styrke andres sundhed og trivsel?”*.

⁴⁵ Undervisningsministeriet (2018a)

Tabel 7.5 nedenfor viser svarfordelingen på det første af de to spørgsmål fordelt på hhv. folkeskoler og friskoler:

Tabel 7.5: I hvilken grad synes du, at skolen har givet dig viden til at styrke <u>din egen sundhed og trivsel</u> ?	Folkeskoler	Frie grundskoler
I meget høj grad	1 %	5 %
I høj grad	14 %	37 %
I nogen grad	50 %	33 %
I mindre grad	20 %	17 %
Slet ikke	6 %	2 %
Ved ikke	8 %	5 %
Pearson chi-square: $p = 0,000$. Statistisk signifikant ** ($p < 0,01$)		

Som det fremgår af tabellen, er der statistisk signifikant forskel mellem svarfordelingerne fordelt på de to skoletyper. Mere end hver fjerde folkeskoleelev oplever, at skolen enten kun "i mindre grad" (20 %) eller "slet ikke" (6 %) har givet dem viden til at styrke deres egen sundhed og trivsel, mens det tilsvarende gælder for knap hver femte friskoleelev (17 % svarer "i mindre grad" og 2 % svarer "slet ikke").

Endvidere er det markant, at halvdelen af folkeskoleeleverne svarer "i nogen grad" (50 %), mens dette gælder for hver tredje friskoleelev (33 %). Andelen af elever, som oplever, at skolen i "høj grad" eller "meget høj grad" har givet dem viden til at styrke deres egen sundhed og trivsel, er således også markant lavere blandt elever fra folkeskoler (i alt 15 %) end blandt elever fra frie grundskoler (i alt 42 %).

Et tilsvarende billede viser sig i relation til andelen af elever, som oplever, at skolen har givet dem viden til at styrke *andres* sundhed og trivsel.

Som vist i Tabel 7.6. på den følgende side, er der således også her en signifikant forskel mellem svarfordelingerne fordelt på de to skoletyper – og igen er det en større andel af 9. klasseelever fra folkeskoler (i alt 29 %) end fra frie grundskoler (i alt 23 %), som oplever, at skolen kun "i mindre grad" eller "slet ikke" har givet dem den viden, som forudsættes i det obligatoriske kompetencemål:

Tabel 7.6: "I hvilken grad synes du, at skolen har givet dig viden til at styrke <u>andres</u> sundhed og trivsel?"	Folkeskoler	Frie grundskoler
I meget høj grad	1 %	5 %
I høj grad	14 %	22 %
I nogen grad	45 %	46 %
I mindre grad	21 %	16 %
Slet ikke	8 %	7 %
Ved ikke	11 %	4 %
Pearson Chi-Square: $p = 0,000$. Statistisk signifikant forskel: ** ($p < 0,01$)		

Samlet set kan det på baggrund af de ovenstående tabelfordelinger konstateres, at det obligatoriske kompetencemål for udskolingsforløbet kun er nået fuldt ud for et mindretal af de 9. klasseelever fra folkeskoler, der har besvaret surveyen. Omtrent halvdelen oplever kun "i nogen grad", at de har fået den viden, som kompetencemålet forudsætter, mens et mindretal på omkring hver fjerde elev kun "i mindre grad" eller "slet ikke" oplever, at de har fået den fornødne viden.

Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, indikerer de fordelinger, der viser sig i Tabel 7.4, 7.5. og 7.6, overordnet set, at en betydelig andel af landets folkeskoler synes at have svært ved at leve op til det afsluttende obligatoriske kompetencemål for kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* i SSF.

Billedet ser noget bedre ud på de undersøgte frie grundskoler, som ikke nødvendigvis skal følge de Fælles Mål, og som i højere grad har været i stand til at give eleverne den forventede viden om rettigheder og viden til at fremme deres egen og andres sundhed.

Ikke desto mindre skal også de frie grundskoler levere en undervisning, der kan "stå mål med" den undervisning, der forventes i Fælles Mål. Set i dette lys kan det konstateres, at der også blandt de frie grundskoler synes at være en del skoler, som har svært ved at leve op til ordlyden og hensigten i det afsluttende obligatoriske kompetencemål for *Sundhed og trivsel*.

7.3 Målopfyldelse og udbytte ift. kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*

7.3.1 Målopfyldelse og udbytte ift. *Køn, krop og seksualitet* i indskoling (Bh. kl. – 3. kl.)

Det overordnede kompetencemål for undervisning i *Køn, krop og seksualitet* i indskoling er, at eleverne efter 3. klasse *"kan samtale om mangfoldighed ift. krop og køn med udgangspunkt i eget liv"*.

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever 4. klasse, som belyser de forskellige obligatoriske færdigheds- og vidensområder under det overordnede kompetencemål. Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært noget om krop og køn? Har talt om, at vores kroppe kan se ud på mange forskellige måder? Har talt om, at der er forskellige måder, man kan være dreng og pige på? Har hørt om, at man skal passe på sig selv, når man er på internettet/online? mv.

I Tabel 7.7 nedenfor ses andelen af elever i 4. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.7: Andel elever i 4. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:		Folkeskoler	Frie grundskoler
<i>Har du i skolen... / Har I på skolen...</i>		<i>"Ja"</i>	<i>"Ja"</i>
Lært noget om krop og køn?	51 %	74 %	**
Talt om, at vores kroppe kan se ud på mange forskellige måder?	66 %	75 %	*
Hørt om, at der findes forskellige slags familier?	63 %	42 %	**
Lært om, hvordan man kan få børn?	29 %	62 %	**
Hørt om, at man skal passe på sig selv, når man er på internettet / online?	83 %	81 %	
Talt om, at der er forskellige måder, man kan være drenge og pige på?	47 %	54 %	
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 / ** p < 0,01			

Som vist i tabellen ovenfor er der på flere af de stillede spørgsmål signifikante forskelle mellem andelen af elever, der har svaret "Ja" fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler.

Blandt 4. klasseelever på de frie grundskoler svarer omkring 3 ud af 4 elever eksempelvis, at de i skolen har *"lært noget om krop og køn"* (74 %) og *"har talt om, at vores kroppe kan se ud på mange forskellige måder"* (75 %), mens det til sammenligning gælder for henholdsvis hver anden (51 %) og tredjedele (66 %) af folkeskoleeleverne.

Omvendt er der signifikant flere folkeskoleelever, som svarer, at de i skolen *"har hørt om, at der findes forskellige slags familier"* (63 %), mens det til sammenligning gælder for 42 % af 4. klasseeleverne på de frie grundskoler.

På begge skoletyper er det omkring halvdelen af 4. klasseeleverne, der oplever, at de på skolen har *"talt om, at der er forskellige måder, man kan være dreng og pige på (for eksempel, at man ikke behøver at opføre sig på en bestemt måde for at være en 'rigtig' pige eller en 'rigtig' dreng)"*. Det gælder således for samlet set 47 % af 4. klasseeleverne på folkeskoler og 54 % på de frie grundskoler. Mens der ikke er signifikant forskel fordelt på skoletype, så ses der på dette spørgsmål en signifikant forskel, når man ser på svarene fra henholdsvis de minoritetsetniske og de majoritetsetniske 4. klasseelever.

Blandt de minoritetsetniske elever (elever med ikke-vestlig baggrund) er det således blot hver tredje elev (32 %), som oplever, at der i skolen er blevet *"talt om, at der er forskellige måder, man kan være dreng og pige på"*, mens det gælder for mere end halvdelen (51 %) blandt de majoritetsetniske elever. Dette indikerer, at skolernes undervisning på dette område ikke er nået igennem til de minoritetsetniske elever i samme grad som til de øvrige elever.

I lyset af de viste fordelinger i Tabel 7.7 og de ovennævnte forhold kan det i relation til det obligatoriske kompetencemål for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* på indskolingsforløbet konstateres, at et flertal af eleverne synes at have fået viden og forudsætninger til at kunne *"samtale om mangfoldighed"* i forhold til *krop*.

I forhold til *køn*, er det imidlertid blot omkring hver anden elev (og hver tredje minoritetsetniske elev) – på begge skoletyper – som synes at have fået den viden og de forudsætninger, der skal til for at kunne leve op til kompetencemålet om, at eleverne efter 3. klasse skal kunne *"samtale om mangfoldighed i forhold til køn"*. Som beskrevet i læseplanen indebærer dette blandt andet, at eleverne forventes at have viden om og at kunne samtale om *kønsroller*.

Set i et trivselsperspektiv kan det være problematisk, at skolerne kun i begrænset omfang har været i stand til at indfri den del af kompetencemålet, som omhandler undervisning omkring *mangfoldighed i forhold til køn*. En mangelfuld undervisning på dette felt kan således i særlig grad være problematisk i et trivselsperspektiv for elever, som ikke er ciskønnede, eller som har en kønsidentitet, der adskiller sig fra flertallet.

Surveyen blandt 4. klasseelever viser således også, at mere end 40 % af eleverne har oplevet, *"at nogen på skolen er blevet mobbet eller drillet med deres krop eller køn"*. Det gælder således for 42 % af folkeskoleeleverne og 45 % af eleverne på de frie grundskoler.

Specifikt i relation til folkeskoleeleverne er det samtidig bemærkelsesværdigt, at det kun er 29 %, som oplever, at de *"har lært om, hvordan man får børn"*, mens det til sammenligning gælder for 62 % af eleverne på de frie grundskoler. Den nationale læseplan angiver ellers, at eleverne efter 3. klasse forventes at have tilegnet sig *"basal viden om reproduktion"* og skal kunne *"forklare med egne ord, hvordan man kan få børn"*.⁴⁶ Mere specifikt fremgår det blandt andet af læseplanen for SSF i indskolingsforløbet, at:

*"Eleverne skal vide, at man kan få børn på forskellige måder, herunder at nogle børn kommer til verden ved hjælp af kunstig befrugtning, samt hvad adoption er. [...] Undervisningen skal bidrage til elevernes alderssvarende forståelse af, hvordan de selv og andre børn er kommet til verden."*⁴⁷

⁴⁶ Undervisningsministeriet (2018a)

⁴⁷ Undervisningsministeriet (2018a)

Endvidere er det – særligt i relation til de frie grundskoler - bemærkelsesværdigt, at under halvdelen af eleverne på de frie grundskoler (42 %) svarer, at de *"har hørt om forskellige familieformer"*, mens det til sammenligning gælder 63 % af folkeskoleeleverne. Selvom de frie grundskoler ikke er forpligtet til at følge Fælles Mål og den nationale læseplan, så viser surveyen blandt skoleledere, at 70 % af lederne på de frie grundskoler angiver, at de følger Fælles Mål og anvender den nationale læseplan. Samlet set indikerer disse forhold, at en del af de frie grundskoler har svært ved at levere en undervisning, der lever op til læseplanens mål om, at eleverne efter 3. klasse forventes at have *"viden om familieformer"* og skal kunne *"sammenligne familieformer"*:

"I forløbet skal eleverne tilegne sig viden om familieformer. Der arbejdes med forskellige familieformer samt med eksempler på ligheder og forskelle mellem disse. Eleverne skal kunne sammenligne familieformer og beskrive, hvorledes familieliv kan tage sig ud på mange forskellige måder. De skal kunne samtale om forskellige måder at bo og have familie på med inddragelse af egne erfaringer og overvejelser over familiens betydning. Undervisningen skal bidrage til elevernes forståelse af familielivets betydning for sundhed og trivsel."⁴⁸

Mens der således er indikationer på utilstrækkelig undervisning i relation til elevernes viden om *mangfoldighed i forhold til køn* (på begge skoletyper), om *hvordan man får børn* (særligt på folkeskoler) og om *forskellige familieformer* (særligt på frie grundskoler), så er der omvendt positive indikationer i relation til skolernes undervisning i online adfærd.

Langt de fleste 4. klasseelever – på begge skoletyper – svarer således, at de i skolen *"har hørt om, at man skal passe på sig selv, når man er på internettet / online"*. Det gælder mere specifikt 83 % af folkeskoleeleverne og 81 % af eleverne på de frie grundskoler.

7.3.2 Målopfyldelse og udbytte ift. *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet (4. - 6 kl.)

Det overordnede kompetencemål for *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet er, at eleverne efter 6. klasse *"kan analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet."*

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever i 7. klasse, som belyser de forskellige obligatoriske færdigheds- og vidensområder og det overordnede kompetencemål.

Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært om køn, krop og seksualitet? Har lært om forskellige syn på kønnene og på, hvordan kroppe skal se ud? Har lært om forskellige former for seksualitet? Har lært om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet? mv.

⁴⁸ Undervisningsministeriet (2018a)

I Tabel 7.8 nedenfor ses andelen af elever i 7. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.8: Andel elever i 7. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:		Folkeskoler	Frie grundskoler	
Har du i skolen... / Har I på skolen...		"Ja"	"Ja"	
Lært om køn, krop og seksualitet?		63%	77%	**
Lært om forskellige syn på kønnene?		52%	66%	**
Lært om forskellige syn på, hvordan kroppe skal se ud?		50%	50%	
Lært om, hvad der sker med kroppen, når man kommer i puberteten?		84%	93%	**
Lært om, hvad puberteten betyder for, hvem man er, og hvilket forhold man har til familie og venner?		60%	67%	
Lært om forskellige former for seksualitet? (fx heteroseksualitet, homoseksualitet eller biseksualitet)		36%	67%	**
Lært om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet?		45%	57%	*
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 / ** p < 0,01				

Som det fremgår af ovenstående tabel, oplever en større andel af 7. klasseeleverne på de frie grundskoler end på folkeskolerne, at de har lært om hovedparten af de forhold, der er beskrevet i læseplanens færdigheds- og vidensområder for *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet. På 5 af de 7 spørgsmål er der samtidig tale om en statistisk signifikant forskel. De frie grundskoleelever oplever således i signifikant højere grad, at de har lært om "*køn, krop og seksualitet*", "*om forskellige syn på kønnene*", "*om hvad der sker med kroppen, når man kommer i puberteten*", "*om forskellige former for seksualitet (fx heteroseksualitet, homoseksualitet eller biseksualitet)*" samt "*om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet*".

Selvom det obligatoriske og overordnede kompetencemål angiver, at eleverne skal kunne "*analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet*", oplever blot 36 % af folkeskoleeleverne, at de har "*lært om forskellige former for seksualitet*" og kun 45 %, at de har "*lært om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet*". Til sammenligning gælder dette for hhv. 67 % og 57 % af eleverne på de frie grundskoler. Samtidig viser tallene, at blot halvdelen af eleverne på begge skoletyper (50 %) oplever, at de har "*lært om forskellige syn på, hvordan kroppe skal se ud*".

I Undervisningsministeriets læseplan fremgår det ellers blandt andet at:

"Forløbet [fra 4. til 6. klasse] skal præsentere eleverne for indsigt i normer og idealer for køn og krop. Der fokuseres på, hvordan normer og idealer præsenteres i medier, børne- og ungdomskulturer, blandt venner og i familier. Eleverne skal kunne analysere, hvordan normer

og idealer for køn og krop kan påvirke børn og unge, samt hvilke positive og negative konsekvenser de kan have.”

”Eleverne skal igennem forløbet udvikle deres kendskab til forskellige former for seksualitet, herunder homo-, bi- og heteroseksualitet. Eleverne skal vide, at seksualitet ikke blot handler om biologi, men også har psykologiske, kulturelle og sociale dimensioner.”

”Eleverne skal kunne beskrive og samtale om seksuel mangfoldighed med inddragelse af eksempler fra medier, litteratur, film, musik og lignende. Undervisningen skal bidrage til elevernes forståelse af, at seksualitet er et aspekt af alle menneskers liv samt af, at seksualiteten forandres igennem hele livet og kan komme til udtryk på mange forskellige måder.”⁴⁹

Set i relation til det obligatoriske kompetencemål og de ovenstående passager i den nationale læseplan indikerer elevernes besvarelser, at der synes at være betydelige udfordringer i forhold til at levere en tilstrækkelig undervisning i kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet – herunder særligt når det gælder folkeskolernes undervisning i seksuel mangfoldighed.

Mindre end halvdelen af folkeskoleeleverne har således lært om forskellige former for seksualitet og om betydningen af forskellighed i køn, krop og seksualitet, mens blot halvdelen af eleverne – på begge skoletyper – har *”lært om forskellige syn på, hvordan kroppen skal se ud.”*

At de ovenstående forhold er kritisable bekræftes af 7. klasseelevernes egne vurderinger af, om de i skolen har lært tilstrækkeligt om henholdsvis kønssygdomme og prævention, sex og seksualitet samt ligestilling.

Selvom den nationale læseplan angiver, at eleverne på mellemtrinforløbet *”skal [...] udvikle deres viden om seksuel sundhed”*, herunder at der skal *”arbejdes med lyst, nydelse og seksuel trivsel, såvel som faktorer relateret til usikker seksuel adfærd, herunder viden om prævention, seksygdomme og uønsket graviditet”*, så oplever mere end halvdelen af 7. klasseeleverne – både på folkeskolerne (55 %) og på de frie grundskoler (64 %) – at de i skolen har lært enten *”for lidt”* eller *”alt for lidt”* om *kønssygdomme og prævention (fx p-piller og kondomer)*. Kun hver fjerde folkeskoleelev (25 %) og hver femte elev på de frie grundskoler (21 %) oplever, at undervisningens omfang i relation til *kønssygdomme og prævention* har været *”passende”*.

Endvidere oplever næsten halvdelen af 7. klasseeleverne – 47 % på begge skoletyper – at de har lært enten *”for lidt”* eller *”alt for lidt”* om *sex og seksualitet*. Endvidere ses det i relation til dette spørgsmål, at andelen af elever, som oplever, at de har lært *”for lidt”* eller *”alt for lidt”* om *sex og seksualitet* er signifikant højere blandt minoritetsetniske elever (57 %) end blandt majoritetsetniske elever (45 %).⁵⁰

På tværs af etnicitet og skoletype er det blot omkring hver tredje elev (32 % på folkeskoler og 34 % på frie grundskoler) – der oplever, at undervisningens omfang i relation til *sex og seksualitet* har været *”passende”*.

⁴⁹ Undervisningsministeriet (2018a)

⁵⁰ p-værdi < 0,05

Endelig oplever 37 % af folkeskoleeleverne og 25 % af eleverne på de frie grundskoler, at de har lært enten "for lidt" eller "alt for lidt" om *ligestilling (fx om ligebehandling af mænd og kvinder, og om at undgå diskrimination pga. af fx køn, tro, etnicitet eller seksualitet)*.

Alt i alt efterspørger en meget betydelig andel af 7. klasseeleverne således mere viden om både *kønssygdomme og prævention, sex og seksualitet samt ligestilling*. Som det fremgår af det følgende kapitel om elevernes deltagelse i seksualundervisning og forældrenes holdninger, er der samlet set 6 % af 7. klasseeleverne, som oplyser, at der er dele af undervisningen om *køn, krop og seksualitet*, som de ikke deltager i. Skolernes udfordringer med dels at leve op til det obligatoriske kompetencemål for emnet *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet – og med at leve op til elevernes egne ønsker hertil – kan således ikke alene forklares med det forhold, at der er elever, som ikke deltager i undervisning i emnet.

I stedet indikerer evalueringens resultater, at der ikke i tilstrækkelig grad bliver gennemført undervisning i emneområdet *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet og/eller, at den gennemførte undervisning ikke i tilstrækkelig grad bibringer eleverne den viden og de færdigheder, som de har krav på ifølge Fælles Mål og den nationale læseplan, eller som "står mål" hermed.

Selvom evalueringen indikerer, at der på en del skoler leveres en utilstrækkelig undervisning omkring *mangfoldighed i forhold til krop, køn og seksualitet*, så er dette dog ikke ensbetydende med, at skolerne generelt undlader at lære eleverne om respekt for forskellighed. Således svarer et flertal af 7. klasseeleverne på både folkeskoler (84 %) og frie grundskoler (79 %), at de har "*snakket om at respektere, at folk er forskellige i skolen*". Også her er der dog fortsat mulighed for forbedringer, da et mindretal på 6 % af folkeskoleeleverne og 12 % af eleverne på de frie grundskoler svarer, at de ikke har "*snakket om at respektere, at folk er forskellige i skolen*", mens 9-10 % svarer "Ved ikke".

7.3.3 Målopfyldelse og udbytte ift. *Køn, krop og seksualitet* i udskoling (7. – 9. klasse)

Det overordnede kompetencemål for undervisning i *Køn, krop og seksualitet* i udskolingen er, at eleverne efter 9. klasse "*kan vurdere normer og rettigheder for krop, køn og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv*."

Målopfyldelsen i relation til dette kompetencemål er primært søgt belyst gennem en række spørgsmål i spørgeskemaet til elever i 9. klasse, som belyser de forskellige obligatoriske færdigheds- og vidensområder under det overordnede kompetencemål. Eleverne er fx blevet spurgt, om de i skolen: Har lært om køn, krop og seksualitet? Har talt om forskellige opfattelser af henholdsvis køn og seksualitet? Har lært om rettigheder i forhold til køn, krop og seksualitet? Har talt om, hvilke problemer unge kan opleve i forhold til samfundets opfattelser af kroppen? Har lært at vurdere forskellige syn på køn, krop og seksualitet? mv.

I Tabel 7.10 nedenfor ses andelen af elever i 9. klasse, som har svaret "Ja" til de enkelte spørgsmål, fordelt på hhv. folkeskoler og frie grundskoler:

Tabel 7.10: Andel elever i 9. klasse, som svarer "Ja" til spørgsmålene:		Folkeskoler	Frie grundskoler
<i>Har du i skolen... / Har I på skolen...</i>	"Ja"	"Ja"	
Lært om køn, krop og seksualitet?	82 %	83 %	
Lært om forskellige opfattelser af køn?	71 %	77 %	
Talt om, hvilke problemer unge kan opleve i forhold til forskellige opfattelser af køn og kønsroller?	48 %	57 %	
Talt om, hvilke problemer unge kan opleve i forhold til samfundets opfattelser af kroppen?	71 %	80 %	
Lært om forskellige opfattelser af seksualitet?	50 %	52 %	
Talt om, hvilke problemer unge kan opleve i forhold til samfundets opfattelser af seksualitet?	51 %	54 %	
Lært om rettigheder i forhold til køn, krop og seksualitet?	54 %	67 %	*
Lært at vurdere forskellige syn på køn, krop og seksualitet?	39 %	47 %	
Statistisk signifikante forskelle: * p < 0,05 / ** p < 0,01			

Som vist i Tabel 7.10 ovenfor svarer et betydeligt flertal af 9. klasseeleverne – på både folkeskoler og frie grundskoler – at de i skolen har lært "om køn, krop og seksualitet" (hhv. 82 % og 83 %) og "om forskellige opfattelser af køn" (hhv. 71 % og 77 %), ligesom et betydeligt flertal oplever, at de i skolen har talt "om hvilke problemer unge kan opleve i forhold til samfundets opfattelser af kroppen" (hhv. 71 % og 80 %).

Mindre positivt er det, at det kun er godt halvdelen af eleverne – på begge skoletyper – som svarer, at de i skolen har "lært om forskellige opfattelser af seksualitet" (hhv. 50 % og 52 %), og at de har talt om, hvilke problemer unge kan opleve i forhold til "forskellige opfattelser af køn og kønsroller" (hhv. 48 % og 57 %) samt i forhold til "samfundets opfattelser af seksualitet" (hhv. 51 % og 54 %).

Endelig ses det, at det – på begge skoletyper – er mindre end halvdelen af eleverne, som oplever, at de har "lært at vurdere forskellige syn på køn, krop og seksualitet." Således svarer kun 39 % af folkeskoleeleverne og 47 % af eleverne på de frie grundskoler, at de har lært dette i skolen.

Mens skolerne således – på tværs af skoletype – er lykkedes med at give langt hovedparten af 9. klasseeleverne et overordnet indblik i forskellige opfattelser af krop og køn, så er det kun delvist lykkedes at give eleverne viden om sammenhængen mellem trivsel og mangfoldighed i relation til køn og seksualitet, ligesom en betydelig andel af eleverne ikke oplever, at

de har lært at kunne vurdere forskellige opfattelser af kønsroller og/eller seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv.

Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, indikerer de fordelinger, der viser sig i Tabel 7.10, at en betydelig andel af landets skoler synes at have svært ved at leve op til det afsluttende, obligatoriske kompetencemål for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* i SSF, som lyder:

”Eleven kan vurdere normer og rettigheder for krop, køn og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv.”

De mulige årsager til den mangelfulde målopfyldelse på dette område er på forskellig vis belyst i de foregående kapitler. Foruden de resultater, der fremgår heraf, kan det endvidere nævnes som et opmærksomhedspunkt, at kun de færreste skoler har tænkt emner relateret til *Køn, krop og seksualitet* ind i skolens mere overordnede trivselsindsats. Fx svarer blot 27 % af skolelederne, at emnerne køn, krop og seksualitet er tænkt ind i skolens trivselspolitik, mens blot 34 % angiver, at emnerne er tænkt ind i skolens (obligatoriske) antimobbestrategi.

7.4 Delkonklusion i forhold til elevudbytte og målopfyldelse

7.4.1 Målopfyldelse i relation til kompetenceområdet *Sundhed og trivsel*

På tværs af skoletype og på alle tre trinforløb i SSF oplever de fleste elever, at de har modtaget undervisning i hovedparten af de emner, der indgår i kompetenceområdet *Sundhed og trivsel*. Emner som digital adfærd, mobning og respekt for personlige grænser er eksempelvis relativt velbelyste i undervisningen både på folkeskoler og frie grundskoler.

Der er dog samtidig mange skoler – herunder særligt folkeskoler – hvor graden af elevernes viden og/eller kompetencer indikerer, at skolen ikke leverer en undervisning på området, som er tilstrækkelig i forhold til at leve op til de obligatoriske kompetencemål, og/eller som kan ”stå mål” hermed.⁵¹ Særligt oplever mange elever, at de mangler *viden om rettigheder* samt *viden om, hvordan de selv kan bidrage til at fremme sundhed og trivsel*.

Det vurderes derfor overordnet, at en del skoler kun delvist lever op til de bindende kompetencemål for *Sundhed og trivsel*, hvor det fremgår, at eleverne skal kunne ”forklare, hvad der fremmer sundhed og trivsel i eget liv” (efter 3. klassetrin), skal kunne ”fremme sundhed og trivsel på skolen” (efter 6. klassetrin) og skal kunne ”fremme egen og andres sundhed og trivsel med udgangspunkt i demokrati og rettigheder” (efter 9. klassetrin).

Eksempelvis indikerer elevernes svar, at en del skoler – og særligt folkeskoler – kun delvist leverer en undervisning, der lever op til eller kan ”stå mål med” læseplanens krav vedrørende emnet *børns rettigheder*. Kun lidt over halvdelen af folkeskoleeleverne i 7. klasse (57 %)

⁵¹ Mens folkeskolerne er forpligtede til at følge Fælles Mål, så omfatter dette krav ikke de frie grundskoler. Dog er de frie grundskoler forpligtede til at levere en undervisning, som kan ”stå mål med” med den undervisning, der almindeligvis kræves i folkeskolen. Samtidig indikerer surveyen blandt skoleledere, at omtrent 70 % af landets frie grundskoler i praksis benytter Fælles Mål og den nationale læseplan.

svarer, at de i skolen har lært om *"børn og unges rettigheder"*, mens det gælder 84 % af eleverne på de frie grundskoler. Ligeledes angiver blot 23 % af 9. klasseeleverne på folkeskoler, at de i skolen *"har hørt om FNs Børnekonvention"*, mens det gælder for 57 % på de frie grundskoler.

I relation til elevernes viden om, hvordan de selv kan fremme sundhed, så viser evalueringen, at selvom langt de fleste elever på 7. klassetrin på begge skoletyper har lært om forskellige aspekter af *"sundhed og trivsel"* (samlet 82 %), så er andelen af elever, der har lært om, at de *"selv kan gøre noget godt for sundhed eller trivsel på skolen"* noget lavere (samlet 61 %).

Ligeledes er der blandt 9. klasseeleverne i alt 26 % af folkeskoleeleverne og 19 % af eleverne på de frie grundskoler, som kun *"i mindre grad"* eller *"slet ikke"* synes, at skolen har givet dem viden til at styrke *deres egen* sundhed og trivsel. Tilsvarende svarer i alt 29 % af folkeskoleeleverne og 25 % af eleverne på de frie grundskoler, at de kun *"i mindre grad"* eller *"slet ikke"* synes, at skolen har givet dem viden til at styrke *andres* sundhed og trivsel. Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, indikerer evalueringen dermed, at et betydeligt mindretal af landets skoler vil få svært ved at leve op til det afsluttende obligatoriske kompetencemål for alle elever inden for *Sundhed og trivsel*.

7.4.2 Målopfyldelse i relation til kompetenceområdet Køn, krop og seksualitet

I relation til kompetenceområdet Køn, krop og seksualitet indikerer evalueringens data, at der på mange skoler – herunder særligt folkeskoler – leveres en undervisning, der kun delvist formår at indfri eller at *"stå mål med"* de bindende kompetencemål.

I relation til kompetencemålet om, at eleverne efter 3. klasse skal kunne *"samtale om mangfoldighed i forhold til krop og køn"* viser evalueringen fx, at kun omkring halvdelen af 4. klasseeleverne på folkeskoler (47 %) og på de frie grundskoler (54 %) oplever, at de i skolen *"har talt om, at der er forskellige måder, man kan være dreng og pige på"*.

Set i et trivselsperspektiv kan det være problematisk, at skolernes undervisning kun delvist har været i stand til at indfri eller *"stå mål med"* den del af kompetencemålet, som omhandler undervisning omkring *mangfoldighed i forhold til køn*. En mangelfuld undervisning på dette felt kan således i særlig grad være problematisk i et trivselsperspektiv for elever, som ikke er ciskønnede, eller som har en kønsidentitet, der adskiller sig fra flertallets. Mere end 40 % af 4. klasseeleverne – på begge skoletyper – har oplevet *"at nogen på skolen er blevet mobbet eller drillet med deres krop eller køn"*.

Specifikt i relation til folkeskoleeleverne er det samtidig bemærkelsesværdigt, at kun 29 % oplever, at de *"har lært om, hvordan man får børn"*, mens det til sammenligning gælder for 62 % af 4. klasseeleverne på de frie grundskoler. Den nationale læseplan angiver ellers, at eleverne efter 3. klasse forventes at have tilegnet sig *"basal viden om menneskets reproduktion"* samt en forståelse af *"hvordan de selv og andre børn er kommet til verden."*

I relation til mellemtrinnet fastslår det obligatoriske kompetencemål, at eleverne skal kunne *"analysere mangfoldighed i krop, køn og seksualitet"*. Alligevel oplever blot 36 % af folkeskoleeleverne i 7. klasse, at de i skolen har *"lært om forskellige former for seksualitet"* og kun 45 %, at de har *"lært om betydningen af forskellighed i krop, køn og seksualitet"*. Til sammenligning gælder dette henholdsvis 67 % og 57 % af eleverne på de frie grundskoler.

Samtidig svarer blot halvdelen af eleverne – 50 % på begge skoletyper – at de har *”lært om forskellige syn på, hvordan kroppe skal se ud”*.

I den nationale læseplan fremgår det ellers, at *”Eleverne skal udvikle deres kendskab til forskellige former for seksualitet, herunder homo-, bi- og heteroseksualitet”*, samt at *”Eleverne skal kunne analysere, hvordan normer og idealer for køn og krop kan påvirke børn og unge, samt hvilke positive og negative konsekvenser det kan have”*. Set i relation til det obligatoriske kompetencemål og de ovenstående passager i den nationale læseplan, indikerer elevernes besvarelser, at der synes at være betydelige udfordringer i forhold til at levere en tilstrækkelig undervisning i kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet* på mellemtrinnet – herunder særligt når det gælder folkeskolernes undervisning i seksuel mangfoldighed.

I relation til udskoling angiver det obligatoriske kompetencemål for *Køn, krop og seksualitet*, at eleverne efter 9. klassetrin skal kunne *”vurdere normer og rettigheder for køn, krop og seksualitet i et samfundsmæssigt perspektiv”*. Her ses det på positivsiden, at de fleste 9. klasseelever – på tværs af skoletype – oplever, at de i skolen har lært *”om forskellige opfattelser af seksualitet”*, og *”om hvilke problemer unge kan opleve i forhold til samfundets opfattelser af kroppen”*. Mindre positivt er det, at kun cirka halvdelen af eleverne – på både folkeskoler og frie grundskoler – har lært *”om forskellige opfattelser af seksualitet”* (50 % og 52 %), om *de ”problemer unge kan opleve ift. forskellige opfattelser af køn og kønsroller”* (48 % og 57 %) og om *”samfundets opfattelser af seksualitet”* (51 % og 54 %).

Endelig ses det, at det – på begge skoletyper – er et mindretal af eleverne, som oplever, at de har *”lært at vurdere forskellige syn på køn, krop og seksualitet.”* Således svarer kun 39 % af folkeskoleeleverne og 47 % af eleverne på de frie grundskoler, at de har lært dette i skolen.

Selvom de undersøgte skoler og elever stadig har den resterende del af 9. klasseforløbet til at nå kompetencemålet, indikerer de ovenstående tal, at en betydelig andel af landets skoler har svært ved at levere en undervisning, der lever op til eller *”står mål med”* det afsluttende obligatoriske kompetencemål for kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*.

8. FORÆLDRESPERSPEKTIVER SAMT ELEVDELTAGELSE I SSF

Med henblik på at belyse forældrenes holdninger til SSF og graden af eventuelt samarbejde mellem forældre og skoler i relation til SSF-undervisningens indhold og elevernes deltagelse, er der gennemført en webbaseret survey blandt 1.004 forældre til børn i grundskolen.⁵² Herudover er der gennemført enkelte kvalitative interview med forældrerepræsentanter i skolebestyrelser. Dette kapitel om forældresamarbejde og forældreperspektiver tager afsæt i disse to datakilder og suppleres med elevernes surveybesvarelser, hvor det er relevant.

Kapitlet belyser først forældrenes oplevelser af samarbejdet med skolen i relation til SSF, herunder i hvilken grad de oplever at blive inddraget og informeret af skolen. Dernæst afdækkes forældrenes holdninger til SSF og elevernes deltagelse i undervisningen, herunder om der findes signifikante sammenhænge mellem forældrenes etniske baggrund og deres holdninger til SSF, samt om der er særlige elever/elevgrupper, der udebliver fra SSF-undervisningen, og i givet fald hvorfor.

8.1 Forældres inddragelse og samarbejde med skolen om SSF-undervisningen

Da *Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab* er et bredt emne, der berører mange forskellige områder, er forældrene indledningsvist blevet spurgt, hvilke emner de forbinder med SSF.

Svarmulighederne tager afsæt i Fælles Måls færdigheds- og vidensområder og omfatter eksempelvis *kost og motion, seksualitet, søvn, hygiejne, mangfoldighed, livsstil, rettigheder* mv. Mens spørgsmålet først og fremmest har haft til formål at belyse, hvilke emner forældre forbinder med SSF, har spørgsmålet samtidigt kunnet bidrage til at påvirke forældrenes forståelse af emnets ramme, således at forældre med begrænset kendskab til SSFs ramme og indhold, så vidt muligt har kunnet tænke de forskellige færdigheds- og vidensområder ind i deres besvarelser af surveyens øvrige spørgsmål.

Som det fremgår af Tabel 8.1 nedenfor, angiver de fleste forældre, at de forbinder SSF med emner relateret til *seksualitet, kønssygdomme og prævention*, samt *krop og pubertet*. Færre peger på emner relateret til fx *venskab, ligestilling, rettigheder, levevilkår og mangfoldighed*.

Resultaterne indikerer dermed, at de fleste forældre er tilbøjelige til at forbinde SSF med de områder af emnet, der knytter sig til en mere "traditionel" seksualundervisning med fokus på seksualitet, kønssygdomme og prævention samt kroppen og dens udvikling.

⁵² Se Kapitel 2 for mere information om datagrundlaget.

Tabel 8.1: Hvilke emner forbinder du med Sundheds- og Seksualundervisning og Familiekundskab (SSF)?	
	Andel i %
Seksualitet	83 %
Kønssygdomme og prævention	72 %
Krop	71 %
Pubertet	70 %
Kost og motion	62 %
Hygiejne	62 %
Køn	60 %
Følelser	56 %
Alkohol, rygning og rusmidler	47 %
Reproduktion	45 %
Personlige grænser	45 %
Familieliv	42 %
Søvn	39 %
Identitet	31 %
Livsstil	30 %
Mobning	30 %
Normer og idealer	29 %
Venskab	25 %
Ligestilling	25 %
Rettigheder	24 %
Levevilkår	23 %
Mangfoldighed	21 %

I relation til skolernes inddragelse af forældre i et samarbejde omkring SSF, herunder forældres oplevelser med at blive informeret og vejledt om spørgsmål relateret til SSF, peger evalueringens resultater på, at de fleste forældre *ikke* oplever, at skolen inkluderer dem i dette arbejde.

Eksempelvis svarer blot en fjerdedel af forældrene, at de har modtaget information fra skolen om emner relateret til SSF (*fx sundhed, trivsel, digitale krænkelse eller seksualundervisning*). Hele 63 % af forældrene svarer, at de ikke har modtaget information, der relaterer sig til disse emner, mens 12 % ikke ved, om de har modtaget information. Der ses ikke signifikante forskelle på svarfordelingerne i relation til skoletype.

Blandt det mindretal af forældre, som har modtaget information fra skolen om SSF, svarer 71 %, at de har modtaget information om trivsel (*fx mobning*); 69 % oplyser, at de har modtaget information om sundhed (*fx om kost, motion, alkohol og rygning*); mens 50 % oplyser, at de har fået information fra skolen om emner relateret til *Køn, krop og seksualitet*.

Informationen er hovedsageligt kommet på *forældremøder/informationsmøder* (62 %), mens færre forældre har fået *skriftlig information i form af breve* (34 %) samt *brochurer* (37 %), eller som *oplæg fra eksterne undervisere* (15 %).

På lignende vis viser data, at blot 17 % af de adspurgte forældre har modtaget vejledning fra skolen i, hvordan man kan snakke med sine børn om *sundhed og trivsel* eller om *køn, krop og seksualitet*. 74 % har ikke modtaget vejledning herom fra skolen, mens 10 % svarer "Ved ikke". Ej heller på dette spørgsmål er der signifikant forskel på svarfordelingerne, når disse ses i relation til skoletype.

De interviewede forældrerepræsentanter i skolebestyrelserne oplever ikke, at der i regi af skolebestyrelsesarbejdet er et fokus på kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*. Flere fortæller eksempelvis, at de ikke ved, hvordan skolen håndterer undervisningen, og at den viden, de eventuelt har, om hvad der undervises i, hovedsageligt stammer fra det, som deres egne børn fortæller dem.

Det er lidt forskelligt, hvordan forældrene mener, at et samarbejde mellem skole og forældre på dette område bør prioriteres. Mens enkelte forældre lægger stor vægt på vigtigheden af skole-forældre-samarbejdet og ønsker større inddragelse og vejledning fra skolen, er der andre, der pointerer, at børn og unge givetvis har nemmere ved at tale med andre end deres egne forældre om spørgsmål relateret til SSF, samt at man som forældre bør respektere børn og unges grænser, hvad disse emner angår.

I relation til kompetenceområdet *Sundhed og trivsel* indikerer interviewene, at der blandt forældrerepræsentanterne opleves at være et relativt større fokus på dette kompetenceområde sammenlignet med *Køn, krop og seksualitet*. De interviewede forældre har overordnet et større indblik i skolens arbejde vedrørende *Sundhed og trivsel*, og flere har viden om, hvordan skolen konkret arbejder med dette område. Skolens trivsels- og/eller antimobbestrategi nævnes af flere interviewpersoner som eksempel på, hvordan der arbejdes med sundhed og trivsel på skolen. Én af forældrene fortæller, at skolen har en trivselscoach, der afholder forløb med fokus på emnet, en anden, at der har været kontakt mellem skole og forældre om sundhed og trivsel herunder om fester, rygning og alkohol.

Evalueringens kvantitative data viser, at lidt over halvdelen af forældrene (55 %) overordnet er tilfredse med den undervisning i kompetenceområdet *Sundhed og trivsel*, som deres børn modtager i skolen. 14 % af forældrene er ikke tilfredse med undervisningen, mens 31 % svarer "Ved ikke".

På spørgsmålet om hvorvidt forældrene overordnet set er tilfredse med den undervisning, som deres børn modtager om *Køn, krop og seksualitet*, svarer lidt under halvdelen af forældrene (46 %), at de er tilfredse med undervisningen, 14 % er ikke tilfredse, mens 39 % af forældrene svarer "Ved ikke". Hverken på dette eller det foregående spørgsmål er der signifikant forskel på svarfordelingerne, når disse ses i relation til skoletype.

8.2 Forældres holdninger til SSF og elevernes deltagelse i undervisningen

8.2.1 Forældres holdninger til SSF

Evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data peger på, at langt de fleste forældre mener, at skolen skal undervise børn i såvel *Køn, krop og seksualitet* som *Sundhed og trivsel*, samt at begge kompetenceområder er særdeles vigtige emner.

Samlet angiver 93 % af forældrene, at de mener, at skolen skal undervise børnene i emnerne *Sundhed og trivsel*, mens et lille mindretal på 3 % ikke mener, at skolen skal undervise i disse emner. 4 % af forældrene svarer "Ved ikke". Af de forældre, der synes, at skolen skal undervise i emnerne *Sundhed og trivsel*, angiver 93 %, at det er "vigtigt" (37 %) eller "meget vigtigt" (56 %). Blot 2 % synes, at det er "mindre vigtigt" og ingen synes, at det "slet ikke" er vigtigt, at børnene undervises i disse emner.

På lignende vis viser data, at samlet 92 % af forældrene mener, at skolen skal undervise børnene i emnerne *Køn, krop og seksualitet*, mens et lille mindretal på 3 % ikke synes, at skolen skal undervise i disse emner. 5 % af forældrene svarer "Ved ikke". Af de forældre, der synes af skolen skal undervise i emnerne *Køn, krop og seksualitet*, angiver 91 %, at det er "vigtigt" (35 %) eller "meget vigtigt" (56 %), mens blot 3% mener, at det er "mindre vigtigt" (2 %) eller "slet ikke vigtigt" (1 %), at børnene undervises i disse emner.

Med henblik på at belyse om forældrenes kulturelle baggrund kan have betydning for deres holdning til børnenes undervisning i hhv. *Sundhed og trivsel* og *Køn, krop og seksualitet*, er forældrenes besvarelser på ovenstående spørgsmål krydset med deres etniske baggrund. Som beskrevet i afsnit 2.3.4, bruges betegnelsen "minoritetsetnisk" om ikke-vestlige indvandrere og efterkommere, mens "majoritetsetnisk" henviser til personer, der ikke er indvandrere eller efterkommere. Det skal indledningsvist bemærkes, at der er tale om få besvarelser fra minoritetsetniske forældre, hvorfor de signifikante sammenhænge, der bemærkes nedenfor, må siges at være behæftet med usikkerhed og derfor bør fortolkes med forbehold.

Evalueringens data viser, at minoritetsetniske forældre er mere tilbøjelige til at svare "Nej" på spørgsmålet om, hvorvidt skolen skal undervise børnene i *Køn, krop og seksualitet* end majoritetsetniske forældre. 4 respondenter (svarende til 13 % af forældrene med minoritetsetnisk baggrund) svarer således "Nej" på spørgsmålet, mens det tilsvarende tal for majoritetsetniske forældre er 3 %. Sammenhængen mellem etnisk baggrund og holdningen til skolens undervisning af børnene i emnerne *Køn, krop og seksualitet* er statistisk signifikant, om end der skal tages forbehold for det lave antal respondenter blandt minoritetsetniske forældre. Det skal tillige bemærkes i denne forbindelse, at der *ikke* findes en sammenhæng mellem forældrenes etniske baggrund og deres besvarelser på spørgsmålet om, hvorvidt skolen skal undervise eleverne i emnerne *Sundhed og trivsel*.

Evalueringen finder ligeledes en signifikant sammenhæng mellem forældrenes etniske baggrund og den oplevede betydning af børnenes undervisning i *Køn, krop og seksualitet*. Her viser data, at andelen af minoritetsetniske forældre, der svarer, at det er "vigtigt" eller "meget vigtigt", at børnene bliver undervist i emnerne *Køn, krop og seksualitet*, er 78 %, mens det tilsvarende tal for majoritetsetniske forældre er 92 %. Der er også her tale om en statistisk signifikant sammenhæng, men med få besvarelser. Ligeledes ses her ingen

sammenhæng mellem forældrenes etniske baggrund og deres besvarelser vedrørende vigtigheden af undervisningen i emnerne *Sundhed og trivsel*.

Det er således værd at bemærke, at der ses signifikante sammenhænge (omend små) mellem forældres etniske baggrund og deres besvarelser på spørgsmål relateret til kompetenceområdet *Køn, krop og seksualitet*, men ikke når det gælder spørgsmål relateret til *Sundhed og trivsel*. Dog kan der ikke, på grund af den lave besvarelsesrate fra minoritetsetniske forældre, konkluderes entydige sammenhænge mellem forældrenes etniske baggrund og deres holdninger til skolens undervisning i SSF.

8.2.2 Elevernes deltagelse i SSF-undervisningen

Med henblik på at belyse, om der er elever eller elevgrupper, der ikke deltager i seksualundervisning, er forældrene blevet spurgt, om deres barn/børn har deltaget i skolens seksualundervisning, om de har bedt om at få deres børn fritaget fra undervisningen, samt om dette i givet fald er sket.

Evalueringens data viser, at halvdelen af forældrene (50 %) angiver, at deres barn/børn har deltaget i skolens seksualundervisning. Knap en tredjedel af forældrene (32%) svarer, at deres barn/børn ikke har deltaget i skolens seksualundervisning, mens 18 % ikke ved, om deres barn/børn har deltaget.

Der ses ingen sammenhænge på tværs af svarfordelingerne, når disse ses i relation til skoletype. Imidlertid ses der en signifikant sammenhæng mellem forældrenes etniske baggrund og svarfordelingerne på spørgsmålet om deres barns/børns deltagelse i seksualundervisningen: Mens 51 % af de majoritetsetniske forældre angiver, at deres barn/børn har deltaget i skolens seksualundervisning, er den tilsvarende andel blandt minoritetsetniske forældre

29 %. Samtidig er andelen af minoritetsetniske forældre, der ikke ved, om deres barn/børn har deltaget i skolens seksualundervisning betydeligt større end andelen af majoritetsetniske forældre, der svarer det samme, nemlig 29 % over for 17 %.

De forældre, der har svaret, at deres børn ikke har deltaget i skolens seksualundervisning, er blevet spurgt om årsagen hertil. Her svarer hele 34 % af forældrene, at *skolen ikke underviser i det*. 39 % af forældrene svarer "Andet" og henviser i fritekstfeltet til barnets/børnens alder/klassetrin, som for disse børns vedkommende hovedsageligt er 0.-3. klasse. 19 % af forældrene "ved ikke", hvorfor deres barn/børn ikke har deltaget. 2 % angiver "sygdom" som årsag, og 7 % af forældrene svarer, at de *ikke ønsker, at deres barn/børn deltager i seksualundervisningen*.

Samlet oplyser 47 respondenter (svarende til 5 % af forældrene), at de har bedt om at få deres barn/børn fritaget for seksualundervisningen. 94 % svarer "Nej" på spørgsmålet, om de har bedt om at få deres barn fritaget, og 18 respondenter (svarende til 2 %) ønsker ikke at svare på spørgsmålet. Mens der er tale om få respondenter, er det alligevel bemærkelsesværdigt, at hele 74 % af de forældre, der har bedt om at få deres barn fritaget for seksualundervisning, angiver at barnet faktisk blev fritaget. Dette selvom seksualundervisning er obligatorisk, jvf. Folkeskolelovens §7, og at det kun er kristendomskundskab, elever kan fritages fra. Blot 26 % af forældrene oplyser, at barnet/børnene *ikke* blev fritaget fra undervisningen på deres anmodning. Igen må dette resultat dog betragtes med forbehold for et relativt lavt antal respondenter.

Eleverne i 7. og 9. klasse er ligeledes blevet spurgt, om der er dele af SSF, som de ikke deltager i:

Tabel 8.2: Er der dele af SSF, du ikke deltager i?

	7. klasse		9. klasse	
	Folkeskole	Fri grundskole	Folkeskole	Fri grundskole
Ja	6 %	3 %	6 %	2 %
Nej	63 %	75 %	75 %	88 %
Ved ikke	31 %	22 %	19 %	10 %
Total	100%	100%	100%	100%
	Pearson Chi-Square (0.024)*		Pearson Chi-Square (0.057)	

Som vist i Tabel 8.2 ovenfor deltager de fleste elever i alle dele af SSF-undervisningen. Dog ses det også, at et mindretal af eleverne ikke deltager i alle dele af SSF, samt at andelen, der ikke deltager, er større i folkeskolen (6 %) end på de frie grundskoler (2-3 %). Samtidig er andelen af elever, der svarer "Ved ikke", væsentligt større blandt elever i folkeskolen end blandt elever i de frie grundskoler. Forskellen på svarfordelingerne set i relation til skoletype er statistisk signifikant for eleverne i 7. klasse, men ikke for eleverne i 9. klasse.

Disse tal stemmer fint overens med skoleledernes svar på et tilsvarende spørgsmål. Skolelederne er således blevet spurgt, om der er elever/elevgrupper, der har et højt fravær i SSF. På dette spørgsmål svarer 6 % af folkeskolelederne "Ja", mens den tilsvarende andel af ledere på frie grundskoler er 2 %. Samtidig er andelen, som svarer "Nej" betydeligt lavere blandt folkeskoleledere (72 %) end blandt ledere på frie grundskoler (89 %). Dette hænger primært sammen med, at en større andel af folkeskoleledere er i tvivl (21 % svarer "Ved ikke") end blandt friskoleledere (10 %). Forskellen fordelt på skoletyper er signifikant.

Svarfordelingerne fordelt på etnisk oprindelse omfatter for få respondenter til at udlede, om minoritets- og majoritetsetniske elever deltager i samme omfang – eller om der ses forskelle relateret til etnicitet. Det kan dog bemærkes, at fire elever på tværs af 7. og 9. klassetrin, på spørgsmålet om årsagen til deres manglende deltagelse, har angivet svarkategorien "Jeg må ikke for mine forældre", samt at alle fire elever har etnisk minoritetsbaggrund. Tallene er naturligvis for små til at angive en sikker sammenhæng, men kan indikere, at nogle elever med etnisk minoritetsbaggrund afholdes fra at deltage i dele af SSF af deres forældre.

Andre årsager til manglende deltagelse på tværs af klassetrin er "Jeg er fritaget" (7 besvarelser), "Jeg pjækker" (5 besvarelser), "Jeg har været syg" (18 besvarelser), "Andet" (15 besvarelser), "Ingen af ovenstående" (10 besvarelser) og "Ved ikke" (18 besvarelser).

8.3 Delkonklusion i forhold til forældreholdninger og elevdeltagelse

Evalueringen viser, at ca. halvdelen af de adspurgte forældre er tilfredse med den undervisning i SSF, som deres børn modtager i skolen. Samtidig står det klart, at langt de fleste forældre tillægger det stor vigtighed, at skolen underviser børnene i både *Sundhed og Trivsel* og *Køn, krop og seksualitet*.

Mens der skal tages forbehold for et relativt begrænset analysegrundlag, finder evalueringen en signifikant sammenhæng mellem forældrenes etniske baggrund og deres holdninger til

undervisning i *Køn, krop og seksualitet*. Minoritetsetniske forældre er således mere tilbøjelige end majoritetsetniske forældre til at svare "Nej" på spørgsmålet om, hvorvidt skolen skal undervise børnene i *Køn, krop og seksualitet*. Endvidere er andelen af minoritetsetniske forældre, der svarer, at det er "vigtigt" eller "meget vigtigt", at børnene bliver undervist i *Køn, krop og seksualitet*, signifikant mindre end blandt majoritetsetniske forældre.

Langt de fleste elever deltager i SSF-undervisningen i skolen. Dog angiver et betydeligt mindretal af forældrene (32 %), at deres barn/børn ikke har deltaget i seksualundervisning, fordi *skolen ikke underviser i det*. 7 % af forældrene oplyser, at de *ikke ønsker, at deres børn deltager i seksualundervisningen*, og 5 % har direkte bedt om at *få fritaget deres barn/børn fra seksualundervisningen*. I 3 ud af 4 tilfælde angiver disse forældre, at deres *barn/børn faktisk blev fritaget fra seksualundervisningen*.

Et mindretal på 6 % af eleverne i 7. klasse og 5 % af eleverne i 9. klasse svarer, at der er dele af undervisningen i SSF, som de ikke deltager i. Andelen, der ikke deltager, er større blandt elever i folkeskolen end på frie grundskoler. Forskellen fordelt på skoletype er signifikant for eleverne i 7. klasse, men ikke i 9. klasse.

9. OPLEVEDE BARRIERER OG UDFORDRINGER SAMT FORBEDRINGSPOTENTIALER

I de foregående kapitler har vi identificeret en række barrierer og udfordringer i relation til SSF-undervisningen i grundskolen. Disse omhandler særligt den ledelsesmæssige organisering og prioritering af SSF ude på skolerne, herunder at emnet ikke tildeles et selvstændigt timetal, at der ikke finder en overordnet koordinering af undervisningen sted og i sammenhæng hermed, at der på de fleste skoler ikke er udpeget en eller flere ressourceperson(er)/tovholder(e) med ansvar for SSF. Endvidere viser evalueringens data, at manglende uddannelse/efteruddannelse i emnet kan være en barriere for varetagelsen af SSF, da en betydelig andel af de lærere, der underviser i SSF, ikke oplever at have tilstrækkelige faglige forudsætninger for at varetage undervisningen.

Såvel skoleledere som lærere er i forbindelse med evalueringen blevet spurgt, hvilke barrierer/udfordringer de *selv* oplever i forhold til varetagelsen af SSF. Her fremhæver respondenterne særligt de samme overordnede problematikker, som er identificeret gennem evalueringens øvrige dataindsamling. De primære barrierer/udfordringer, som skoleledere og undervisere oplever i forbindelse med SSF er således *emnets manglende timetal*, en *mangel på klar ansvarsfordeling og manglende tovholdere/ressourcepersoner på skolerne* samt – for undervisernes vedkommende – *manglende uddannelse/efteruddannelse i emnet*.

I dette kapitel belyses disse udfordringer nærmere samtidig med, at der ses på de bud på mulige forbedringspotentialer, som de involverede aktører selv fremsætter.

9.1 Oplevede barrierer og udfordringer for SSF-undervisningen

Tabel 9.1 nedenfor viser skoleledernes svar på spørgsmålet om, hvilke udfordringer de oplever i forhold til varetagelsen af SSF⁵³.

Tabel 9.1.: Hvilke udfordringer oplever du i forhold til varetagelsen af SSF?	Andel i %
Emnet er ikke tildelt et selvstændigt timetal	30 %
Manglende kvalifikationer hos underviserne	8 %
Mangel på faglig sparring	6 %
Mangel på klar ansvarsfordeling for emnet	21 %
Andet	8 %
Ved ikke	9 %
Jeg oplever ingen udfordringer i forhold til SSF	42 %
Total	124 %

Som det fremgår af tabellen, oplever samlet 42 % af lederne *ingen udfordringer i forhold til SSF*. Dog viser tabellen også, at næsten en tredjedel af lederne (30 %) oplever, at det er en

⁵³ Der er tale om et *multiple choice*-spørgsmål.

udfordring i forhold til varetagelsen af SSF, at *emnet ikke er tildelt et selvstændigt timetal*. Endvidere viser data, at en femtedel af lederne (21 %) oplever, at *mangel på klar ansvarsfordeling for emnet* er en udfordring i forhold til varetagelsen af SSF. Herudover har 27 respondenter, svarende til 8 %, angivet kommentarer i fritekstfeltet ved svarkategorien 'Andet'. Flere kommentarer, som fx *"Vi skal så meget, [det er] svært at finde tiden til det"* og *"At sikre plads i skoletiden sammenholdt med de mange andre opgaver, der også skal løses"*, vidner om, at SSF på en række skoler underprioriteres i forhold til andre opgaver.

Endelig angiver en enkelt skoleleder *"religiøse årsager"* som en barriere. Den samme skoleleder svarer, at skolen har elever/elevgrupper, der har et højt fravær i SSF, og at skolen ikke gør noget for at mindske dette fravær *"af religiøse årsager"*. Selvom der blot er tale om en enkelt skoleleder, indikerer dette, at der kan være skoler, der accepterer *"religiøse årsager"* som en gyldig grund til at acceptere elevers fravær i SSF-undervisningen.

Udover skolelederne er også underviserne på lignende vis blevet spurgt hvilke barrierer/udfordringer, de oplever i forhold til varetagelsen af SSF. Nedenstående Tabel 9.2 viser underviserens svarfordelinger på dette spørgsmål. Underviserne har haft mulighed for at vælge mellem 24 forskellige muligheder. Der er i tabellen kun medtaget de svarkategorier, som flere end 10 % af respondenterne har angivet som en barriere/udfordring⁵⁴:

Tabel 9.2: Hvilke barrierer/udfordringer oplever du i forhold til varetagelsen af SSF?	Andel i %
Der er ikke afsat timer til emnet	38 %
Manglende uddannelse/ efteruddannelse i emnet	32 %
Manglende tovholder / ressourceperson ift. SSF på skolen	30 %
Manglende ansvarsfordeling ift. SSF	25 %
Jeg oplever ingen barrierer/udfordringer	21 %
Manglende ressourcer	18 %
Manglende undervisningsmaterialer	16 %
Det er grænseoverskridende at skulle undervise eleverne i visse temaer indenfor SSF	15 %
Manglende tværfagligt samarbejde om SSF	12 %
Emnet er ikke skrevet ind i skolens læseplaner	12 %
Ved ikke	11 %

Som det fremgår af tabellen, er andelen af respondenter, der oplever *ingen barrierer / udfordringer* i relation til varetagelsen af SSF halvt så stor blandt underviserne (21 %) som blandt lederne (42 %). Samtidig angiver 38 % af underviserne, at det er en udfordring, at der *ikke er afsat timer til emnet*. En tredjedel (32 %) savner *uddannelse/efteruddannelse* i emnet, mens 30 % efterlyser en *tovholder/ressourceperson for SSF på skolen*. Endelig mener hver fjerde underviser (25 %), at det er en barriere, at der *mangler en klar ansvarsfordeling ift. til SSF*.

⁵⁴ Der er tale om et *multiple choice*-spørgsmål.

Nedenfor ses der nærmere på de hyppigst identificerede barrierer blandt både ledere og undervisere navnlig hhv. emnets timeløse status samt manglen på klar ansvarsfordeling, herunder manglende tovholder.

9.1.1 Der er ikke afsat timer til emnet

Som vist i afsnit 4.2.1 er det kun på et mindretal af skolerne (8 % af folkeskolerne og 17 % af de frie grundskoler), at der er fastsat et timetal til undervisningen i SSF. Samtidig oplever et betydeligt mindretal af såvel skoleledere (30 %) som lærere (38 %), at det er en barriere for varetagelsen af SSF, at emnet ikke er tildelt et selvstændigt timetal. Det manglende faste timetal er således den barriere, som flest ledere og undervisere peger på.

Evalueringens kvalitative materiale bekræfter, at emnets timeløse status udgør en udfordring for varetagelsen af SSF. Såvel ledere som lærere erkender, at fordi emnet er timeløst, er de tilbøjelige til at prioritere andre opgaver i en travl hverdag. At dette skulle være tilfældet kan antages at hænge sammen med, at SSF ikke har en høj ledelsesmæssig prioritet på de fleste skoler (se afsnit 4.2.4). Samtidig har evalueringen vist, at SSF ikke er indskrevet i én eller flere årsplaner på ca. halvdelen af landets skoler, samt at en betydelig andel af lærerne (36 %) ikke ved, om dette er tilfældet (se afsnit 4.2.1). Når intentionen samtidig er, at undervisningen i SSF skal integreres i den fagfaglige undervisning, og når lærerne selv skal tage initiativ til dette, er der en betydelig risiko for, at SSF-undervisningen ikke gennemføres systematisk.

Nedenfor gengives en række udvalgte citater fra de gennemførte kvalitative interview, som illustrerer de ovennævnte forhold:

Skoleleder: *"Det er helt klart en udfordring at få tid til det i hverdagen, at få planlagt det. Fordi der er, og fordi alle har, alle mulige andre typer af krav, som man også skal leve op til. Og det er selvfølgelig en udfordring for et timeløst fag. Og det er det for alle de timeløse fag."*

Kommunal skolechef: *"Alle de emner, der ikke er timer til, er voldsomt under pres."*

Lærer: *"SSFs timeløse status er rigtig, rigtig skidt. Det bliver for tilfældigt, om, og af hvem, og hvordan det bliver varetaget. Risikoen er, at der ikke bliver undervist [nok] i det... Når SSF dækker bredt over emner som fx følelser, personlige grænser, mangfoldighed og respekt, så burde det have meget større plads i grundskolen."*

Evalueringens data indikerer dermed samlet set, at emnets status som obligatorisk men timeløst kan være problematisk i forhold til at sikre systematisk implementering af SSF-undervisning på skolerne. Herudover er det værd at bemærke, at en stor del af evalueringens informanter netop ser tildeling af et fastlagt eller selvstændigt timetal for SSF, som et væsentligt skridt til at forbedre SSF-undervisningens status og prioritering i grundskolen.

En af de interviewede skoleledere understreger eksempelvis, at tildeling af et minimumstimal til SSF ville betyde en øget opmærksomhed på emnet fra flere sider, ikke mindst fra skolebestyrelsen. Dette skyldes ifølge lederen, at flertallet af skolebestyrelsesmedlemmerne ikke er bekendt med de obligatoriske men timeløse emner og derfor ikke inddrager dem i deres bestyrelsesarbejde:

"Hvis det får minimumstimal, så vil det være mere indlysende for min bestyrelse, at de skal spørge til det, fordi de tænker ikke på timeløse fag. Jeg har én skolelærer i bestyrelsen, resten ved ikke, at der er noget, der hedder timeløse fag".

Mens citatet peger på den opmærksomhed, som tildeling af et timetal potentielt kunne give emnet i skolebestyrelsesarbejdet, vidner det samtidigt om den lave ledelsesmæssige prioritering, som emnet har på nuværende tidspunkt: At bestyrelsesmedlemmerne ikke ved, at *"der er noget, der hedder timeløse fag"* indikerer, at skolelederen ikke har orienteret skolebestyrelsen om det. At dette kan være tilfældet på flere skoler indikerer denne fritekst-kommentar fra en forælder i forældresurveyen:

"Jeg har haft børn i skolen i 8 år og været skolebestyrelsesmedlem i 6 år. Jeg har aldrig - som I aldrig, aldrig - hørt om SSF!"

Samlet set peger næsten en tredjedel af skolelederne (30 %) på, at tildeling af et "selvstændigt timetal" ville kunne bidrage til en (op)prioritering af undervisning i SSF på deres skole.

Som vist i Tabel 9.3 efterspørger lederne herudover især "[øget] tværfagligt samarbejde" (28 %), "bedre mulighed for at bruge eksterne undervisere" (25 %), "en vejleder/ressourceperson på skolen" (25 %), "[øget] integration i fastlagte fag" (24 %) samt "lærere/pædagoger med bedre faglig baggrund (21 %):

Tabel 9.3: Hvilke forhold kan gøre, at undervisningen i SSF kan prioriteres (endnu) højere på skolen?		Andel i %
Selvstændigt timetal		30 %
Tværfagligt samarbejde mellem lærere, pædagoger og sundhedsplejersker		28 %
Bedre mulighed for at bruge eksterne undervisere		25 %
Vejleder / ressourceperson på skolen, der kan give sparring og inspiration		25 %
Integration i fastlagte fag		24 %
Lærere/pædagoger med bedre faglig baggrund		21 %
Ved ikke		19 %
Generelle retningslinjer på skolen		16 %
Interesse og opbakning fra forældre		14 %
Andet		11 %
Bedre mulighed for pædagogisk ledelse		7 %
Total		220%

Mens lederne i særlig grad ser et selvstændigt timetal som en mulighed for at styrke prioriteringen af SSF, er der blandt de interviewede lærere og forældre flere, som peger på et behov for mere faste rammer og krav fra centralt hold. Her to eksempler:

Lærer: *"Personligt ville jeg som lærer have det lettere, hvis jeg havde et decideret mål. Altså en beskrivelse af, at det er det her, vi skal igennem... Så ville man kunne tilrettelægge sin undervisning fuldstændig efter det. Det er meget op til en selv. (...) Hvis der blev sat nogle krav fra Undervisningsministeriets side, simpelthen nogle mål, man skal opfylde, det ville give rigtig god mening."*

Forælder: *"Det er vigtigt, at staten sætter nogle krav til, hvordan der skal undervises på alle skoler – og at ungerne bliver testet i, at de har fået den korrekte undervisning."*

9.1.2. Mangel på klar ansvarsfordeling og manglende tovholder/ressourceperson på skolen

Evalueringen har vist, at der - særligt på folkeskoler - er en udbredt mangel på klar fordeling af ansvarsområder i forhold til SSF (se afsnit 4.2.3). Eksempelvis angiver over halvdelen af de adspurgte lærere på folkeskoler (55 %), at de kun 'i mindre grad' eller 'slet ikke' oplever, at en sådan ansvarsfordeling har fundet sted. At dette kan være problematisk i relation til varetagelsen af SSF afspejles i, at hver femte skoleleder (21 %) og hver fjerde underviser (25 %) peger på *mangel på klar ansvarsfordeling* som en barriere/udfordring for SSF.

Manglen på klar ansvarsfordeling afspejler sig blandt andet konkret ved den relaterede udfordring/barriere, som er, at kun de færreste skoler har udpeget en eller flere ansvarlige tovholdere eller resourcepersoner i relation til SSF-undervisningen. Som vist i afsnit 4.2.3 svarer 32 % af skolelederne og blot 9 % af underviserne, at en sådan person eller personer er udpeget på deres skole.

Det fremgår samlet set af evalueringens kvantitative såvel som kvalitative data, at der på de fleste skoler ikke finder en overordnet koordinering af SSF-undervisningen sted. I interviewene med lærerne peger flere på, at der ikke foreligger en overordnet plan for undervisningen i SSF, samt at det er op til den enkelte lærer at inddrage relevante temaer relateret til SSF i deres undervisning. Samtidig kan nogle lærere have den opfattelse, at ansvaret primært må ligge hos specifikke faglærere. En af de interviewede biologilærere har fx oplevet at blive prikket på ryggen af andre lærere og spurgt: *"Tager du ikke lige den der om seksualundervisning?"*

Ligeledes indikerer flere skoleledere, at det efter deres opfattelse er lærernes ansvar at sikre, at kravene til Fælles Mål indfries, herunder at eleverne modtager undervisning i de obligatoriske emner. En af skolelederne svarer fx, at ledelsen på skolen ikke "som sådan" har noget med SSF-undervisningen at gøre – og ikke har udpeget en tovholder – da SSF *"ligger helt hos lærergruppen"* og *"kører rimelig automatisk"*.

Endelig svarer flere af de kommunale skolechefer, som har deltaget i den kvalitative del af undersøgelsen, at ansvaret ligger helt og holdent hos skolelederne, hvorfor kommunen ikke taget aktivt medansvar. Én af de kommunale skolechefer siger fx *"Vi har decentraliseret emnet 100 % til den enkelte skole"*.

I forhold til mulighederne for at forbedre manglen på klar ansvarsfordeling, prioritering og rammesætning i relation til SSF efterlyser flere kommunale skoleansvarlige bedre muligheder

for opsyn fra central side, der kan bidrage til at kvalitetssikre undervisningen. Her nogle eksempler på fritekstkommentarer fra surveyen:

"Det er helt overladt til de enkelte skoler. Vi tror det kører fint, men en eller anden smart påmindelse eller rapportkrav kunne være en god idé."

"Det er meget decentralt - måske kunne en eller anden mild central overvågning være en god idé?"

"Det er vores erfaring, at SSF-områderne ude på skolerne ikke har den største bevågenhed. Man kunne måske fra Undervisningsministeriet sende nogle fokusområde-påmindelser ud, hvis man er bange for, at vi skulle glemme noget?"

10. LITTERATURLISTE

Publikationer:

- Als Research (2018): *Omfang og karakter af negativ social kontrol i grundskolens 6.– 8. klasse.*
- Bjørnholt, B. et al. (2017): *Kompetenceudvikling og kompetencedækning i folkeskolen.* KORA
- Clotfelter, C. T. et al. (2006): *Teacher-Student Matching and the Assessment of Teacher Effectiveness.* Journal of Human Resources, University of Wisconsin Press, vol. 41:4
- Foreningen af Kristne Friskoler (2010): *Forslag til 'Læreplan for emnet Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab' på kristne skoler.*
- Frederiksberg Kommunes Sundhedsafdeling (1999): *Ung 99. En seksuel profil. Rapport 2: Seksualundervisningen og AIDS-kampagner.*
- Hattie, J. (2009): *Visible Learning. A Synthesis of over 800 Meta-analysis relating to Achievement.*
- Holstebro Kommune (2012): *Læseplan for seksualundervisning i Holstebro Kommune.*
- Københavns Kommune (u.å.): *Seksualundervisning 7.– 9. klasse. Vejledning til seksualundervisning i Københavns Kommune.*
- Metzler, J. og Woessmann, L. (2010): "The Impact of Teacher Subject Knowledge on Student Achievement: Evidence from Within-Teacher Within-Student Variation" i: *Journal of Development Economics*, 99:3111.
- Mikkelsen et al. (2013): "Lærernes baggrund: Kompetencer, køn og erfaring" i: Winther, S. C. og Nielsen, V. L. (red.): *Lærere, undervisning og elevpræstationer i folkeskolen.* SFI.
- Minister for ligestilling (2018): *Redegørelse / Perspektiv- og handleplan for Ligestilling 2018*
- Rambøll (2018): *Kvalitet i undervisningen på læreruddannelsen. Delanalyse 2 i evalueringen af læreruddannelsen.* For Styrelsen for Forskning og Uddannelse
- Rivkin, S. G. et al. (2005): "Teachers, schools and academic achievement" i: *Econometrica*, 73:2
- Roien, L. A. et al. (2017): "The research landscape of school-based sexuality education: Systemic mapping of the literature" i: *Health Education*, 118:2.
- Roien, L. A. et al. (2018): *Seksualitet, skole og samfund. Kritiske perspektiver på seksualundervisning.*
- Rytter, J. E. (2016): *Skolefriheden i Grundlovens § 76. Responsum.*
- Rådgivningsgruppen for Fælles Mål (2018): *Formål og frihed. Fem pejlemærker for Fælles Mål i folkeskolen.*

- Schulz, A. og Pedersen, U. (2015): *Kvalitetsudvikling og -sikring af seksualundervisning i grundskolen: evalueringsrapport*. UC SYD.
- Sex & Samfund (2012): *Undersøgelse af seksualundervisning i grundskolen*
- Sex & Samfunds undervisningsmaterialer og -forløb til grundskolen, samlet på fagportal for sundheds- og seksualundervisning: <http://www.underviserportal.dk/grundskole>
- SFI (2013): *Lærere, undervisning og elevpræstationer i folkeskolen*.
- Skolverket (2014): *Sex- og samlevnadsundervisning i grundskolens tidlige år. Jæmstillethed, seksualitet og relationer i ämnesundervisningen. Årskurserna 1-6. Stödmaterial*.
- Skolverket (2013): *Sex- og samlevnadsundervisning i grundskolens senere år. Jæmstillethed, seksualitet og relationer i ämnesundervisningen. Årskurserna 7-9. Stödmaterial*.
- Sundhedsstyrelsen (2012): *Sundheds- og seksualundervisning. Model til kvalificering af seksualundervisningen i grundskolen*.
- Sundhedsstyrelsen (2018): *Forebyggelsespakke, Seksuel sundhed*
- Sørensen, K. og Koch, B. (2009): *Den sundhedsfremmende skole – et inspirationsmateriale til teori og praksis*. UC SYD.
- Udenrigsministeriet (2018): *Handlingsplan til fremme af tryghed, trivsel og lige muligheder for LGBTI-personer*
- Undervisningsministeriet (2018a): *Læseplan for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab*
- Undervisningsministeriet (2018b): *Vejledning for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab*
- Undervisningsministeriet (2018c): *Fælles Mål for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab*
- UNESCO (2018): *International Technical Guidance on Sexuality in Education. An evidence-informed approach*.
- WHO Europe (2010): *Standards for Sexuality Education in Europe*.

Lovgivning:*Bekendtgørelse om Fælles Mål*

LBK nr. 185 af 5. marts 2018:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=199860>

FNs Børnekonvention

https://www.boerneraadet.dk/media/87197/BRD_FN_Boernekonventionen.pdf*Folkeskoleloven*

LBK nr. 1510 af 14. december 2017:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=196651>*Friskoleloven*

LBK nr. 1111 af 30. august 2018:

<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=202896>*Grundloven*

Lov nr. 169 af 5. juni 1953:

<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=45902>*Sundhedsloven*

LBK nr. 1286 af 2. november 2018:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=203757>